

ისტორიანი

**ნაპოლეონის
ბრძოლა
მადრიასთან**

**უსწობი
მისა ხელშვიდი**

**ბაიონი და ბანი
– სანაქთვადოს
ფიანები მებობაში**

**წყაფი ჩადიხი
ტაო-ხანაჯატი**

ქართველების ბოიხილი ეპოქა

**გრიგოლ აბაშიძის
ისტორიული ტრილოგია
6 ტომული, ტომი 4**

**დიდი ღაფი (ნიბნი II)
ფასი 3 ლარი**

ნიბნი „ისტორიანთან“ ერთად – 6 ლარი

ლავიქილავი
სანაქთვადოში
– შოლავიქილავი

ლავიქილავი
სანაქთვადოში
სანაქთვადოში

სანაქთვადოში
სანაქთვადოში

სანაქთვადოში
სანაქთვადოში
სანაქთვადოში

სანაქთვადოში
სანაქთვადოში
სანაქთვადოში

სანაქთვადოში
სანაქთვადოში

10

12

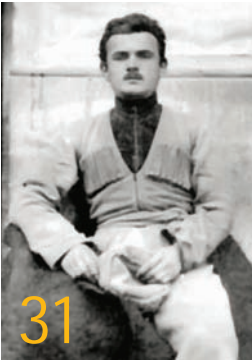
18

6

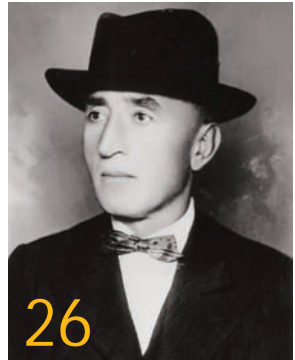
8

31

50

26

სახჩევი

ახალი ახევი

აჭურს, ხერთვისსა და ბებრისციხის
სულზე მიუსწრეს 6

სადგოვი ფირფიტებს ლურსმული
წარფარებით ერაცხ დაუბრუნებენ 8

სპარტის კველი თეატრი აღდგება 9

მოხა ახევი

არგენტინაში ხუნდის საიდუმლო
ლოკუმენტებს მიაკვლიეს 10

SOS

წყალში ჩაპირული ტაო-კლარჯეთი 12

მითოსი და ჯაბაბი

ქანდაკეები წარგარეული ღმერთების
პანთეონიდან 18

ეხთუცი ემიხასია

„ქედუსრელი რაინდი“ – აფხაზი თავადი
ქართული საქმის სამსახურში 26

ალხაბა 80 წლის შემდეგ

უცნობი მისხ ხელაგვილი 31

მოხაჯი ეთნოლოგის ჩანაწერი

„გმირიელი სტუმრები მყავს და რაცხას
მწიგნაჲთ...“ 35

აოლიტიკური უახიბი

ანარქისტები საქართველოში 43

მოხა ახევი

ბაიმს გოგამენის დოკუმენტის ვინაობა
დადგინდეს 48

ეხთუცი ემიხა მსოფლიო ომში

ერთი საკავრო ბრძოლის ისტორია 50

სახიჩვი

უასოელი ეფააიანა

ბარონი დე ბაი – საქართველოს ფრანგი მემკრბარი 56

მუხუდუხა ნახსუდუხა

„დაბარბუღუბი“ ქალაქის ცენტრში 63

ბონუნის ისტორია

სპანია – „ბორბლიანი ტაბურეტიდან“ უგაღლესი კლასის ავტომობილაგდე 68

მუხუდუხა ხინის ბაღუხა

პანინის ჰიმუბი – გერმანიის ბოროტი გენია 76

ლაზიქიელები საუხთველოში

ფარგაცევეტ ვოლდეიტის შთამომავლობა 84

ნაკოლონის ობაბი

ნაკოლონი ეგვიპტეში 90

მსოფლიოში სნობიცი სინემაბაბიელები

ფინიდა მიქაელის მის 98

სოფიეა

ფოგანე ჯეჟილი და ფითელი ყაყარეობი 106

XIX საუენის უხინდ-ბაუთუბი

მხირაული აბგაბი „ევერიდიან“ 112

„ისტორიანი“ ბაჟეჟიანთის

500 ფაქტი ისტორიიდან 118

სპანსორდი 122

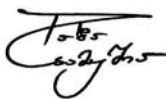
ფურნალ „ისტორიანის“ ძველი ნომრების შექენა შეეიღლიათ „ბიბლუსის“ მადანიათა ქსელში. ფასი 2 ლარი

ჩვენს ხელში სწავლა

ტაო-კლარჯეთში ბოლო დროს შექმნილ ვითარებაზე ჟურნალ „ისტორიანი“ წინა ნომერში მოგითხრობდით, თუმცა მაშინ მხოლოდ ზოგადი მიმოხილვით შემოვიფარგლეთ. ამჯერად კი გთავაზობთ ექსკლუზიურ ფოტორეპორტაჟს, სადაც თვალნათლავ ჩანს ის ცვლილებები (რათქმა უნდა, უარყოფითი), რაც რეგიონში მოხდა კაშხლების მშენებლობის წამოწყების შემდეგ. რაოდენ სამწუხაროც უნდა იყოს ამის აღიარება, ჯერ მხოლოდ სამი კაშხალია აგებული და ესეც საკმარისი აღმოჩნდა ისტორიული კლარჯეთის დიდი ნაწილის წყლის ქვეშ მოსაქცევად. სამწუხაროდ, იგივე ბედი ელოდება ტაოსაც. დღეს ამ ძირძველი ქართული პროვინციების მოსანახულებლად ჩასული ტურისტი ისტორიული მხარის უღამაზესი პეიზაჟების მხოლოდ ნაწილს თუ იხილავს. ცად აზიდული კანიონები წყალს ნახევრად დაუფარავს, კლარჯეთისა და ტაოს წარმტაცი ბუნება ხელოვნურ წყალსაცავთა მსხვერპლად ქცეულა.

ყოველივე აღნიშნულს ისიც ემატება, რომ მდინარეების — შავშეთისწყლის, არტანუჯისწყლის, ჭოროხისა და ოლთისწყლის აუზებში დღემდე შეუსწავლელი არქეოლოგიაც სამუდამოდ დაიღუპა. ამდენად, მკითხველისთვის ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა დანაკარგი შეიძლება განიცადოს საქართველოს ისტორიამ მისი ჯერ კიდევ შეუსწავლელი ისტორიული მხარის დიდი ნაწილის წყალსაცავებში ჩაძირვით. ცალკე საკითხია, რა საფრთხის შემცველია ამ წყალსაცავთა გავლენით მომატებული ტენიანობა ისედაც განადგურების პირამდე მისული უძველესი ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლებისთვის.

ვფიქრობთ, სახელმწიფო უწყებებმა სასწრაფოდ უნდა მიიღონ ამ კუთხით შესაბამისი ზომები. უნდა შეიქმნას კომპეტენტურ სპეციალისტთა კომისია, რომელიც არა მარტო განსაზღვრავს მოსალოდნელ საფრთხეებს, არამედ მუდმივ მონიტორინგს გაუწევს თურქეთის ტერიტორიაზე არსებულ ქართულ ძეგლებს.

ჯარ პილავი მუხრანის ისტორიული მხარის, ტაო-კლარჯეთის ძეგლების დიდი ნაწილის წყალსაცავებში ჩაძირვა, საქართველოს ისტორიისთვის უდიდესი დანაკარგია

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი „ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათითაშვილი, კახაბერ ყალიჩაუა, ნიკოლოზ ხოფერია

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარედაქციო განყოფილება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ
რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

ჟურნალის გამოწერისთვის მიმართეთ პრესისა და წიგნების გავრცელების სააგენტოს „ელვა-ჯი“.
ტელ.: 238-26-73

„პალიტრაშემის“ ცხელი ხაზი: 219-60-13; 219-60-53
e-mail: contact@palitra.ge

აწყურს, ხერთვისსა და ბებრისციხეს სულზე მიუხრავს

ხერთვისის ციხე 2007 წლიდან იუნესკოს წინასწარ ნუსხაშია შეტანილი

მეწვერმა ბებრისციხის ციტადელის ნაწილი გრუნტთან ერთად ძირითად ციხეს მოწვევითა

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო ისტორიული ციხესიმაგრეების ეტაპობრივ აღდგენას იწყებს. პირველ ეტაპზე ხერთვისის (ასპინძა), აწყურისა (ახალციხე) და ბებრისციხის (მცხეთა) რეაბილიტაცია მოხდება. სააგენტოში ამბობენ, რომ ეროვნული მნიშვნელობის მქონე საფორტიფიკაციო ნაგებობები ყურადღების მიღმა იყო დარჩენილი. გადაუღებელ საკონსერვაციო სამუშაოებს ისინი უკვე წლებია საჭიროებენ.

ბებრისციხე მეწვერმა რამდენიმე წლის წინ დააზიანა; მძიმე მდგომარეობაშია აწყურის ციხე; იუნესკოს წინასწარ ნუსხაშია შეყვანილი ხერთვისის ციხე. სამივე ძეგლის გადასარჩენად გადაუღებელი სამუშაოები უკვე დაწყებულია. პროცესს ზედამხედველობას უწევს ახალშექმნილი ხარისხის კონტროლისა და ტექნიკური ზედამხედველობის სამსახური, რომელიც კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნულ სააგენტოს ექვემდებარება. სარეაბილიტაციო სამუშაოებსაც სააგენტო აფინანსებს.

სამი ძეგლიდან ყველაზე მძიმე ბებრის-

ციხის მდგომარეობაა. 2009 წელს, მეწერის შედეგად ძირითად ციხეს ციტადელის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი გრუნტთან ერთად მოსწყდა და დასავლეთისა და ჩრდილოეთისკენ მიმართული კედლები განადგურების პირას აღმოჩნდა. ბებრისციხის დაზიანება ყველაზე მძიმე, მესამე კატეგორიით შეფასდა.

სპეციალისტები ამ ეტაპზე ძეგლის ყველაზე დაზიანებული — ჩრდილოეთი კედლის გამაგრება-აღდგენაზე მუშაობენ.

„ბებრისციხის სრული აღდგენა ეტაპობრივად წარიმართება. წლეულს მხოლოდ ერთ კომპონენტს ვიწყებთ. უნდა მოეწყოს

გადაუდებელი გამაგრებითი სამუშაოები მიმდინარეობს აწყურის ციხის ჩრდილოეთ კედლის ყველაზე ავარიულ მონაკვეთში

ხიმიჯები, შეივსოს მიწით მთელი ფერდი, რათა კედლები დაიჭიროს“, — ამბობს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს გენერალური დირექტორის მოადგილე პაატა გაფრინდაშვილი.

აწყურის ციხეზეც გადაუდებელი გამაგრებითი სამუშაოები ჩრდილოეთი კედლის ყველაზე ავარიულ მონაკვეთზე მიმდინარეობს. სპეციალისტები ამბობენ, რომ აქ, პრაქტიკულად, ყველა კედელი და გოლოლი ავარიულია. ამიტომ სამუშაოები დაიწყო ყველაზე რთულ მონაკვეთზე, რომელიც საფრთხეს სოფლის მოსახლეობასაც უქმნის.

ახლა მთავარი ამოცანაა, კედლის ძირგამონგრეული ნაწილი გამაგრდეს, რათა თავიდან აირიდონ არა მხოლოდ მისი, არამედ მომიჯნავე ავარიული უბნების ნგრევა.

„ასეთი მასშტაბის სამუშაოები აქ წლებია არ ჩატარებულა. ამიტომ ძველის დიდი ნაწილი დანგრევის რეალური საშიშროების წინაშე იდგა“, — ამბობს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს ხარისხის კონტროლისა და ტექნიკური ზედამხედველობის სამსახურის წარმომადგენელი ნინო კორძაია.

მძიმე მდგომარეობაშია ხერთვისის ციხის დასავლეთის მრუდწახნაგოვანი კოშკი და ციხე-

დელის გალავანი. ძველზე, რომელიც იუნესკოს წინასწარ ნუსხაში 2007 წლიდანაა, სამუშაოები ადგილობრივი ქვითა და კირის დუღაბით ხორციელდება. ხერთვისის რეაბილიტაციის პროექტი ორგანიზაცია იკომოს-საქართველომ რამდენიმე წლის წინ მოამზადა.

„მწვავე, გადაუდებელი სამუშაოები აუცილებელი იყო ციხის ქვედა ნაწილში. აქ კედლები დაფუძნებული იყო კლდეზე, რომელიც უკვე გამოქარულ-ჩამონგრეული და გამორეცხილი გახლდათ და კედლების ჩამონგრევის საშიშროებას ქმნიდა. ეს ადგილები უკვე აღდგენილია. ახლა ძირითადი სამუშაოები მრუდწახნაგოვან კოშკზე მიმდინარეობს, რომელსაც პერანგის ქვა აქვს ჩამოშლილი“, — განმარტავს არქიტექტორ-რესტავრატორი შალვა მელიქიძე.

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს გენერალური დირექტორი მერაბ ბოჭორიძე ამბობს, რომ ავარიული კომპლექსური ძეგლების რესტავრაცია-რეაბილიტაცია საკმაოდ გრძელვადიან სამუშაოებს მოითხოვს და მომავალ წლებშიც გაგრძელდება. ბებრის, აწყურისა და ხერთვისის ციხეების რეაბილიტაციის პირველი ეტაპი კი წლის ბოლომდე დასრულდება.

ენიო ჯაფარიძე

სადავო ფირფიტებს ლურსმული წარწერებით ირახს დაუბრუნებენ

ნიუ-იორკის შტატის კორნელის უნივერსიტეტი ერაყში დააბრუნებს ლურსმული წარწერების კოლექციას, რომელიც სასწავლებელს საჩუქრად ჯონათან როზენმა გადასცა. ის სიძველეებით მოვაჭრე რობერტ ჰერტის ყოფილი ბიზნესპარტნიორი იყო. 10 ათასი ცალი მესოპოტამიური ფირფიტა, რომელიც ძვ.წ. 4 000 წლით თარიღდება, ერაყიდან სავარაუდოდ 1991 წელს, სპარსეთის ყურეში მიმდინარე სამხედრო ოპერაციისას გაიტაცეს.

ფირფიტები, რომლებიც შეიცავენ ინფორმაციას ყოველდღიური ცხოვრების, რელიგიური რიტუალების, ლტოლვილთა განსახლების შესახებ, ასევე სასოფლო-სამეურნეო ხასიათის ჩანაწერებს, შუმერთა პრინცესას პირადი არქივიდანაა.

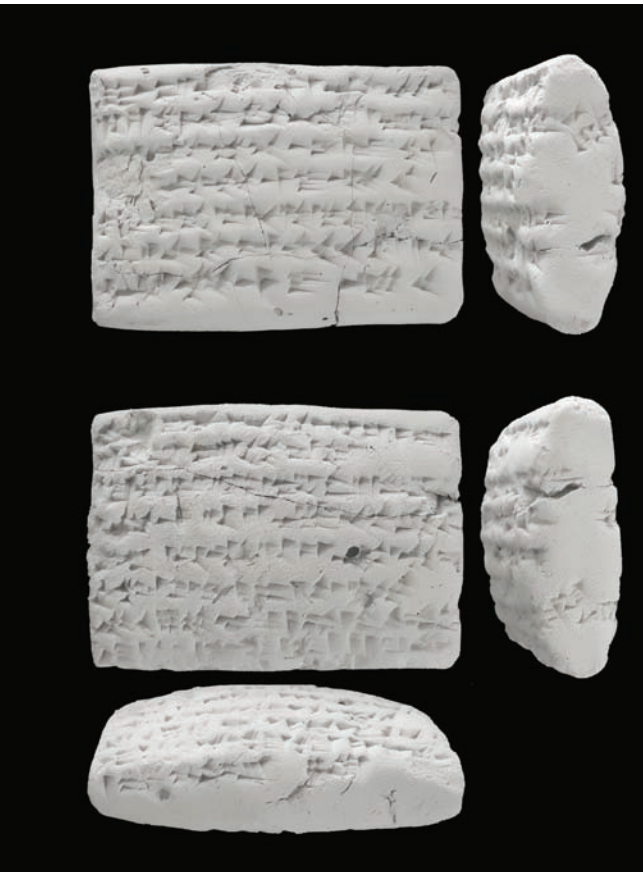

სიძველეებით მოვაჭრე რობერტ ჰერტი

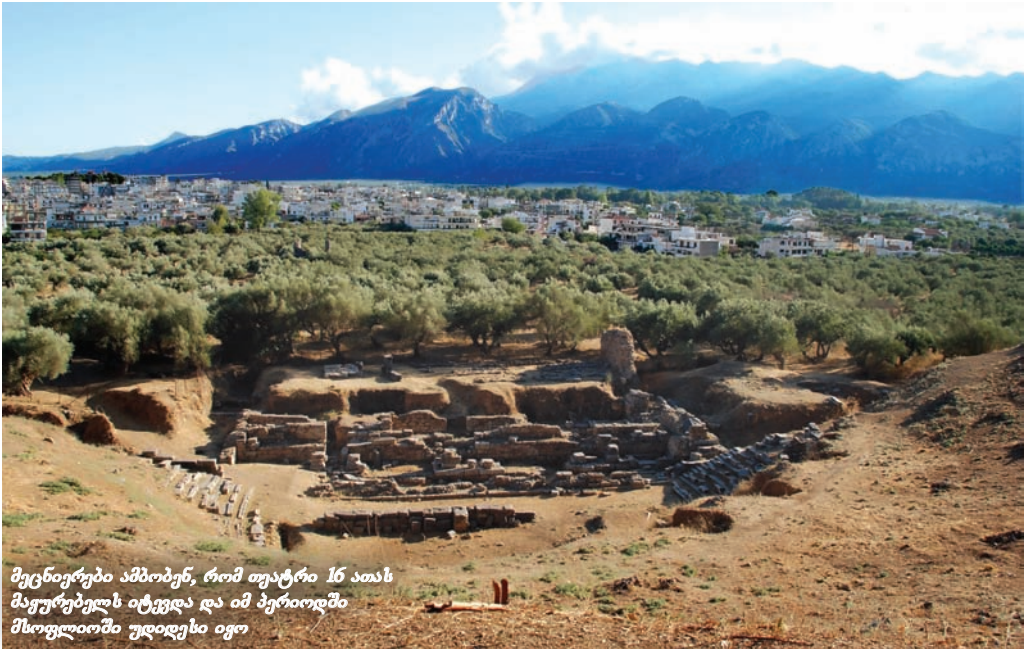
„დანამაშულში არავის ვღებთ ბრალს, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ფირფიტები ერაყში უნდა დაბრუნდეს“, — განაცხადა ამერიკის შეერთებული შტატების გენერალური პროკურორის მოადგილემ მირო ლოგრიკმა.

მოშზადებულია Archaeology Magazine-ის მიხედვით

მესოპოტამიური ფირფიტები, რომელიც ძვ.წ. 4 000 წლით თარიღდება, ერაყიდან სავარაუდოდ სამხედრო ოპერაციისას გაიტაცეს

სპარსების ძველი თეატრი აღდგება

მეცნიერები ამბობენ, რომ თეატრი 16 ათას
მაყურებელს იტევდა და იმ პერიოდში
მსოფლიოში უდიდესი იყო

სპარსის ძველი თეატრის აღდგენის საკითხს საბერძნეთის ცენტრალური არქეოლოგიური საბჭო სწავლობს. შემორჩენილი ნანგრევების მიხედვით თეატრის აღდგენის გეგმებზე სპეციალისტები სწორედ საბჭოს გვიდით მუშაობენ.

თეატრი რომაულ ეპოქაში, ძველი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნის ბოლოს ააგეს ადგილობრივი თეთრი მარმარილოს ქვით. კლასიკური სტილის ნაგებობა იმ პერიოდში მსოფლიოში უდიდესი იყო.

როგორც მეცნიერები ამბობენ, თეატრი 16 ათას მაყურებელს იტევდა, ჰქონდა მობილური სცენა და ძველი მსოფლიოს ტურისტებისთვის ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო ადგილს წარმოადგენდა.

თეატრის დარბაზის დიდი ნაწილი ბიზანტიის პერიოდში დაინგრა. მშენებლობის დროს გამოყენებული მარმარილოსა და ქვის ფილები კი ეროზიამ დააზიანა.

*მომზადებულია
Archaeology Magazine-ის მიხედვით*

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენო!..

☎ დარეკეთ: 219 60 13

✉ მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „კვირის პალიტრის“ („სიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

არგენტინაში ხუნტის საიდუმლო დოკუმენტებს მიაკვლიეს

ხუნტის მეთაურს სამუდამო კატიმრობა ჰქონდა მისჯილი

ბუენოს-აირესში, სამხედრო-საჰაერო ძალების შტაბბინის მიტოვებულ ფლიგელში, არგენტინაში სამხედრო ხუნტის მმართველობის პერიოდის 1500-ზე მეტი საიდუმლო დოკუმენტი აღმოაჩინეს.

არგენტინის პრეზიდენტი იზაბელ პერონი 1976 წელს ჩამოაგდეს

არგენტინის თავდაცვის სამინისტროს ცნობით, მიკვლეულ მასალათა შორისაა სამხედრო მთავრობის ყველა სხდომის ოქმი. ქვეყანაში სამხედრო ხუნტა ხელისუფლებაში 1976 წელს მოვიდა და არგენტინას 1983 წლამდე მართავდა.

აღმოჩენილ დოკუმენტებს შორის არის ხუნტისთვის არასანდო პირთა შავი სია. ამ სიაში კულტურის მოღვაწეებსაც ვხვდებით: ფოლკლორული სიმღერების შემსრულებელი მერსედეს სოსა, მწერალი ხულიო კორტასარი, მუსიკოსი ოსვალდო პულეზე და მსახიობი ნორმა ალენდრო... ეს მცირე ჩამონათვალია იმ ცნობილი არგენტინელებისა, ვისი შემოქმედებაც მკაცრ ცენზურას გადიოდა.

„საზოგადოებისთვის მათგან მომდინარე საფრთხის შესაბამისად, ისინი ოთხ კატეგორიად იყოფილენ“, — აღნიშნა არგენტინის თავდაცვის მინისტრმა აუგუსტინ როსიმ.

ანალიტიკოსები ჯერ ვერ აკონკრეტებენ, მოჰფენს თუ არა ეს დოკუმენტები ნათელს

იმ ათასობით საქმეს, რომელიც სამხედრო ხუნტის წინააღმდეგ სასამართლოში განსახილველად შევიდა. მათ შორის მრავლადაა ხუნტის მიერ მოკლულთა ან მისი მმართველობის პერიოდში გაუჩინარებულთა საქმეებიც.

ნაპოენ დოკუმენტებს შორის სამხედრო ხუნტის შეხვედრების 280 ოფიციალური ჩანაწერიცაა.

„ჩვენს ხელში პირველად აღმოჩნდა დოკუმენტები, რომლებიც სამხედროების მმართველობის მთელ პერიოდს ასახავს. მასალები დალაგებულია ქრონოლოგიურად და იმავდროულად, დახარისხებულია თემების მიხედვით“, — ამბობს აუგუსტინ როსი.

სამხედრო ხუნტის მმართველობის პერიოდის საიდუმლო მასალების აღმოჩენის შესახებ ოფიციალური განცხადება ბუენოს-აირესში გაკეთდა. საგანგებო პრესკონფერენციაზე არაფერი თქმულა ფოლკლენდის ომის დროინდელ დოკუმენტაციაზე, რომლის

*ზუნტის მეთაური გენერალი ვიდელა
ციხეში გარდაიცვალა*

წაგებაც სამხედრო ზუნტისთვის დასასრულის
მაუწყებელი აღმოჩნდა.

არგენტინაში სამხედრო გადატრიალება
1976 წელს მოხდა. პრეზიდენტ იზაბელ პე-
რონის ჩამოგდების შემდეგ ზუნტის მეთაური
გენერალი ხორხე რაფაელ ვიდელა გახდა.
5 წლის შემდეგ მან ძალაუფლება გენერალ
რობერტო ვიოლას გადასცა. ზუნტის წევრე-
ბი იყვნენ ასევე საჰაერო ძალების გენერალი
ორლანდო რამონ აგოსტი და აღმირალი
ემილიო მასერა.

1982 წლის მარტიდან ივნისამდე დიდ ბრი-
ტანეთსა და არგენტინას შორის მიმდინარე
სამხედრო კონფლიქტში დამარცხებიდან მა-
ლგვე, არგენტინაში სამხედრო ზუნტა დაემხო.

გენერალი ხორხე რაფაელ ვიდელა წლე-
ულს მაისში გარდაიცვალა. 87 წლის გენე-
რალი ამ დროს ციხეში იხდიდა სასჯელს.
კაცობრიობის წინაშე ჩადენილი დანაშაუ-
ლისთვის სამუდამო პატიმრობა მას 2010
წლის 22 დეკემბერს მიესაჯა.

ადამიანის უფლებათა დამცველების მო-
ნაცემებით, სამხედრო ზუნტის 7-წლიანი
მმართველობის პერიოდში რეჟიმმა 30 ათასზე
მეტე ადამიანი იმსხვერპლა.

მომზადებულია BBC-ის მიხედვით

*გენერალი ხორხე რაფაელ ვიდელა (ცენტრში) ფიცს
დებს, როგორც არგენტინის 38-ე პრეზიდენტი, 1976
წლის 29 მარტს. ამ დღიდან ქვეყანაში სამხედრო
ზუნტის მმართველობა დაიწყო*

არგენტინის ზუნტის მმართველი სამეული

წყალში ჩაძირული ტაო-კლარჯეთი

უკველესი ქართული კვლევების დატბორვასთან ერთად, ოთხი ვლდინარის აუზში დღემდე უზუსტავალი არქეოლოგია სამუდამოდ დაიღუპა

ყველაფერი დაიწყო 1997 წელს საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის თანამშრომლობის დეკლარაციის ხელმოწერით. საქართველოსთვისაც ხელსაყრელ საერთაშორისო პროექტებთან (კასპიის შეღვის ნავთობის დამუშავების პერსპექტივა, ბაქო-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობა და სხვ.) ერთად, თურქულმა მხარემ საგანგებოდ შეიტანა მდინარე ჭოროხის აუზში დაგეგმილი ენერგეტიკული პროექტების სფეროში თანამშრომლობის მუხლი. დეკლარაციას ხელი მოაწერეს საქართველოს მხრიდან ედუარდ შევარდნაძემ და თურქეთის მხრიდან სულეიმან დემირელმა. ამის შემდეგ კარგა ხანს მხოლოდ ორმხრივი დიალოგი მიმდინარეობდა. ბევრს ისიც ვგონა, რომ ჩვენი მეზობელი ამ მასშტაბის მშენებლობას ვერ შეეჭიდებოდა. უნდა ითქვას, რომ ქართულ მხარეს არც შესაბამისი ინფორმაცია ჰქონია. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტი ფაქტად რჩება — წლების განმავლობაში მხოლოდ ვიწრო ჯგუფი თუ ლაპარაკობდა იმ საფრთხეებზე, რაც კაშხალთა მშენებლობას შეიძლება მოეტანა ჩვენი ისტორიის, ეკოლოგიისა და დემოგრაფიისთვის...

ციხესიმაგრეს, რომელიც ხეობის თავზე ამაყად იყო წამომართული, დღეს წყალი საძირკველთან მისდგომა

ტაო-კლარჯეთის პოლიტიკური და ადმინისტრაციული სტატუსის მუდმივი ცვალებადობის მიუხედავად, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, ეს რეგიონი ქართული სახელმწიფოებრივი და ეთნოკულტურული სივრცის განუყოფელი ნაწილი იყო. მეტიც, არაერთი დიდი ქართული სახელმწიფოებრივი გაერთიანების გენეზისის სწორედ ამ რეგიონში ჩაეყარა საფუძველი: არიან-ქართლი, „ქართველთა სამეფო“. საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ის უდიდესი წვლილი, რომელიც ტაო-კლარჯეთის საეკლესიო და კულტურულ-საგანმა-

ნათლებლო ცენტრებმა (ანჩის, ბანას, იშხნის, ტბეთისა და სხვა საეპისკოპოსო კათედრები, ოპიზის, ხანძთის, შატბერდის, ხახულის, პარხლის, ოშკისა და სხვ. მონასტრები) შეიტანეს ზოგადად ქართული კულტურის ფორმირების საქმეში.

ტაო-კლარჯეთი ისტორიკოსთა მიერ შექმნილი ტექნიკური ტერმინია და მასში იგულისხმება შემდეგი მსხვილი ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინციები: ტაო, კლარჯეთი, შავშეთ-იმერხევი, კოლა, არტაანი, ერუშეთი.

1578 წელს სამხრეთ კავკასიაში ილაშქრა ლალა მუსტაფა ფაშამ. ოსმალებმა მოახერხეს მთელი სამხრეთი და აღმოსავლეთი საქართველოს დამორჩილება. 1579 წელს სულთანმა საათაბაგოს დაპყრობილ ტერიტორიაზე ჩილდირის (ახალციხის) საფაშო დააარსა. თავდაპირველად სამხრეთი საქართველოს ქართული მიწები ძირითადად ორ ნაწილად იყო გაყოფილი. საათაბაგოს აღმოსავლეთი ნაწილი ახალციხის საბეგლარბეგოში იყო გაერთიანებული, ხოლო დასავლეთ ნაწილი, ძირითადად, ტაო-კლარჯეთი — არზრუმისაში. ასეთი ვითარება თითქმის სამი საუკუნის განმავლობაში არ შეცვლილა. შავშეთ-კლარჯეთის, კოლა-არტაანის, ტაოს ჩრდილოეთი ნაწილი (ოლთისის უბანი) რუსეთის იმპერიამ 1877-1878 წლებში რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად მიიერთა. ეს საფუძვლით სამართლიანად შეიძლება ჩაითვალოს XIX საუკუნის საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთ გამორჩეულ მოვლენად. ორმოც წელიწადს ტაო-კლარჯეთის დიდი ნაწილი ბათუმის, ხოლო ნაწილი კი ყარსის ოლქში იყო გაერთიანებული.

1916 წლისთვის, პირველი მსოფლიო ომის დროს, რუსეთის ჯარმა ოსმალთა სამხედრო ნაწილები დაამარცხა და არზრუმი და მისი მიდამოები დაიკავა. რუსების ხელში გადავიდა ასევე თორთუმის ხეობაც. მაგრამ მალე ეს წარმატება ისტორიის კუთვნილებად იქცა. 1917 წლის ნოემბერში პეტერბურგში დროებითი მთავრობა დაემხო და ბოლშევიკთა დიქტატურა დამყარდა. ლენინის მთავრობამ გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთისა და თურქეთის ბლოკთან სამშვიდობო მოლაპარაკება გამართა ბრესტ-ლიტოვსკში. 1918 წლის 3 მარტს მხარეებმა გააფორმეს ხელშეკრულება, რომლის ძალით რუსეთი უარს აცხადებდა თავისი ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილზე.

ვრცელი ხეობა, რომლის ძირშიც სოფელი მოჩანს (მარცხენა ფოტო), დღეს წყალსატევად იქცა (მარჯვენა)

ბრესტ-ლიტოვსკის შეთანხმებით, თურქეთის ხელში გადადიოდა ყარსის, არდაგანისა და ბათუმის ოლქები. 1918 წლის მარტში ოსმალებმა ბათუმის ოლქის ოკუპაცია მოახდინეს. ჩამოყალიბების პროცესში მყოფმა საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ დასაწყისში, თურქთა წნეხის შესაკავებლად, მათი პრეტენზიები ნაწილობრივ ცნო, მაგრამ შემდეგ ვითარება კარდინალურად შეიცვალა. პირველ მსოფლიო ომში გერმანიისა და მისი მოკავშირის, ოსმალეთის დამარცხებამ საქარ-

თველოს მთავრობას შესაძლებლობა მისცა, დაკარგული ტერიტორიები შემოეერთებინა.

1919 წელს საქართველო იერთებს ჯერ ჩრდილოეთ არტაანს, შემდეგ კი ამ პროვინციის სამხრეთ ნაწილსაც. მიმდინარეობს დიპლომატიური მუშაობა ართვინისა და ტაოს ოლქების შემოერთებისთვის. ამ პროვინციებში აქტიურად ყალიბდება ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები. პროცესი თითქოს საქართველოს სასიკეთოდ იყო მოტრიალებული, მაგრამ მოკლე ხანში პირველი ქართული

თამარის ერთ-ერთი ხიდი (მარცხენა ფოტო) წყალსატევის ფსკერზე დარჩა, რომელმაც ხეობა შეაფსო (მარჯვენა)

რესპუბლიკა წითელი რუსეთის აგრესიის მსხვერპლი შეიქნა. ბუნებრივია, უდიდესი მოვლენა — ქართული მიწების შემოკრება-გაერთიანების პროცესი ისტორიის კუთვნილებად იქცა. საბჭოთა რუსეთმა უყოყმანოდ განაცხადა უარი სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ტერიტორიებზე და იგი თურქებს გადაულოცა.

ტაო-კლარჯეთის შემოერთების განზრახვა კიდევ ერთხელ გაჩნდა 1945 წელს, სტალინის მეცადინეობით, მაგრამ ბოლო მომენტში საბჭოთა ლიდერმა გადაიფიქრა თურქეთზე სამხედრო აგრესიის განხორციელება.

ეს ყველაფერი იყო წარსულში, თუმცა

არც XX საუკუნის მეორე ნახევარში სუფევდა რეგიონში სიმშვიდე. ყოველ შემთხვევაში, სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა ტაო-კლარჯეთის დემოგრაფიული სურათის კარდინალური ცვლილება, ათიათასობით ქართული ოჯახის თურქეთის შიდა პროვინციებში გადასახლება. ქართული ძეგლების მიზანმიმართული განადგურებაც ამ დროს მიმდინარეობდა. გავიხსენოთ აფეთქებული ტბეთის კათედრალი ან არადა, ოპიზის მონასტერი.

ამ ყოველივეს დაემატა XX საუკუნის მიწურულს მასშტაბური პროექტის წამოწყება, რომელიც ჭოროხზე ათი და მის შენაკადებზე — ხუთი ჰიდროელექტროსადგურის

ახალი ვზების მშენებლობისას (ზემოთ). დღეს ისინი წყლის ზედაპირის დონეზე მაღლა გადის (ქვემოთ)

აშენებას ითვალისწინებს. ამათგან დღეს სამი კაშხალია დასრულებული. ქართველი საზოგადოება უკვე დიდი ხანია, უარყოფით დამოკიდებულებას გამოხატავს პროექტისადმი იმ ზიანის გამო, რომელიც შეიძლება მიადგეს შავი ზღვის სანაპიროს ბათუმის ზოლში. მდინარე ჭოროხში მყარი ნატანის გაქრობა გამოიწვევს ეროზიული პროცესების გააქტიურებას. ნაპირების წარეცხვის ტემპი ჭოროხის ყოფილ შესართავსა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე საგრძნობლად მოიმატებს. ნაპირების უკან დახვევა, დროთა განმავლობაში, გადაწვდება სამხრეთით სოფელ გონიოსა და ჩრდილოეთით — ბათუმის მჭიდროდ დასახლებულ უბნებს.

ამდენად, შეიძლება ტაო-კლარჯეთის უახლეს ისტორიაში ორი პერიოდი გამოვყოთ — კაშხლების მშენებლობამდე და მშენებლობის დაწყების შემდეგ. რაოდენ სამწუხაროც უნდა იყოს, ფაქტია, რომ დღეს ამ ძირძველი ქართული პროვინციების მოსახლეობლად ჩასული ტურისტები ბუნების ულამაზესი პეიზაჟების მხოლოდ ნაწილს თუ იხილავენ. ცად აზიდული კანიონები ნახევრად წყალს დაუფარავს, კლარჯეთისა თუ ტაოს წარმტაცი ბუნება ხელოვნურ წყალსაცავთა მსხვერპლად ქცეულა. თუ იმასაც დაეუმატებთ, რომ მდინარეების — შავშეთისწყლის, არტანუჯისწყლის, ჭოროხისა და ოლთისწყლის აუზში დღემდე შეუსწავლელი არქეოლოგია სამუდამოდ დაილუპა, მკითხველისთვის ადვილი წარმოსადგენია, რა ზარალი განიცადა საქართველოს ისტორიამ. წყლის ქვეშ მოექცა უძველესი ხიდები, მათ შორის ერთ-ერთი მდინარე არტანუჯისწყალზე. ამასთანავე, არავინ იცის, რა საფრთხის შემცველი შეიძლება გახდეს ამ წყალსაცავთა წყალობით მომატებული ტენიანობა ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლებისთვის.

ვფიქრობთ, სახელმწიფო უწყებებმა სასწრაფოდ უნდა მიიღონ ამ კუთხით შესაბამისი ზომები. უნდა შეიქმნას კომპეტენტურ სპეციალისტთა კომისია, რომელიც არა მარტო განსაზღვრავს მოსალოდნელ საფრთხეებს, არამედ მუდმივ მონიტორინგს გაუწევს თურქეთის ტერიტორიაზე არსებულ ქართულ ძეგლებს.

ჯაბა სამუშია

*ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი*

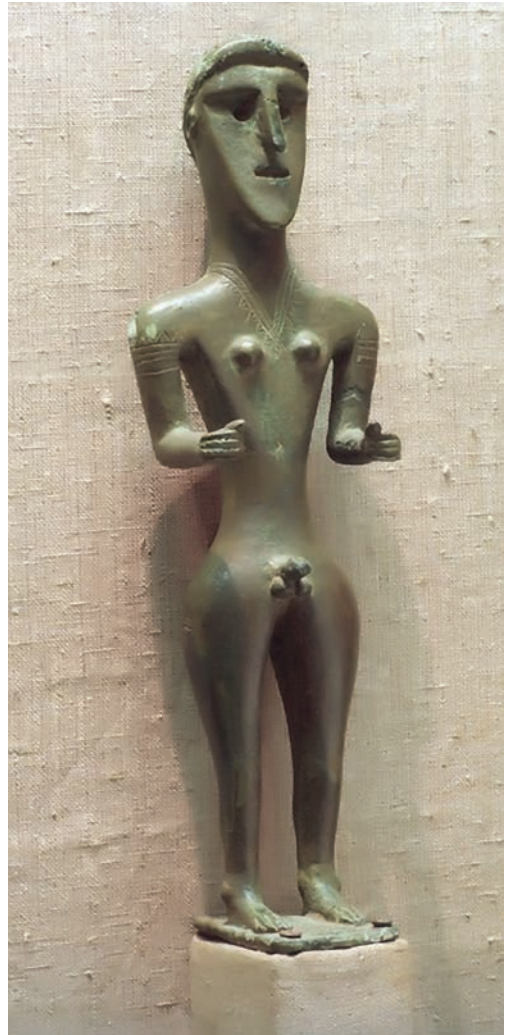

ეს ულამაზესი ხეობა აღარ არსებობს. ის მთლიანად წველითაა დაფარული

ქანდაკეები წარმართული ღმერთების პანთეონიდან

თანამედროვე მსოფლიოში, მცირე გამონაკლისის გარდა, ერთღმერთიანობაა გაბატონებული. ადრე კი სხვადასხვა ხალხში, მათ შორის ქართველებშიც, ქვის ხანიდან ადრეულ შუასაუკუნეებამდე, არსებობდა წარმართული სარწმუნოება, რომელიც მრავალღმერთიანობას ეფუძნებოდა. წარმართული ღმერთების პანთეონიდან აღსანიშნავია ძველ წარმართულ მსოფლიოში გავრცელებული ნაყოფიერების ღვთაება, რომლის სიმბოლოს წარმოადგენდა მამაკაცისა და ქალის სასქესო ასო (ფალოსი და კტეისი). ფალოსს, როგორც ადამიანისა და ღვდამიწის გამანაყოფიერებელ ღვთაებას, განსაკუთრებულ თავჯანს სცემდნენ. მას მეტწილად ორსქესიან არსებად წარმოსახავდნენ და შესაბამისად, ქალის სხეულითა და მამაკაცის ასოთი აქანდაკებდნენ.

სურ. 1. მამაკაცის ითიფალური ქანდაკების სიმაღლე 32 სმ-ია

ადამიანის კოსმოსურ წარმოდგენათა განვითარება და ცვალებადობის ისტორია ადასტურებს, რომ ნაყოფიერების ღვთაებისადმი ყველა ხალხს, განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე, ორგვარი დამოკიდებულება ჰქონდა. ადამიანისა და ბუნების ცხოვრების წყაროდ მდებდრობითი ან მამრობითი საწყისი მიიჩნეოდა. ეს შეხედულებები მატრიარქალურ და პატრიარქალურ საზოგადოებებს შეესაბამება. ერთი იდეოლოგია ჩანაცვლებისას სრულად ვერ განდევნის მეორეს, ზოგჯერ ვხედავთ ადამიანისა და ბუნების წარმოსახვის საკითხის, ასე ვთქვათ, კომპრომისულ გადაწყვეტას, როცა ყოველი არსებულის შემოქმედად ორივე ელემენტის შერწყმა მიიჩნევა. ამას ადასტურებს ქუთაისის ნიკო ბერძენიშვილის

სახელობის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში დაცული ქანდაკება (სურ. 1), რომელიც 1914 წელს მდინარის ნაპირას იპოვეს სოფელ ფერსათში, ბაღდათის რაიონში. მონოლითური ფიგურა მამაკაცის ითიფალური (ნაყოფიერებასთან დაკავშირებული) ქანდაკებაა. ოდნავ განზე გამდგარი ფეხები მყარად დგას კვარცხლბეკზე, ქანდაკებას აქვს ვიწრო, მოგრძო ტორსი, განიერი მხრები და შედარებით მოკლე ფეხები. სახე მოგრძო და ბრტყელია, ფართო თვალები და პირი ღრმა ფოსოებშია ჩამჯდარი. აქვს კეხიანი ცხვირი, ოდნავ წამოწეული ნიკაპი და ხშირი თმა. სახის მკაცრი ნაკვეთები მნახველზე ეფექტურ შთაბეჭდილებას ახდენს. ორივე ხელი იდაყვიში მოხრილია და წინ გაწვდილი თითები

— მოკუმშული. ფალოსი ნატურალურადაა გამოქანდაკებული. ფიგურას უკანა მხარეს გრძელი თმა კისერზე აქვს დამაგრებული. დიდი მკერდი, განიერი თუძოები და დავიწროებული წელი მიგვანიშნებს, რომ ეს ქანდაკება ორსქესიან არსებას უნდა წარმოადგენდეს. გრავირებული მორთულობა კისერსა და ხელების ხეში ნაწილზე, ჩვენი აზრით, მხოლოდ დეკორატიული მოტივი როდია, მას ასტრალური, სიმბოლური დანიშნულება უნდა ჰქონდეს, დაკავშირებული გაჩენის, დაბადების, შექმნის იდეასთან.

ფიგურის დგომის მყარი პოზა, სხეულის ნაწილების პროპორციები და გამომეტყველების სიმკაცრე მონუმენტური ქანდაკების იერს ქმნის. მის უკანა მხარეს მთელ სიგრძეზე გაკეთებული ღარი უნდა ნიშნავდეს სიცოცხლისა და ნაყოფიერების ხეს (ღვთაებრივი ხე, „ხე ცხოვრებისა“, „ხე ცნობადისა და კეთილისა“). ღარის წვერზე პარალელური ჭდეები გადადის.

სიცოცხლისა და ნაყოფიერების ხე საქართველოში ჯერ კიდევ ძვ.წ. III ათასწლეულში ჩნდება. თრიალეთის შუაბრინჯაოს ხანის ვერცხლის სასმისის თასზე გამოხატულია რიტუალი, რომელსაც სათემო ღვთაებები ასრულებენ სატომო ღვთაების კარზე, სადაც აღმოცენებულია სიცოცხლისა და ნაყოფიერების ხე.

„სიცოცხლის ხე“ სხვადასხვა კულტურებში ვლინდება, როგორც სამყაროს ხატება და აერთიანებს ზეცას, მიწას და ქვესკნელს. ქართველთა ცნობიერებაში ხის სიმბოლიკას

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ეთნოგრაფიული მონაცემები ადასტურებენ, რომ საქართველოში გავრცელებული იყო წეს-ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც ახალშობილის სახელზე რგავდნენ ხეს, ხოლო გარდაცვალებისას — ჭრიდნენ.

წმინდა ხეთა შორის საქართველოში გავრცელებული იყო მუხისა და ცაცხვის თაყვანისცემა, რომლებზეც უამრავ შესაწირავს ჰკიდებდნენ. წინაპართა წარმოდგენით, ხე ცოცხალი არსება იყო და საკუთარი სული გააჩნდა. შემდგომში ხე წმინდა არსებების, ღვთაებათა სამყოფლად იქცა.

ფერსათის სტატუეტის ანალოგიურია გურჯაანის რაიონის სოფელ მელაანის მახლობლად აღმოჩენილი ანთროპომორფული (აღამიანის მსგავსი) ფიგურები და კაჭრეთთან ნაპოვნი ქანდაკება.

სტილისტური მონაცემებითა და პარალელური ძეგლებით, ფერსათის ქანდაკება ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეებით უნდა დათარიღდეს.

როგორც ცნობილია, მკვლევართა უმრავლესობა ფალოსის კულტს უკავშირებს ანიმიზმს — პირველყოფილ ხალხთა რწმენას, რომ ყველა საგანს აქვს სული. მით უმეტეს, რომ ამ ხალხმა იცოდა სასქესო ასოს გამანაყოფიერებელი ძალის შესახებ. სწორედ ამგვარი შეგრძნებიდან უნდა წარმოშობილიყო სასქესო ასოს გაღმერთება. ეს შემდეგ გადაიტანეს ცხოველებსა და მცენარეებზეც, ამიტომ ფალოსის მისტერიები იმართებოდა გაზაფხულზე, როცა ბუნება იღვიძებს და ნაყოფიერდება, აგრეთვე შემოდგომით, როცა

სურ. 2

კონარკის შვის ტაძარი, ანუ ე.წ. შვი პაკოდა ინდოეთში. მის ფასადზე გამოსახულია მრავალი ფიგურა და სცენა სიყვარულის ხელოვნების შესახებ

მწიფე ნაყოფი იკრიფება და მარცვლეული ითესება.

ფალოსის მისტერიებს უნდა უკავშირდებოდეს ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის არქეოლოგიის ფონდში დაცული ითიფალური ქანდაკებები ანთროპომორფული და ზომორფული (რეალური ან ფანტასტიკური ცხოველების მსგავსი) გამოსახულებებით, რომელთათვის დამახასიათებელია მოძრავი პოზა, მკაფიოდ გამოსახული ითიფალობა და რომელიმე ცხოველის ატრიბუტი (სურ. 2).

ძველ საბერძნეთსა და რომში ფალოსს თილისმის ძალას აძლევდნენ და ავთვალის წინააღმდეგ იყენებდნენ. კლასიკური ხანის საბერძნეთში ფალოსი გამოსახავდა ღმერთების — დიონისეს, ჰერმესის, პრიამოსისა და აფროდიტეს სიმბოლოს. დიონისეს მისტერიებში, რომელიც შემოდგომაზე ყურძნის კრეფისას და ყოველ გაზაფხულზე იმართებოდა, უმთავრეს როლს ფალოსის ქანდაკება თამაშობდა, რომელსაც წითელი ტყავისგან ამზადებდნენ და ჯოჯბე წამოცმულს პროცესიის შუაში ატარებდნენ. მისტერიის მონაწილეთ ყელსა და გვერდებზე ეკიდათ პატარა ფალოსები. ფალოსს სოფელ-სოფელ ატარებდნენ, რათა ნათესი ავი სულებისგან დაეცვათ. ქორწილში პატარძალს ფალოსზე სვამდნენ, თითქოს ამით იგი თავის უმანკობას სწირავდა. გარდა

ამისა, არსებობდა ფალოსის ღვთაების სადიდებელი სიმღერები და თამაშობანი.

თანამედროვე კულტურულ ერთა შორის ფალოსის კულტი დღემდე იაპონიაშია დაცული და მიუხედავად სამთავრობო აკრძალვისა, მდაბიო ხალხი მას დღესაც თაყვანს სცემს. ისინი ამზადებენ სხვადასხვაგვარ ფალოსს, უმეტესად წამოზიდული კლდეებისა და გრძელი ნახევარკუნძულების განსახიერებით, სხვადასხვა ზომით და სხვადასხვა ნივთიერებისგან და თილისმად ატარებენ. მათი რწმენით ფალოსი, და კტეისი ადამიანს კურნავს სასქესო ორგანოს ტკივილისგან და ორსულს მშობიარობას უმსუბუქებს.

ფალოსის კულტი გავრცელებულია ინდოეთშიც. ბუდიზმი მისდამი რწმენითაა გაქდენილი, რაც აშკარად არის გამოხატული ინდოელების ღვთაებათა ეროტიკულ მხატვრობა-ქანდაკებაში. აღსანიშნავია, რომ ინდოეთში კონარკის შვის ტაძრის, ანუ ე.წ. შვი პაკოდის ფასადზე მოცემულია მოძღვრება სიყვარულის ხელოვნების შესახებ, რომელიც შექმნილია ძვ.წ. II საუკუნეში და სადიდებელ ჰიმნს უძღვნის ფალოსსა და კტეისს, როგორც ნაყოფიერებისა და სიცოცხლის მომნიჭებელ ღვთაებას. მაგრამ ფალოსი განსაკუთრებით დაკავშირებული იყო შივასთან, როგორც ჩასახვისა და აღორძინების

ინდურ ღვთაებასთან, რომლის სიმბოლოდაც იგი იქცა.

ფალოსის მისტიკრიებს დიდი ადგილი ეთმობა ქართული წარმართული მითოლოგიის წიაღიდან მომდინარე ბერიკაობა-ყვენობის დღესასწაულში, რომელიც ადრიან გაზაფხულზე იმართებოდა, ყველიერის კვირაში. ამ დღესასწაულის მთავარი მოქმედი პირის, ბერიკას თუ ყვენის, რიტუალურ ატრიბუტს წარმოადგენდა წითლად შეღებილი ფალოსი — „კონკილა“, რომელიც წელზე ჰქონდა შემორტყემული. ყვენი ახალდაქორწინებულთა ოჯახის პატრონს დღესასწაულს მიულოცავდა, კარგ მოსავალს უსურვებდა, თავის საბრძანებელზე დაჯდებოდა და ფალოსით მიწას შეეხებოდა. ამავე დღესასწაულზე ყვენი ფალოსს მარილს მოაყრიდა, ღვინოს დაასხამდა, დალოცავდა, მოიხსნიდა, წყალში ჩააგდებდა და იტყოდა: „წადი, გამრავლდი, ქვეყანაზე კარგი მოსავალი მოიყვანე“.

ბროწეულასთან ნაპოვნი მარმარილოს სვეტის სიმაღლე 2,35 მეტრია

ფალოსის კულტს დიდი ადგილი ეთმობოდა სვანეთში არსებულ სახალხო წესებსა და რიტუალებში, რომლებიც „ბარიკელას“, „ადრეკილაის“, „საქმისაის“ და „მელია ტელეფაის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. აღნიშნული დღესასწაულები ადრიან გაზაფხულზე იმართებოდა. სოფელ ჟაბეშში თოვლისგან „მურყვამს“ ანუ კოშკს ააგებდნენ, რომელსაც შუაში მაღალ ხეს ჩაატანდნენ. ამ ხის წვერზე ძველ კალათს ან საცერს ჩამოაცვამდნენ, ორ ხის ხმალსა და ხისგან გამოთლილ ფალოსს ჩამოჰკიდებდნენ. კალათა ან საცერის ძირი, სვანთა რწმენით, ნაყოფიერების სიმბოლოს წარმოადგენდა. ყმაწვილები თავიანთი წრიდან ორ მეთაურს ირჩევდნენ, რომელთაგან ერთს „ყაინი“ ეწოდებოდა, მეორეს კიდევე „საქმისაი“. „ყაინსა“ და „საქმისაის“ შორის იმართებოდა ჭიდაობა. ჭიდაობის დამთავრების შემდეგ — ცეკვა და ფერხული სიმღერით. მზის ჩასვლისას კოშკს ანგრევდნენ და ხეზე ჩამოცმულ საგნებს იტაცებდნენ. კოშკის დაშლისას საითაც ხე გადაიხრებოდა, იმ მიმართულებით მდებარე სოფლისთვის კარგი მოსავალი იყო მოსალოდნელი.

ნაყოფიერების ღვთაების თაყვანისცემასზე მიუთითებს ფალოსის ფორმის მარმარილოს სვეტი, რომელიც მუხეუმშია დაცული და აღმოჩენილია ქუთაისის მახლობლად, სადგურ ბროწეულასთან, წინარეანტიკური ხანის ფენაში, მიწის ზედაპირიდან — 1-1,5 მეტრის სიღრმეზე (სურ. 3). მისი სიმაღლეა 2,35 მეტრი. მას უშვილო ქალები და რძედაკარგული დედები წყალობას შესთხოვდნენ. ეთნოგრაფიული მონაცემებით დამტკიცებულია, რომ ასევე ხდებოდა გასათხოვარი ქალების გამოლოცვა დადგენილი წესისა და შესაწირის საშუალებით.

ასეთივე ფორმის საკულტო ქვები დაცულია სოფელ არახლოს წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში, მთიულეთში, სოფელ საირხეში და სხვ.

სურ 4

სურ 5

ფალოსის მსგავსად კტიისსაც სცემდნენ თავანს როგორც ადრეული ხანის, ასევე ძველი აღმოსავლეთის ცივილიზებული სამყაროს აგრარულ მისტერიებში.

საქართველოს ტერიტორიაზე ენეოლითის ხანაში გარკვევით იკვეთება ნაყოფიერებისა და სიცოცხლის მფარველი ღვთაების, „დიდი ღვდის“ კულტი, რომლის იკონოგრაფია ქალის მცირე ზომის ქანდაკებებით არის წარმოდგენილი.

ქალის ტერაკოთული (გამომწვარი ფერადი თიხის) ფიგურები დაკავშირებულია სიცოცხლისა და ნაყოფიერების კულტთან და „დიდი ღვდის“ ბუნების მფარველ ძალას

განსახიერებენ. ქვისა და ძვლის დამუშავების ტექნიკის გაუმჯობესებას თან სდევდა ადამიანის გონებრივი განვითარება, ბუნების ძალების უკეთ შემეცნება და „დიდი ღვდის“ კულტიც ვითარდებოდა. ოჯახის კეთილდღეობის მფარველიდან, „დიდი ღვდა“ ნელ-ნელა ნაყოფიერების ქალღვთაებად იქცა, მისი კულტი უფრო მეტად განზოგადდა, განვითარების კულმინაციას კი წარმოებით მეურნეობაზე გადასვლის პერიოდში მიაღწია, როცა ნაყოფიერება უფრო მეტად არის დამოკიდებული ბუნებაზე, ვიდრე ადამიანის ცდაზე.

თავდაპირველად „დიდი ღვდა“, „ღმერთების ღვდა“, სხვადასხვა სახელით გვხვდება, მოგვიანებით კი მისი კულტი გაფორმდა, როგორც ქალღმერთ „კიბელას“ თავანისცემა. კიბელას, რომელიც მარადმოქმედ, სიცოცხლის მომნიჭებელ ბუნების ძალას განსახიერებს, უძველესი დროიდან სცემდნენ თავანს მცირე აზიაში. კულტის სამშობლოდ მიჩნეულია ფრიგია, საიდანაც გავრცელდა ლიდიის, ლაკონიის, ბითონიის, კაპადოკიაში და მცირე აზიის სხვა ქვეყნებში.

ნაყოფიერების მღვდლობითი სქესის ღვთაებას შუემრები უწოდებდნენ ნინას, ნანას (ნინნი, ინინა). იბერიაში აინინასა და დანანას სახელით მოიხსენიებენ და მათი კერპები, ქართული წერილობითი წყაროების მიხედვით, მცხეთაში ან მის შემოგარენში იყო აღმართული. „ღმერთების ღვდის“, ანუ „დიდი ღვდის“ კულტი ფართოდ ყოფილა გავრცელებული საქართველოშიც.

მუზეუმში დაცულია ქანდაკება (სურ. 4), რომელიც წარმოადგენს მშვიდ პოზაში მჯდომი ქალის მცირე ზომის სტატუეტს (სიმაღლე 5 სმ), ორივე ფეხი მოტეხილი აქვს, მოუხეშავად არის გამოძერწილი და ყალიბში ჩასხმული.

ფიგურა ტლანქადაა აგებული, საკმაოდ დაუდევრადაა ნაქანდაკევი სახის ნაკეთობი და ყელი, აქვს დიდი ყურები, ცხვირი და თვალები. ამის გამო დარღვეულია ჰარმონიულობა და ქანდაკება გროტესკულ იერს იძენს, რაც მის მაგიურ დანიშნულებაზე მიუთითებს.

ფიგურის უკანა მხარეს (სურ. 5), კეფაზე შეკრული ნაწნავი წელამდე ეშვება. ტორსი სწორია და თავისუფლად გადადის ქვედა ნაწილში, რაც ჯდომის პოზას მეტ ბუნებრიობას ანიჭებს. მკერდი ოდნავ შეიმჩნევა. მკლავები

იდაყვში მოხრილია და გულ-მკერდისკენაა მიმართული. მარცხენა ხელის მტევანი მოტეხილი აქვს, ხოლო მარჯვენა — წვერწამახულია და მთლიანობაშია წარმოდგენილი. ხელის მტევანი თითქმის ყელთანაა მიბჯენილი. ქალის ხელების მკერდთან მიტანა ვედრებას უნდა წარმოადგენდეს, ხოლო სტატუეტი უნდა უკავშირდებოდეს წინამორბედ აღმოსავლურ ღმერთებს, რომლებიც მიიჩნევიან ნაყოფიერების წარმართულ ღვთაებებად. ფიგურა შესრულების მანერით პრიმიტიულია. ოსტატის ყურადღება ძირითადად შინაარსსა და იდეაზეა გადატანილი. ჩანს, ფიგურის შემქმნელისთვის მთავარი იყო სხეულის ცალკეული ტრადიციული ელემენტების გამოსახვა, ამიტომ ქანდაკება, ნატურალურის ნაცვლად, სქემატური გახდა. ის ბრინჯაოსაგანაა ჩამოსხმული, მუზეუმში კი შემოსულია სოფელ გორისას (საჩხერის რაიონი) წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიიდან, 1926 წელს.

ძველი ჩვეულების მიხედვით, საქართველოში მორწმუნე ადამიანი თუ კარგ, უჩვეულო ნივთს იპოვიდა, ყველაფერს სოფლის ხატს, ეკლესიას სწირავდა და იქიდან ნივთის გატანა მკრეხელობად ითვლებოდა. აქედან გამომდინარე, უნდა ვიფიქროთ, რომ გორისას ქანდაკება მიწის სამუშაოების დროსაა ნაპოვნი, მით უმეტეს, არქეოლოგიური გათხრების შედეგად საჩხერის რაიონში მრავლადაა აღმოჩენილი წინარე და ადრეანტიკური ხანის მატერიალური მასალა.

ამ ტიპის ქანდაკებანი საქართველოს

ტერიტორიაზე მრავლად გვხვდება. გურჯაანის რაიონის სოფელ მელაანის სამხრეთით, „შავხის გორის“ ძირში ძველ სამლოცველო „მელიდელე I-ის“ ქვედა კულტურულ ფენაში აღმოჩნდა ბრინჯაოს შიშველი ქალის შვიდი ქანდაკება, რომლებიც ნაყოფიერების სიმბოლოებადაა მიჩნეული.

ყველა ეს ქანდაკება, აგრეთვე საირმესა და ბალანთაში ნაპოვნი ბრინჯაოს ფიგურები ძვ.წ. IX-VII საუკუნითაა დათარიღებული. ისინი პოზით, პროპორციულობით, ძერწვის მანერით ახლოს დგანან სოფელ გორისას ქანდაკებასთან. ამდენად, შესაძლებელია ამ უკანასკნელის იმავე ეპოქით დათარიღება.

გორისის ფიგურის შესრულების მანერა გვაფიქრებინებს, რომ იგი განკუთვნილი არ უნდა ყოფილიყო რომელიმე დიდი თემისა თუ ტომისთვის. ქანდაკება რომელიმე კონკრეტული ოჯახის ნაყოფიერების მფარველ ღვთაებად უნდა მივიჩნიოთ. ეს არის ქალი, რომელზედაც დამოკიდებულია ოჯახის მოდემის გაგრძელება.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს და საქართველოში „ღმერთების დიდი ღედის“ კულტის გავრცელებაზე მიუთითებს მუზეუმის ექსპონაციაში წარმოდგენილი ქალის ბრინჯაოს ითიფალური ქანდაკება (სურ. 6), რომელიც 1982 წელს მიაკვლიეს სოფელ გეგუთში (წყალტუბოს რაიონი).

ქანდაკების (სიმაღლე 11,5 სმ) მსუბუქად გამოყვანილ წელზე შეიმჩნევა ოდნავ ამობურცული ჭიბი და მკერდი. ყელმოღერებული თავი

ქუთაისის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი

სურ. 6

კოხტად ადგას ტორსს. მხერა უსასრულო-ბისკენა მიმართული. აქვს სწორი ცხვირი, პატარა პირი და მრგვალი ყურები. სახის ნაკეთები დახვეწილია. ახურავს თავსაბურავი და უკანა მხარეს თმა კეფასთან აქვს შეკრული. ბიუსტის ნაწილთა მონაცვლეობა ქმნის რიტმს, რომელიც გაძლიერებულია გაშლილი მარჯვენა ხელის მოქმედებით (მარცხენა ხელი და მარჯვენა ხელის მტევანი ჩამოტეხილია). პროპორციულობა და ფორმის პლასტიკურობის კომპაქტურობა დაცულია სხეულის ზედა და ქვედა ნაწილებს შორის. საჯდომი, ფეხი, ოდნავ მოხრილი მუხლი ფიგურის საერთო ანსამბლში ზის და ურთიერთშეხამებულია. ერთადერთი, რაც სხეულის პროპორციულობას არღვევს, საკმაოდ დიდი მარჯვენა ფეხის ტერფია (მარცხენა ფეხის ტერფი კი მოტეხილია). სხეულის ფორმები თავისუფლად არის გაშლილი, ფიგურას ახასიათებს ფორმათა სიმრგვალე, გამოირჩევა დიდი ემოციური ძალით, დახვეწილობითა და პლასტიკურობით. ფიგურის შინაგანი ენერგია გამოხატავს მის არსს — ბუნების ნაყოფიერება და ცხოვრების მარადიულობა.

მართალია, სტატუეტის ზედაპირი ზედმეტად ფოროვანია და ძღარე ხარისხის ბრინჯაოსაგანაა დაშხადებული, მაგრამ ოსტატი ნამდვილი ხელოვანი ჩანს. აშკარად იგრძნობა

შესრულების ოსტატობა და ცოცხალი ნატურის შეგრძნება.

ქალის ფიგურა გეგუთიდან სტილისტურად ახლოს დგას გორის რაიონის ბრინჯაოს ანთროპომორფულ ქანდაკებასთან. ჩვენი აზრით, გეგუთში მოპოვებული ქანდაკება მიეკუთვნება გვიანი ბრინჯაოსა და ადრეული რკინის ხანის უკანასკნელ ეტაპს. იგი დაშხადებული უნდა იყოს ძვ.წ. VII-VI საუკუნეებში.

განხილულ ქანდაკებებს მეტ-ნაკლებად ეტყობა ოსტატთა შესრულების სტილი და პლასტიკურ ფორმათა გამომსახველობა. ისინი გვიანი ბრინჯაოსა და ადრეული რკინის ხანის ძეგლებია. იმ ეპოქაში საქართველოს ტერიტორიაზე იწყება პირველყოფილი თემური წყობილების რღვევა, ვითარდება ხელოსნობა, ვაჭრობა, უფრო ინტენსიური ხდება მიწათმოქმედება. განვითარების მაღალ დონეს აღწევს კერამიკული წარმოება, რომელიც უკვე ფართოდ იყენებს სწრაფმბრუნავ მორგვს. სამარხებში მრავლად გვხვდება ნაირსახოვანი ბრინჯაოს სამკაული. ძვ.წ. XIV საუკუნიდან ჩნდება რკინისგან დაშხადებული იარაღი და განსაკუთრებით ფართო მასშტაბებს აღწევს ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეებში, რასაც თვალსაჩინოდ მოწმობს ნამოსახლარებსა და სამაროვნებზე აღმოჩენილი მრავალფეროვანი რკინის სამეურნეო და საომარი იარაღები. არსებობდა ბრინჯაოს ორნამენტირებული სარტყლების დაშხადების ადგილობრივი ცენტრები, რომელიც „აკაკასიური ცხოველური სტილის“ სახელითაა ცნობილი. ჩამოყალიბდა რელიგიური მსოფლმხედველობა. მხადდება პროცესი ადრეული კლასობრივი სახელმწიფოს შექმნისთვის. ყოველივე ამის საფუძველზე, ყალიბდება ღვთაებათა სკულპტურული გამოსახულებანი. ქანდაკების განვითარება ორგანულად უკავშირდება კოლხურ ცულებს, მხატვრულ კერამიკასა და განსაკუთრებით, ბრინჯაოს გრავირებულ სარტყლებს, რომლებშიც აშკარად იგრძნობა ბრინჯაოს პლასტიკის მაღალი დონე და რომლებზეც გვხვდება ქართულ ფოლკლორსა და ზღაპრებში შემონახული გრავირებული მითოლოგიური სიუჟეტები.

დავით პირაძე

არქეოლოგი, ქუთაისის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

დსოფლიოში ყველაზე ცნობილი მთხრობელი

წარმოგიდგინებ დიდ საყვარელო ენციკლოპედიას

შეაგროვე აგაგი და შექმენი „დისკავერის ენციკლოპედია“

4 თოქეული საკუთარი ხელით !

ოთხ განსხვავებული ფერის კოლოფში მთელი სამყაროს ამბები მოქექევა. ერები და ცივილიზაციები, მოგზაურები და უდიდესი გამოგონებები, მოდა და რანდების შერეინება, უჩვეულო მოვლენები და შემეცნებითი ფაქტები. თითოეულ კოლოფში 16 წიგნი თავსდება, საბოლოოდ კი 64 წიგნისგან შემდგარი ყოვლისმომცველი კოლექცია შეიქვერება.

ყოველ კოლოფში

წიგნის ფასი 2 ლარი

ოთხი 16 წიგნისგან შემდგარი
შეაგროვე
სრული კერძი !

შეიქმენი დისკავერის ენციკლოპედია:

ქართულ ენაზე ან ინგლისურ ენაზე

და გაეცანი უჩვეულო მოვლენებსა და საინტერესო ფაქტებს

გაიცანი სამყარო და თან დახვეწე ინგლისური. ყოველ მომდევნო ტომთან ერთად აიმაღლე ენის ცოდნის საფეხური

იქითხეოთ წიგნის მალაჩიეზში და კრების გაგავრცელებლებთან!

„ქედუსრელი რაინდი“

აფხაზი თავადი ქართული საქმის სამსახურში

ბევრმა შესაძლოა არ იცის, რომ კონსტანტინე გამსახურდიას ცნობილი რომანის, „მთვარის მოტაცების“ მთავარი გმირის, თარაშ ემხვარის პროტოტიპი გახლდათ რეალური პიროვნება — არზაყან ემუხვარი. აფხაზი თავადი ქართული თვითშეგნებით ცხოვრობდა და საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელმძღვანელთა მხარდამხარ იბრძოდა.

არზაყან ემუხვარი

არზაყან ემუხვარის ცხოვრება და ღიბნი, რომელიც მას შთამომავალმა მიუქლვნა

„ვინც საქართველოსა და აბხაზეთის ისტორიას იცნობს, მისთვის შეუძლებელია მათი განცალკევების თუნდაც უბრალო წარმოდგენა!“ — წერდა იგი და სწამდა, რომ აფხაზეთის გადარჩენა მხოლოდ საქართველოს შემადგენლობაში შეიძლებოდა, ამიტომაც აფხაზი საზოგადოების ერთმა ნაწილმა მტრად შეაღაცხა...

წლების შემდეგ ღირსეულ წინაპარზე დაწერა წიგნი („არზაყან ემუხვარი — ქედუსრელი რაინდი“) მისმა შთამომავალმა ნატო მარშანიამ. საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრი არზაყან (დიმიტრი) ემხვარი ქალბატონ ნატოს ბებიის, ანა ემხვარის ძმა იყო. წიგნს წინასიტყვაობა წაუძღვარა თვით კონსტანტინე გამსახურდიამ, რომელშიც ქართველი კლასიკოსი ამგვარად მიმართავს არზაყან ემუხვარის შვილს: „ჩემს ნაწარმოებში, „მთვარის მოტაცებაში“ შენი მამის პროტოტიპად მთავარი გმირი, რომელშიდაც მე ჩემი სიყრმის მეგობარი კეთილი აფხაზი

არზაყან, იგივე დიმიტრი ემხვარი გამოვხატე, რომელთანაც გაატარე პარიზში ჩემი ცხოვრების ყველაზე ტკბილი დღენი“.

კონსტანტინეს თქმით, მან მთავარი გმირი ენგურის ზვირთუბთან ბრძოლაში დაამარცხა, „რადგანაც მისი მიზნების განხორციელება არ ძალმიძდა. გიჟი ენგურის ზვირთუბთან შეკავება ეს მისი იდეების შებრძოლება იყო მის იდეალისა და არსებული მიმდინარეობისა“. წერილი დათარიღებულია 1934 წლით. მწერალი სთხოვს არზაყანის ვაჟს, სიკვდილამდე წერილი არ გამოაქვეყნოს. მართლაც, ფართო საზოგადოებისთვის ეს ამბავი წლების შემდეგ გახდა ცნობილი...

რა გახდა წიგნის დაწერის საფუძველი და როგორ მუშაობდა თბილისში მცხოვრები აფხაზი ქალბატონი, ამის შესახებ ავტორი თავად გვიამბობს (მას ქართველი მეუღლე და ერთი შვილი ჰყავს).

ნატო მარშანია: „რამდენიმე წლის წინ ხელთ ჩამივარდა აფხაზეთის ისტორიის სა-

ხელმძღვანელო, რომელშიც ბაბუაჩემზე, არზაყან ემუხვარზე ვწერა, თითქოს „თავადი, ცნობილი მენშევიკი ემუხვარი, მშიშარა და წარუმატებელი ადამიანი იყო...“ კარგა ხანს გაცემული ვათვალისწინებდი წიგნს. ჩემთვის, როგორც აფხაზეთის შვილისთვის, მიუღებელია, რომ ამას აფხაზ მოზარდებს ასწავლიან, რადგან ეს არის გაყალბებული ისტორია... გული ძალიან მეტკინა და გადავწყვიტე, არზაყან ემუხვარის შესახებ ინფორმაცია მომეგროვებინა და საზოგადოებისთვის გამეცნო, ვინ იყო და რა გზა გამოიარა... ჩანაფიქრის სისრულეში მოსაყვანად სამი წელი დამჭირდა. დაიწყო ხანგრძლივი მიმოწერა, — წერილები დავგზავნე: პარიზში, პრალაში, რუსეთის ფედერაციაში, თურქეთში, საქართველოს ეროვნულ და ქუთაისის ცენტრალურ არქივებში, სლავურ ბიბლიოთეკებში, ვარშავაში... პირველად ქუთაისს ვწვიე, რადგან ბაბუაჩემმა ქუთაისის სასულიერო სემინარია დაამთავრა. შემდეგ საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ არქივსა და ქართული ემიგრაციის მუზეუმში აკადემიკოს გურამ შარაძის მიერ საფრანგეთიდან ჩამოტანილ საარქივო მასალებს მივაკვლიე, სადაც ბაბუაჩემის სასამართლო პროცესების ოქმების ასლებიც იყო შეტანილი (მას თანაპარტიელები აგენტობას აბრალებდნენ). მერე იმ ქვეყნების არქივებსა და ბიბლიოთეკებსაც დავუკავშირდი, სადაც ემიგრაციის წლებში იმყოფებოდა. თურქეთში ორ წელიწადს იცხოვრა, მაგრამ მის შესახებ ვერანაირ ინფორმაციას ვერ მივაკვლიე. იქიდან, როგორც მაშინდელ ცნობებშია მოხსენიებული, „50-კაციან კოლონიასთან“ (სათვისტომოსთან) ერთად, პრალაში გაემგზავრა.

ჩემთვის ქართველი დევნილები ადგილობრივმა თანაპარტიელებმა, სოციალ-დემოკრატებმა შეიფარეს. პრალის ბიბლიოთეკამ მომაწოდა არზაყან ემუხვარის მიმოწერები მეგობრებთან... მადლობელი ვარ ჩემთვისა და სლოვენის არქივებისა და ბიბლიოთეკებისა, განსაკუთრებით ვუმაღლი სლოვენის ბიბლიოთეკის დირექტორ ლუკაშ ბაბკას, რომელმაც ბაბუას წერილები მომიგროვა. ამ საუკუნოვან ბარათებში დევნილი ემიგრანტები ერთმანეთს უკიდურესი გაჭირვების შესახებ უყვებიან, მაგრამ იმაღლოდლად ამხნევენ კიდევ. აკაკი ჩხენკელი წერს არზაყანზე: „მე არ ვიცი, როდის გაიგებს აბხაზეთი შენს

დაკარგვას, მაგრამ ვიცი მხოლოდ, რომ ის მწარედ ამოიოხრებს... ერთხელ შენ უთხარი ჩემს ცოლს: სამშობლოს განთავისუფლების იმედი რომ არ მქონდეს, არ ვიცოცხლებდიო და აი, სწორედ განთავისუფლებული სამშობლო მიგიკრავს შენ გულში!“ — წერდა აკაკი ჩხენკელი ბაბუას, მაგრამ არც ერთ მათგანს არ აუხდა ოცნება (აკაკი ჩხენკელის ეს წერილი პირველად გამოქვეყნდა)... ჩემთვისა და სლოვენის არქივებისა და ბიბლიოთეკების ხელმძღვანელობა გაცემული იყო, ამდენი წელიწადი აქ გაუტარებიათ და მათ შესახებ საოცრად მცირე ინფორმაცია გვქონდა.

— როგორ ფიქრობთ, რატომ?

— მუშაობისას აღმოვაჩინე, რომ 1946 წელს ემიგრაციის შესახებ მასალები პრალამ რუსეთს გადასცა „საჩუქრად“. ვინაიდან რუსეთთან დიპლომატიური ურთიერთობა გაწყვეტილია, საბუთების ოფიციალურად გამოთხოვის უფლება არ მქონდა. ამიტომ დახმარება იქ მცხოვრებ ნათესაებს ვთხოვე. მითხრეს, რომ მოსკოვის ბიბლიოთეკაში თბილად შეხვდნენ; მოსკოვის არქივებიდან ამოღებული მასალებიდან გავიგე, რომ ის პრალაში კარლოვის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის თავისუფალი მსმენელი იყო. გადმოცემით ისიც ვიცი, რომ სამედიცინო განათლებაც მიუღია, მაგრამ ამის შესახებ ინფორმაციას ვერსად მივაკვლიე... შემდეგ კვლავ პრალას მივუბრუნდი. როგორღაც გავარკვიე, რომ მეოთხე რაიონში (ამ ადგილს დღემდე ისტორიული მნიშვნელობა აქვს)

ახალი წიგნის გარეკანი

ნატო მარშანია: ჩემთვის, როგორც აფხაზეთის შვილისთვის, მიუღებელია, რომ აფხაზ მოზარდებს არზაყან ემუხვარის ამბავს გაყალბებულად ასწავლიან...

სასტუმროში ცხოვრობდა. ახლა ის კერძო სახლია. მინდა ამ სახლზე არზაყან ემუხვარის სახელობის მემორიალური დაფა განთავსდეს. ამ საკითხზე ქალაქის მუნიციპალიტეტთან გემუშაობ...

ვიპოვე ის ოჯახიც, რომელთანაც ბაბუა მეგობრობდა. იმ თაობიდან ცოცხალი არავენ არის, მაგრამ საოჯახო ალბომში არზაყანის ფოტოები აღმოაჩინეს, — ჩვენი 100 წელს მიტანებული ბები აინახავდა, როგორც მისი მეუღლის უახლოესი მეგობრის ფოტოს; ბებია სულ ახლახან გარდაიცვალაო, მითხრეს.

„არზაყან ემუხვარის მამინდელი პოლიტიკური საქმიანობიდან გამომდინარე, დღევანდელ აფხაზეთში მასზე კარგის მთქმელი ძალიან ცოტა დარჩა... მან იმ რწმენით იცხოვრა, რომ აფხაზეთი მხოლოდ საქართველოსთან ერთად გადარჩებოდა... ის იყო სულით ხორცამდე „ქართველი აფხაზი“.

ნეტავ, ჩამესწრო ჩუბი ქალბატონისთვის, ბევრ რამეს გავიგებდი.

არზაყან ემუხვარი დიდი ხნის განმავლობაში ედგა სათავეში ქართულ სათვისტომოს ჩუბეთში. მას შემდეგ, რაც ბოლშევიკებმა პრალაში შეკრებილ სათვისტომოში აგენტები შეგზავნეს, ბაბუამ იქაურობა მიატოვა და გარეუბანში, სათვისტომოს კუთვნილ მიწაზე დასახლდა. ემიგრაციაში მყოფი ემუხვარი, ყოველ წელს ადგილობრივ პოლიციაში მიდიოდა და ქვეყნიდან გაუსვლელობის პირობას ხელის მოწერით ადასტურებდა. მას მკაცრად აკონტროლებდნენ. ერთ-ერთ ოქმში წერია, — 58 წლის აფხაზმა თავადა საკმაოდ ბარაქიანი მოსავალი აიღოო, მაგრამ დაკონკრეტებული არ არის, რისი მოსავალი მოიყვანა... რამდენიმე წლის შემდეგ, სიყრმის მეგობრებმა, აკაკი ჩხენკელმა და კონსტანტინე კანდელაკმა შესთავაზეს არზაყანს პოლონეთში ქართული სათვისტომოს კონსულობა. იმ წლებში პოლონეთში არსებული ქართული დიასპორა ძალიან გავლენიანი იყო. მქონდა მიმოწერა პოლონეთის არქივებთან, მაგრამ იქ ამ სახელისა და გვარის მქონე კაცი არ რეგისტრირდება. საგარაუდოდ, ის პოლონეთში არ ჩასულა... არზაყან ემუხვარი პარიზში ჩავიდა 1939 წელს და უეცრად, საექვო ვითარებაში გარდაიცვალა. სამედიცინო დასკვნაში სიკვდილის მიზეზად სტაფილოკოკი წერია... მას ჰყავდა ორი ვაჟიშვილი — ვლადიმერ (ეუჭიკო) და გივი ემუხვარი. ვლადიმერ (ეუჭიკო) ემუხვარი დახვრიტეს 1938 წელს, ერთადერთი მიზეზით — ის არზაყან ემუხვარის შვილი იყო. იგი მხოლოდ 29 წლისა იყო, იცნობდა მთელი ქუთაისი, გამორჩეულ ახალგაზრდას მაღალი თანამდებობა ეკავა ქუთაისში. გივი ემუხვარი 90-იან წლებში გარდაიცვალა წყალტუბოში. მას ერთადერთი ქალიშვილი დარჩა, მარინა ემუხვარი, რომელიც ოჯახთან ერთად რუსეთში ცხოვრობს. გივი ემუხვარის დიდი ძალისხმევით მიუხედავად, ბაბუას ნემტის საქართველოში, აფხაზეთში გადმოსვენება ვერ მოხერხდა. შვილმა მხოლოდ აფხაზეთიდან აღებული ერთი პეშვი მიწა გაგზავნა, რომელიც ბაბუას საფლავზე მიმოაბნის.

— ის ხომ დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი ხელისუფლების წევრების გვერდით არის დაკრძალული?

— დიას, ლევილის სასაფლაოზე, ნოე

ჟორდანიასა და დანარჩენი თანამებრძოლების გვერდით. ბაბუაჩემის საფლავზე წარწერაც წაშლის პირასაა. ადგილობრივმა ქართულმა სათვისტომომ არზაყან ემუხვარის შესახებ თითქმის არაფერი არ იცის, რადგან დრომ მაინც თავისი გაიტანა და ის თაობა, რომელმაც ამის შესახებ იცოდა, აღარ არის.

— ვიცი, რომ ამისთვის აფხაზეთშიც იყავით ჩასული...

— დიახ, 2007 წელს ვიყავი სოხუმში, მაგრამ ზეპირი გადმოცემის გარდა ვერაფერი მოვიპოვე. ომის დროს არქივი მთლიანად დაიწვა და ყველაფერი განადგურდა. მისი მაშინდელი პოლიტიკური საქმიანობიდან გამომდინარე, დღევანდელ აფხაზეთში მასზე კარგის მთქმელი ძალიან ცოტა დარჩა, რადგან მათი მოსაზრებით, „საქართველოსთან თანაცხოვრებას მოაწერა ხელი, რითაც აფხაზეთში ქართული საქმე გააკეთა“. იმ მცირე რაოდენობის აფხაზმა, ვისაც არზაყან ემუხვარი მტრად არ მიაჩნდა, მთხოვეს, წიგნი რუსულ ენაზეც მეთარგმნა, რათა ყველასთვის ხელმისაწვდომი ყოფილიყო. როდესაც ბაბუას წერილებს, საარქივო მასალებსა და დოკუმენტაციას ვკითხულობდი, წამით არ გამჩენია ეჭვი, რომ თავისი ხალხის გამყიდველი არ ყოფილა. მან იმ რწმენით იცხოვრა, რომ აფხაზეთი მხოლოდ საქართველოსთან ერთად გადარჩებოდა. მას ქართველი მეუღლე ჰყავდა, ჩიკვაიძის ქალი და სულთ ხორცამდე „ქართველი აფხაზი“ იყო...

— ქალბატონო ნატო, რა იცით მის აფხაზ თანამოაზრეთა შესახებ?

— თითქმის არაფერი, გარდა იმისა, რომ თანამოაზრეები ნამდვილად ჰყავდა. ისინი ან დახვრიტეს, ან გადაასახლეს. სანამ ამ წიგნზე მუშაობას დავიწყებდი, დიდხანს ვყოყმანობდი, მერე დახმარებისთვის ისტორიკოს გიორგი ანჩაბაძეს მივმართე. ბატონმა გიორგიმ მითხრა, 1917-1921 წლებზე ისტორიაში ძალიან ცოტაა შემონახული და ჯობს თქვენ დაწეროთ, როგორც მისმა შთამომავალმაო... გადავწყვიტე, ფაქტები დამედგინა, ხოლო მისი ცხოვრებისა და დეაწლის განსჯა მკითხველისთვის მიმინდვია... 2007 წელს ვიყავი აფხაზეთში, სოხუმში. ომის შემდეგ ეს ჩემი პირველი მოგზაურობა იყო მშობლიურ კუთხეში. გულმა არ მომიტმინა და ჩემს ქუჩაზე, კომსომოლსკაიას გზატკეცილ-

გვი ემუხვარი

ვლადიმერ (კუჭიკო) ემუხვარი

არზაკან ემუხვარის საფლავი ლევილში

არზაკან ემუხვარი

ზე შევიარე. ჩემი სახლის ფანჯარა ღია იყო და თვალი მოგკარი ჩემს ჭადს. ფანჯრებზეც ისევე ის ფარდები ეკიდა, რომელიც დაგტოვე... ცუდად გავხდი... გარშემო ერთი ნაცნობიც არ შემხვედრია. სოხუმში ერთ-ერთ ნათესავს ვესტუმრე. მათ რძალი გუდაუთელი აფხაზი ჰყავთ, ომის შემდეგ მოიყვანეს და არ ვიცნობდი. თუმცა ვიცოდი, რომ უკვე პატარა ჰყავდათ, მეოთხეკლასელი ინალი და საჩუქრები ჩავუტანე. დაუმეგობრდით. მუსიკალური ბავშვია და მთხოვა, თუ შეგიძლიათ, პიანინოზე დაუკარითო.

— როგორ მიგიღეს აფხაზმა მასპინძლებმა?

— ნორმალურად, აგრესია არ გამოუხატავთ. სუფრასთან ვისხედით, როცა ჩვენი რძალი თავისი ოჯახის ამბავს მომიყვა: — ერთადერთი ძმა მყავდა, რომელიც ქართველებმა მომიკლეს; სრულიად შესაძლებელია, თქვენი ქმრის ტყვეობით იყოს მოკლულიო... ენა ჩამივარდა. ჩემი ნათესავები დუმდნენ. მხოლოდ პატარა ბიჭი მიეჭრა დედას და რაღაც ჩასჩურჩულა... გუდაუთელი აფხაზები ყოველთვის რადიკალურად იყვნენ ქართველებისადმი განწყობილი, მაგრამ ასეთ რამეს მაინც არ ველოდი. ძლივს ამოვდერღე — ეს ომი იყო! ომს კი კანონები არ აქვს; ჩვენმა ბიჭებმა, ქართველებს ვგულისხმობდი, იარაღი მხოლოდ გაგრის დაცემის შემდეგ აიღეს, საკუთარი სახლ-კარის დასაცავად, ასევე მოიქცა ჩემი ქმარიც-მეთქი... არ მახსოვს, როგორ გამოვედი ქუჩაში. ცრემლს ძლივს ვიკავებდი. ვნანობდი, რომ აფხაზეთში ჩავედი. სანაპიროზე წასვლა დავაპირე, გულს გადავყოლებ-მეთქი. ამ დროს ეზოში ჩემს პატარა ნათესავს მოგკარი თვალი. არ ვიცი, როდის დამასწრო სახლიდან გამოსვლა. ჩემთან მოიჭრა და მითხრა, — ტროლეიბუსამდე მიგაცილებთო. გზაში დიდი კაცოვით მელაპარაკებოდა. მითხრა, — თქვენი შვილის გაცნობა მინდაო. მივხვდი, დედამისის სიტყვების გამო თავს უხერხულად გრძნობდა. დამშვიდობებისას ვკითხე, ქორწილში დამპატიუებ-მეთქი?.. — ჩვენი ნათესავი ხართ და მანამდეც მინდა, ჩვენთან ჩამოხვიდეთო... ზოგჯერ, როცა უიმედობა შემიპყრობს, რომ აფხაზებთან ურთიერთობის აღდგენა შეუძლებელია, იმ ბიჭის ანთებულ თვალებს ვიხსენებ... ყველა გზა ჯერ კიდევ არ არის მოჭრილი...

ლალი პაპასკირი

რუსოზი მიხა ხელაშვილი

პოეტსა და ქაქუცა ჩოლოყაშვილის თანამებრძოლზა მხატვრულ-დოკუმენტურ ფილმს იღებენ

მიხა ხელაშვილზე, ქაქუცა ჩოლოყაშვილის თანამებრძოლზა და პოეტზე კინოლოკუმენტალისტი რუსუდან შაიშმელაშვილი მხატვრულ-დოკუმენტურ ფილმს იღებს. სათაური შერჩეული ჯერ არ აქვს, თუმცა ამბობს, რომ ფილმი, რომლის გადაღებებიც უკვე მეოთხე წელია მიმდინარეობს, ქართველ მაყურებელს მხოლოდ მიხა ხელაშვილის შესახებ შემორჩენილ დოკუმენტურ მასალას როდი გააცნობს. მასში პოეტისა და შთქმულის ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი მომენტები გაცოცხლდება.

როგორ გაჩნდა ფილმის გადაღების იდეა და როგორ იპოვა მიფიწყებული პოეტის მიფიწყებული მეგკვიდრე — ამას „ისტორიანის“ მკითხველი თვად რუსუდან შაიშმელაშვილისგან შეიტკობს.

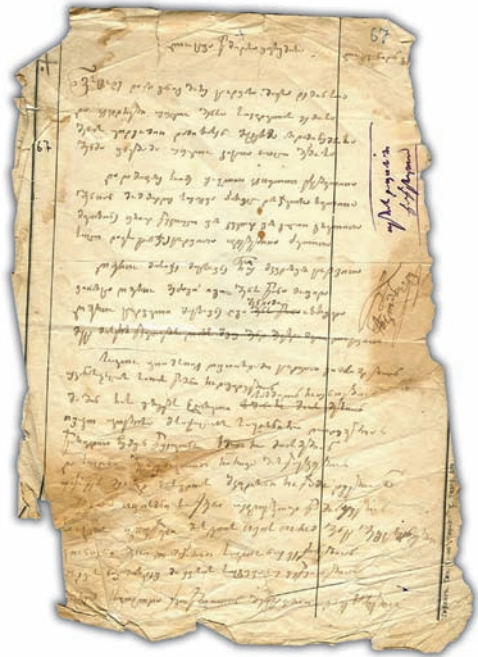
მიხა ხელაშვილი

— რუსუდან, მალე ქართველ მაყურებელს საშუალება ექნება, იხილოს ფილმი ქართველ პოეტსა და ქაქუცას თანამებრძოლ მიხა ხელაშვილზე. ამ თემით როდის დაინტერესდით?

— ყველაფერი 2008 წელს დაიწყო, როცა ვაჟა-ფშაველასზე გადავიღე ფილმი „რაზიკაშვილები“. ფილმის მომზადებაში აქტიურად იყო ჩართული ლელა რაზიკაშვილი. ფილმის პრემიერა ჩარგალში აღვნიშნეთ. სუფრა ხევისბერთან გაიშალა. იქ შემთხვევით წვაწყდი ძველ „შავ წიგნს“, რომელსაც ეწერა „მიხა ხელაშვილი“. მამინ საპატრიარქოს ტელევიზია „ერთსულოვნებაში“ ვმუშაობდი. პირველად სიუჟეტის მომზადება გადავწყვიტე ტელეჟურნალ „კვირიაკისთვის“.

— თუმცა პროექტმა გაცილებით მასშტაბური სახე შეიძინა...

— დიახ, როცა მასალებს გავეცანი, გაჩნდა დოკუმენტური ფილმის გადაღების იდეა. მოხდა ისე, რომ ამ პერიოდში ეროვნულ ბიბლიოთეკაში მომძებნა სანდრო შანიძემ, რომელიც ამავე თემაზე მუშაობდა. მას ხელაშვილის ბევრი ხელნაწერი ჰქონდა. ხელ-

მიხა ხელაშვილის ხელნაწერი

თამარ ხელაშვილის არსებობა ყველამ დაფიქრა

ნაწერები სანდროს ქაქუცა ჩოლოყაშვილის რაზმის წევრის, ვანო ხორნაულის ვაჟმა, გიგი ხორნაულმა გადასცა. სანდრო შანიძისა და სოსო ოხანაშვილის წყალობით, სულ ცოტა ხნის წინ მიხა ხელაშვილის ლექსების სრული კრებული გამოიცა. ოთხასზე მეტი გვერდისგან შემდგარი სქელტანიანი ტომი, სადაც ასევე შევიდა დოკუმენტური მასალა და მოგონებები მიხა ხელაშვილზე. გამოცემის რედაქტორი კი პოეტი ტრისტან მახაური გახლავთ.

— როგორც ვიცი, სწორედ ფილმზე მუშაობისას აღმოაჩინეთ მიხა ხელაშვილის ქალიშვილიც...

— მის პოვნაში ლელა რაზიკაშვილი დამეხმარა. ის მიხა ხელაშვილის დის, სალომეს შვილთაშვილია. ჩვენ ერთობლივი ძალებით დავიწყეთ ფილმისთვის მასალების მოძიება. გავარკვიეთ, სად ცხოვრობდა მიხა ხელაშ-

ვილის ქალიშვილი. მე, სანდრო შანიძე და ჩვენი ჯგუფის რამდენიმე წევრი ჩავედით დედოფლისწყაროში, ქვემო ქედში, სოფელში, რომელიც შირაქის ვაკეზე მდებარეობს.

— მოულოდნელ სტუმრებს როგორ შეგზენენ?

— ქალბატონი თამარი ყველას დაფიქვებული ჰყავდა. აღარავის ახსოვდა, რომ მიხა ხელაშვილის შვილი ცოცხალი იყო. თან საპატრიარქოს ტელევიზიის ოპერატორი მახლდა. ჩავწერეთ მასთან ინტერვიუ.

— როგორ ცხოვრობდა ქართველი პოეტისა და ქაქუცას თანამებრძოლის შთამომავალი?

— გული მოგიკვდებოდა კაცს, ისეთი სანახაობა დაგვხვდა. ქალბატონ თამარს სახლი არ ჰქონდა. რკინის ვაგონში ცხოვრობდა. სოფელში მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი იედოვას მოწმე იყო. მათ შორის მისი შვილი და სიძეც. მიხა ხელაშვილის ხელნაწერები და ნიუთები დასაწვავად გაემზადებინათ. მაშინ ქალბატონმა თამარმა ხელში აიღო მამის ხელნაწერები და კამერის წინ თქვა, რომ მიხა ხელაშვილის უნიკალურ წიგნებსა და ხელნაწერებს მის უწმინდესობას, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ჩუქნიდა. წამოსვლისას დაეპირდი, რომ აუცილებლად ჩამოვიყვანდი თბილისში.

— დაპირების შესრულება რთული აღმოჩნდა?

— თბილისში ჩამოსვლის შემდეგ სანდრო შანიძე კათოლიკოს-პატრიარქის დაცვის უფროსს, სოსო ოხანაშვილს დავაკავშირე. მის უწმინდესობას ყველაფერი გუჟამბეთ და გადაწყდა თამარ ხელაშვილის თბილისში ჩამოყვანა. მართლაც, ჩამოვიყვანეთ თბილისში შარშანწინ. გზად ქაქუცა ჩოლოყაშვილის კიდევ ერთი რაზმელის, ალექსი ჯინჭარაულის დის ოჯახშიც შეიარეს. გადაღებული გვაქვს კათოლიკოს-პატრიარქთან მისი პირველი შეხვედრის კადრები და მთელი პასუხისმგებლობით ვამბობ, პატრიარქმა თამარ ხელაშვილი სიკვდილის ბოლო წუთებამდე ხელის გულზე ატარა. შეახვედრეს უცხოელ დიპლომატებს, მედიას.

— საუბრისას აღნიშნეთ, რომ თამარ ხელაშვილი თითქმის 40 წელიწადი მიფიქვებული იყო. საბჭოთა პერიოდში გასაგებია. შემდეგ რა იყო ამის მიზეზი?

— აღარავის ახსოვდა არც მიხა ხელაშვილი, არც მისი პოეზია და არც მისი შვილი. როცა ხელნაწერებს გადავხედე, აღმოვაჩინე, რომ ბევრი ლექსი, რომელსაც მანამდე გვაცნობდნენ, როგორც ხალხურს, სწორედ მიხა ხელაშვილისაა. მაგალითად „დედას ვუყვარვართ შვილები“.

— ამ ამბების გარდა კიდევ რა შუა ფილმში მიხა ხელაშვილზე?

— რამდენიმე ხაზი გამოიყოფა — მიხა ხელაშვილი პოეტი და ადამიანი, პატრიოტი და ასევე, ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და 1924 წლის ამბები.

— როგორც ვიცი, მაყურებელი ფილმიდან მიხა ხელაშვილის გარდაცვალების რეალურ ვერსიასაც შეიტყობს...

— ვიდრე ამ კითხვას ვუპასუხებ, ერთ საოცარ ამბავს მოგიყვებით. ბოლო რამდენიმე წელიწადია, 25 იანვარს, მიხა ხელაშვილის დაბადების დღეს, საპატრიარქოდან მიღის დელეგაცია მის საფლავზე და პანაშვიდს იხდის. მწერლები და პოეტებიც იკრიბებიან ამ დღეს. მამა თუმას ჩოხელი წირავდა. პანაშვიდის გადასახდელად გარეთ გამოვედით და ხმაური ატყდა. ყველას გაგვიკვირდა ჩოჩქოლი. ვიღაცა მამაკაცი ითხოვდა საფლავთან მისვლისა და აღსარების ნებას. აღმოჩნდა მიხა ხელაშვილის მკვლელის შთამომავალი. წაიკითხა ლექსი და პირდაპირ თქვა, ჩემს გვარში მისი მკვლეელიც ერიოა.

— და ვინ არის ხელაშვილის მკვლეელი?

— მოდით ამ ეტაპზე ეს საიდუმლოდ დაეტოვოთ. ამ ინფორმაციამ ჩვენს გეგმებში ბევრი რამ შეცვალა. ფილმი იწყება ზუსტად ამ აღსარების სცენით. მიხას ცხოვრებაზე გვიამბობს რუხვეულტ მარცვალაშვილი. უჩვეულოა, რომ მიხა ხელაშვილი 1900 წლის 25 იანვარს დაიბადა და 1925 წლის 25 იანვარს, მისივე დაბადების დღეზე, მისივე მეგობრების ხელით მოკლეს კომუნისტებმა.

— მიხა ხელაშვილის რამდენ ხელნაწერს მიაკვლიეთ და მათი გადარჩენა როგორ მოხერხდა?

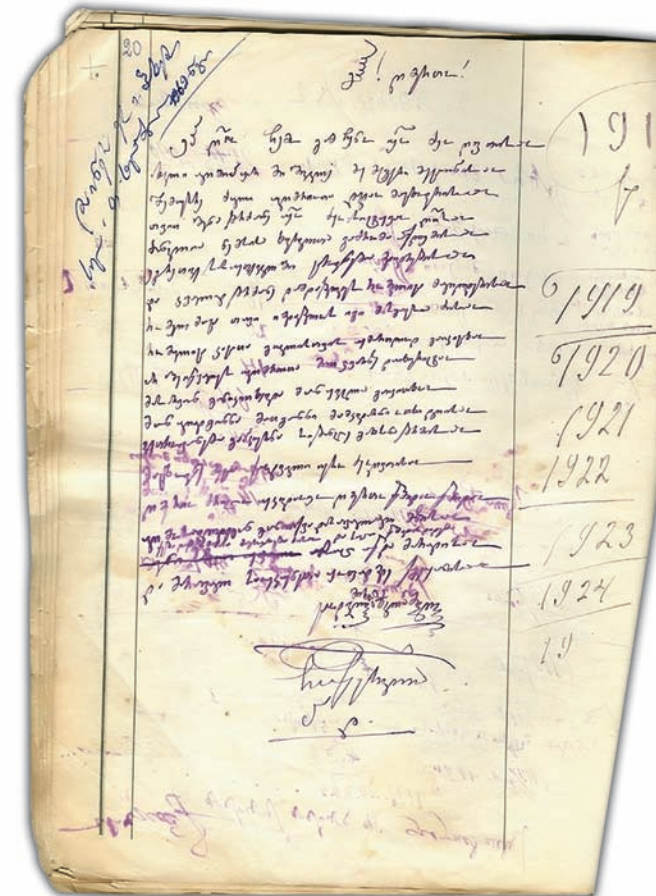
— დაახლოებით ორმოცდაათი ხელნაწერია. ამ ხელნაწერებს ვანო ხორნაული თითქმის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში კლდეში გამოჭრილ სპეციალურ სამალავში მალავდა. რომ არა ხორნაულების ოჯახი, მათი გადარჩენა ვერ მოხერხდებოდა. ახლა-

ხან კი ისინი სანდრო შანიძეს გადაეცა. ვიდრე ქალბატონი თამარ ხელაშვილი ცოცხალი იყო, მიხას რამდენიმე უცნობი ხელნაწერი, სახარება და დავითნი გადასცა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს. ეს ნივთები უწმინდესთან ინახება და ალბათ მოგვიანებით მუზეუმს გადაეცემა. ნაწილი კი უკან, ქვემო ქედში დაბრუნდა.

— რაც შეეხება ფილმს, რამდენი ხანია მიღის გადაღებები და რა ერქმევა მას?

— ფილმს მეოთხე წელიწადია ვიღებთ. ეს მხატვრულ-დოკუმენტური ფილმი იქნება. გაცოცხლდება მნიშვნელოვანი მოვლენები მიხა ხელაშვილის ცხოვრებიდან. პროცესში ჩართულია სუხიშვილების ნაციონალური ბალეტი, მარჯანიშვილის თეატრი, ლელა და ზაზა რაზიკაშვილები. დიდი მადლობა მინდა გადავუხადო ნინო და ილიკო სუხიშვილებს. უღრმესი მადლობა ბატონ დავით ჩუბინიშ-

მიხა ხელაშვილის ხელნაწერი

ვილს, რომლის სახელის ხსენებაც ამ ფილმში უკვე წარმატებას ნიშნავს. სხვა რომ არ ვთქვა, ის „თუში მეცხვარის“ ერთ-ერთი ავტორი და მთავარი სცენარისტია. მან არა მხოლოდ ფილმის სცენარისტობა, მთელი ამ პროცესის კოორდინაცია იტვირთა. ფილმისთვის მუსიკას სპეციალურად წერს ოთარ ყუფუნია. მისი მუსიკაც ახალ დეტალებს შეიტანს ფილმში. დიდი მადლობა მინდა გადავუხადო ყველას დახმარებისთვის, სანდრო შანიძეს, თბილისის საკრებულოს, პატრიარქის დაცვის უფროს სოსო ოხანაშვილს, რომლის დამსახურებაა ქალბატონ თამარ ხელაშვილის თბილისში ჩამოყვანაც და მიხა ხელაშვილის თემის თავიდან გაცოცხლებაც. ფილმში შევა ის უნიკალური კადრები, როცა მიხა ხელაშვილის ქალიშვილი და პატრიარქი პირველად შეხვდნენ ერთმანეთს.

ესაუბრა ნინო ჯაფარიძე

თამარ ხელაშვილი და რუსუდან შაიშველაშვილი თბილისში

ლემსო, ამოგთქომ, ოხერო...

მიხა ხელაშვილი

ლემსო, ამოგთქომ, ოხერო,
თორღ იქნება ვკვდებოდე
და შენ კი ჩემად სასსოფრად
სააქოსა რჩებოდე,
გიმღერდნენ ჩემებრ სწორები,
ფანდურის ხმაზე ჰყვებოდე,
ქვეყანა მზიარულობდეს
და მე საფლავში ვლპებოდე.
ნეტავი, ჩემო სახელო,
დიდხანამც იხსენებოდე,
ჩემო ნათქვამო სიტყვაო,
შენამც კი გაჰქვეყნდებოდე!
შენ, ჩემო საფლავის კარო,
შენამც კი აჰყვავდებოდე!
სახლო, არ დაიშლებოდე,
ცოლო, არ გათხოვდებოდე...
ერთ ვეც უნდა ვიკითხო,
ჩემს სიკვდილს ვინ იტირებსა,
ვინ ჩამაბნევს ცრემლებსა,
საქმეს ვინ გაიჭირვებსა?!
ამასა ვფიქრობ და გულიც
ამასვე ანამდვილებსა:
დედის მეტს ჩემი სიკვდილი
არავის აატირებსა...
თუმც ნათესავნი, და-ძმანი
აღარ აისხმენ დილებსა,
ცოლიც ძალიან მიტირებს —
ქვეყანას გააკვირვებსა,
ცოტა ხნის შემდეგ ისიცა
სხვისა ჭირს გააღზინებსა,
სულ ყველას დაუვიწყრები,
ყველას სხვა დაატირებსა...
მე დედის გულში ვიქნები,
ძილსაც არ დაიძინებსა,
ვენაცვლე ძუძუს გამზრდელსა,
გულით ვე დამიტირებსა...
დედას ვუყვარვართ შვილები,
დედა არ გვახსოვს შვილებსა,
იმითა გვტანჯავს გამჩენი,
სულ მუდამ გვაცოდვილებსა.

„გემრიელი სჭუმრები მყავს და რასხას ვწიბნავთ...“

თხრქმითელი ქართველების გზა საკუთარი ფესვებისკენ

რამორტაში მისაჰი

ოილატის ხეობაში

ქართველი მეცნიერები კვლავ მარმარილოს ზღვისპირეთში ვართ, ინეგოლის ილჩეში. როგორც წინა რეპორტაჟში აღვნიშნეთ, ინეგოლს აქაურ პატარა საქართველოსაც უწოდებენ. სულ რამდენიმე დღე დაგვკვირდა, რათა ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლებს თავისიანებად ჩავეთვალეთ. ინეგოლში არაერთი მეგობარი დაგვხვდა, რომლებთანაც კარგა ხნის ურთიერთობა გვაკავშირებს სამეცნიერო შეხვედრებიდან თუ სოციალური ქსელებიდან. ვეცნობით „ახალ სახეებს“, ადგილობრივ მკვიდრო, რომელთაც ისევე აინტერესებთ საქართველოს ამბები, როგორც ჩვენ — მათი. მოგზაურ ეთნოლოგთა უბის წიგნაკები და დიქტოფონები ჩანაწერებით ივსება... ექსპედიციის დასრულების შემდეგ კი ერთმანეთს ისე ვეზიანებით, როგორც დიდი ხნის ნაცნობი და ახლობელი ადამიანები.

ოსმალებითი და ქართული ბორჯღალი

ინეგოლის უკეთ გასაცნობად ერთი დღე ადგილობრივ მუზეუმს დაუთმეთ, რომელიც მთელ რეგიონში გამოირჩევა ფონდების სიმდიდრითა და ისტორიული მასალების მრავალფეროვნებით. თვით მუზეუმი არცთუ ისე ძველია, მაგრამ აქ უძველეს ექსპონატებსაც შევხვდით.

ღირექტორი აქაური კაცია, ნედიმ ბაირამი, ანუ როგორც თვითონ გვითხრა, „ქართულად ნოდარ ქაფარაძე“, ჩემი ქოქი (ანუ ფესვი!) მახინჯაურიდან მოდისო. შენი ქოქი დაიდუბოსო, ხომ გაგიგონიათ, თურმე საიდან მოდის და რა ყოფილა ამ სიტყვის მნიშვნელობა!.. ნედიმს ამ ოცი წლის წინ დაუწყია

ექსპონატების მოძიება და სულ მალე იმდენად ბევრი და საინტერესო მასალა შეუგროვებია რამდენიმე ადგილობრივ ენთუზიასტთან ერთად, რომ ქალაქის ბელედის (მერიას) უყოყმანოდ დაუთმია მისთვის ქალაქის ცენტრში კლასიციზმის სტილში ნაგები შენობა. მუზეუმში ვეცნობით როგორც ოსმალების ისტორიას, ასევე რეგიონში ჩამოსახლებული ბალკანელ-კავკასიელ მუჰაჯირთა ყოფისა და კულტურის ამსახველ მასალებს. ჩვენი თვალი, რა თქმა უნდა, ქართულ მასალას ეძებს და პირველი, რაც „თვალში მოგვხვდა“, ძველებური ხის სკიფი იყო, ბორჯღალითა და გეომეტრიული ორნამენტებით დამშვენებული, როგორებიც საქართველოს მრავალ კუთხეში გვინახავს, გამორჩეულად აჭარაში...

ოსმალეთში განსაკუთრებით ფართოდ იყენებდნენ სპილენძის საოჯახო ნივთებს, რომელთაც მუზეუმში ცალკე კუთხე აქვს დათმობილი

ღობის, ბრინჯის, ხორბლის თაველების საცხველმა დღეს ფუნქცია დაკარგა

ინეგოლის მუზეუმში დაცულ ხის სკოვრზე ბორჯღაღია გამოსახული. დეტალი

ექსპოზიციის წარმოდგენილია ოსმალეთის იმპერიის პირველი ნაბიჯების ამსახველი მასალები. ინეგოლი ერთ-ერთი მძლავრი პლაცდარმი იყო, საიდანაც გაგრძელდა თურქთა ძლევამოსილი სვლა კონსტანტინოპოლისკენ. ყურადღებას იპყრობს ოსმალთა ყოფისთვის დამახასიათებელი არტეფაქტები: ხალხური კოსტიუმები, იარაღ-საჭურველი, შრომის იარაღები. ოსმალეთში განსაკუთრებით ფართოდ იყენებდნენ სპილენძის საოჯახო ჭურჭელს, რომელთაც ცალკე კუთხე ეთმობა. აქვეა უძველესი სამოსის ნიმუშები, მათ შორის ქართულ ქალამენტან მიმსგავსებული წაღები. მუზეუმში გამოყენებულია თანამედროვე პერფორმანსის ხელოვნება: მჭედლის, დურგლის, მეუნაგირის, ოქრომჭედლისა და სხვა ოსტატთა სახელოსნოებში მთავარი „ადგილი“ სწორედ მათ ფიგურებს უკავიათ.

ყურადღება მიიპყრო დანადგარმა, რომელიც არყის სახდელი გვეგონა. ნედიმს შეუმჩნეველი არ დარჩენია ჩვენი გაოცება და განგვიმარტა, რომ ეს კომპლექსი (ქვაბი, ზარფუში, გეჯა და სხვ.) ვარდის სურნელოვანი ზეთის სახდელია. ვარდისგან ზეთს ოსმალეთის იმპერიის სხვადასხვა კუთხეში წელიწადში ერთხელ, დადგენილ დროს ხდიდნენ, იმპერიის მოხელეთა მკაცრი ზედამხედველობით. პროცესის დასრულების შემდგომ ჩაფრები საგანგებო საიმპერიო ბეჭდით დალუქავდნენ სახდელს და მომავალ გამოსხამდე ხელს ვერავინ ახლებდა. ეს მონოპოლიაც იყო ვარდის ზეთზე და მეორეც, ერთგვარი „დაზღვევაც“, რომ კომპლექსი ვინმეს მუსლიმთა ქვეყანაში აკრძალული არყის სახდელად არ გამოეყენებინა.

ცოტა კი გაგვიგრძელდა მუზეუმის ექსპონატებზე მსჯელობა, თუმცა გვერდს ვერ ავუვლით ჩამურს — როგორც ქვის, ასევე ხისგან დამზადებულ ტრადიციულ ქართულ საცხველს (კაკუტებით), რომელიც მთელ დასავლეთ საქართველოში იყო გავრცელებული. სხვათა შორის, ტაო-კლარჯეთში, ასევე აჭარაში მსგავსი საცხველი დღეს მრავალ კარ-მიდამოშია შემორჩენილი, ოღონდ უფუნქციოდ, როგორც ინეგოლის სოფლებში.

ინეგოლი მთელ თურქეთში ხის დამუშავების მძლავრი ცენტრია. ალბათ ამანაც განაპირობა, რომ ამ ქალაქშივე ეწყობა ხის დამუშავებისა და ავეჯის მუზეუმი.

**„ბათუმიდან ბურსაში“, ანუ
სავაში თურქულად ოს ნიჰნავს**

მომდევნო დღეებში გემასპინძლობდნენ ბურსა-ინეგოლის სოფლები: ყაზელი (ჰამი-დიე), სულიე, ფილმიე, საადეთი, მესრური, ბაღჩეკაია... ყაზელში აბდულაჰ თათაროღლუმ თავისი ნაშრომი დაგვახვედრა. „ბათუმიდან ბურსაში“ — ასე ითარგმნება წიგნის სათაური, რომელიც ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავალმა თავის წინაპართა სამშობლოს — ბათუმს და ახლა მშობლიურად ქცეულ ბურსას მიუძღვნა.

აბდულაჰ თათაროღლუ: „მეტყველება მაქვს, მაგრამ მართალია ზოგ ალაგზე ვერ მოვაფერებ, ჩვენი დიდებუნი, დედები 1877 წელს მოსულან ღორჯომიდან. დიდი სავაში გაჩენილა (სავაში პოპულარული თურქული სერიალის გმირი არ გეგონოთ, თურქულად ომი. — ნ.შ.). რუსებს გამოვერიდეთ, სანამ აქ მიგვიდეს, ორ-სამ ალაგას დამჯდარან, სიმინდი უთესიათ, ვერ მოუყვანიათ... ეს ადგილი შეურჩევიათ, ტყიანი, მდელიანი... ტყეში თელათ წიფელია. იქაური სახელები აქ გადმოუტანიათ: ციფყარო, დუდგულები, განგზა, კინტრაკოხი, გამოხრეტილი კოხი, კოხელე, ჩარჩხალები, მუხნარი... პირველ მსოფლიო ომში ჩვენგან 72 კაცი წასულა. მარტო ოთხი გადარჩენილა. ჩანაქკალეს (დარდანელის სრუტის) დაცვაზე ჩახოცილან. მათი გვარების ქვეშ წერია ბათუმელებიო (ასე იყო, ყველა მუჰაჯირს იმ დროისთვის ბათუმელებად მოიხსენიებდნენ. — ნ.შ.)“.

ათათურქის დროს ქართველ მუჰაჯირებს მაინცდამაინც არ ულხინდათ. სკოლებში ქართულად ლაპარაკი იკრძალებოდა. „მასწავლებლები გონჯი (ანუ ცუდები) არ იყვნენ, მაგრამ ბრძანება ჰქონდათ ასეთი. ოსმალეთის დროს კი შენ რაცხაფერ გინდოდა, ისე ილაპარაკებდი... ეს ათი წელიწადია ბევრი რამე შეიცვალა, ახლა ქართულ კითხვასაც ვსწავლობთ“, — ესეც აბდულამ გვითხრა.

აბდულას ბევრი უმუშავია თავის წიგნზე, თუმცა კი გული სწყდება, რომ ზუსტად ვერ დაუდგენია საკუთარი გვარი და დღესაც ეძებს თავის ფესვებს ღორჯომში (ხულოს რაიონი). წიგნში ყურადღება მიაქცია ფოლკლორულმა მასალებმა. ავტორს ჩაუწერია მხცოვანი თანასოფელებისგან საწესჩვეულებო და რიტუალური ლექსები, რომლებიც ძალიან ახლოსაა ქართულ ფოლკლორთან.

აბდულაჰ თათაროღლუ (მარცხნიდან) თბილისში, ღია ცის ქვეშ მუზეუმში ლაზი ოსტატების მიერ აკეზულ იმერული პალატის სახლის წინ

ლაზარია, ლაზარია,
ლაზარ კართან მიდგომია,
აღვარგალებს თვალსა,
ქვეყნება ღმერთსა:
ღმერთო მოგვეც წვიმაწყალი
შიგვიანზე ზიზათვალი.

ეს ლაზარობის რიტუალისადმი მიძღვნილი ლექსია, გვაღვიან დღეებში კარდაკარ რომ ჩამოივლიან და ღმერთს წვიმას შესთხოვენ. ეს კიდევ სევდიანი სატრფიალო სიმღე-

ნედიმ ბაირამი (ნოდარ ქვეყარაძე): ამ „არვის სახდელით“ ოსმალები ვარდის ზეთს ხდიდნენ, ამ „საარყე ბოცაშიც“ ვარდის ზეთს ასხამდნენ

ჩვენი ახალგაზრდა მასპინძლები

რაა, რომლის მსგავსაც დღესაც გაიგონებთ აჭარის მთიანეთში:

დელეგაღმაია ჩვენი სახლები
მოქტენ ძველები, დარჩენ ახლები,
თუთრო მამალო რატომ არ ყოვი,
ღამაზო ქალო შენ რატომ ტირი.
შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე
ღამაზო ქალო, შენ გამახარე...

აბდულაჰი ამ ზაფხულს თბილისშიც გვეს-
ტუმრა, ღია ცის ქვეშ მუხუეშში ქართული
სახლები მოინახულა, აჭარის კუთხეს დიდ-

ხანს უტრიალა... კიდევ გესტუმრებით, ჩემს
ქალიშვილებსაც ჩამოვიყვან, მინდა მათაც
ნახონ ჩვენი საქართველო...

ქართული ნაღი

ამ სოფლებში, მუჰაჯირთა მემკვიდრე-
შთამომავლებთან სტუმრობისას, მეტ-ნაკ-
ლებად შესაძლებელია პირველი და მეორე
თაობის მიგრანტების ყოფისა და კულტურის
ელემენტების აღდგენა. იმის გამო, რომ ახა-
ლი გარემო პირობები ნშირად მათი ძირძველი

სოფელ
მესრურში ამ
პატარებმა
გამართული
ქართულით
გაგაოცეს და
სუვენირებიც
„ღაიმსაზურეს“

სოფლებისას ჰკავდა, ძველებური რჩებოდა მეურნეობაცა და შრომითი ჩვევებიც, განსაკუთრებით, გადმოსახლების პირველ წლებში.

ძირითადი სამეურნეო კულტურა თავდაპირველად სიმინდი გახლდათ, რომელიც უმთავრეს მარცვლეულს წარმოადგენდა. შავი ზღვისპირეთში სიმინდთან ერთად მოჰყავდათ ღომი, ბურსა-გემლიკში კი ზეთისხილი აითვისეს. ხორბალი და ქერიც მოჰყავდათ პარკოსან და ბოსტნეულ კულტურებთან ერთად.

სიმინდის გამარგვლისას და განსაკუთრებით მოსავლის აღებისას, მათ შორის ღომისა და სხვა მარცვლეული კულტურებისა, „ნადის დამახება“ იცოდნენ. მოტეხილ ტარობესა და ღომის თავლებს ნალიაში ახმობდნენ. ნალია მარმარილოს ზღვის რეგიონში შედარებით სადა იყო, ვიდრე ლაზეთში, მურღულში ან აჭარა-გურიაში. თანაც ყველას როდი ჰქონდა მღრღნელებისგან დამცავი ორგო ანუ მურგვალი დატანებული. განზობის შემდეგ ნალიაშივე იცხვებოდა მარცვლეული ტაკეციით, კობერაი (ნაქუჩი) იქვე რჩებოდა. მარცვალი ჭიჭინებიდან (სპეციალური ღიობებიდან) დაბლა ცვიოდა და იქ გროვდებოდა.

გადასახლებულებმა სახენელის დამზადების წესიც კი თავიანთი ჩაიტანეს. ბოლო დრომდე მართავდნენ ჯილდას, ანუ გუთანს, რომელშიც უდელი ან ყვეარი (ორი უდელი) ხარკამეჩი ებმებოდა. მოსავალს ნამგლით იღებდნენ. მკისას ხის სათითურებს იყენებდნენ. ერთ ხელეურს (მომკილი ხორბალი, რაც ცალ ხელში დაეტევა) ჭელს ეძახდნენ, მეორეს თუ მიუმატებდნენ — გუარალის. ძნები ხარმან-კალოზე გაიშლებოდა, სადაც ხარებშებმულ კაიჯებიან (კაჟებიან) კვერს მართავდნენ.

მუჰაჯირთა სოფლებში აუცილებლად იყო დელეხე წისქვილი, ზოგჯერ რამდენიმეც. ჰქონდათ სამჭედლოც, სადაც იჭედებოდა ჯილდას სახნისი, ნამგალი (მანგალი), ქართული ნაჯახი, ცხენ-ხარის ნალები თავისი ლურსმან-ყაირებით, ქარჩი (ვიწროპირა სამარგლი), თოხი...

გამორჩეულად საინტერესო იყო აჭარის, — ჭვანის ხეობის სოფლებიდან გადმოსახლებულთა მიერ გამართული წისქვილისა და წყლის დაზგის კომპლექსური დანადგარი სოფელ ჰილშიემში. წყლის ნაკადი ჯებირიდან დიდი წნევით მოედინებოდა („თავდაღმართში

დასისინდებარ“) ღურნეთი, ანუ ხის გვიმის მილით. ამ მილს ბოლოში ორი „მუშტუკი“ (წყლის ჭავლის გამოსასვლელი) ჰქონდა. ერთი წისქვილის ბორბალს აბრუნებდა, მეორე კი გობების, სანაყ-ქვიჯებისა და სუფრა-ფეშუმების მოსახვევ წყლის დაზგას დაეცემოდა. წისქვილთა უმეტესობა დღეს დაუქმებულია, თუმცა აქა-იქ კიდევ შეხვდებით.

ბოლო დროს აქაური მოსახლეობა ძირითადად ქალაქებში გადასახლდა, ილისა და ილჩეს ცენტრებში, სოფლად 20-30% თუ იქნება დარჩენილი. აღარც ისინი და აღარც ქალაქიდან მობრუნებული პენსიონერები იტვირთავენ თავს სიმინდ-ღობიოს დიდი ყანების მოვლით. მცირე ბალ-ბოსტნითა და ხეხილითაც კმაყოფილი არიან. საკმაოდ მაღალ პენსიასაც იღებენ — 1.000 ლირასა (დაახლოებით 820 ლარს) და მეტს, ამიტომ აღარ უღირთ „წვალებათ“.

წისქვილის დეტალების ტრადიციული სახელები კვლავ ახსოვთ. ზანდული ანუ ზვიმირი, ხარო, ხარეკელა, დიაფერა, ლულა (მუნდშტუკი)...

„ნერგები“

მშობლიური მიწიდან აყრილმა ქართველებმა არა მხოლოდ ჩვენებური ჯილდის (სახენელის) დამზადება-გამართვის წესი, არამედ იმ ხისა თუ ვაზის თითო-ოროლა ნერგიც გაიყოლა, რომელთა შელევაც, იცოდნენ, რომ გაუჭირდებოდათ.

ჰოდა, დღეს ყურძენიც მოჰყავთ აქაურ

ეს ჭადარი მუჰაჯირებს 1902 წელს დაურეგავთ...

ისმეთ ათაში ბურსის რეგიონში ქართველთა განსახლების ადგილებს გვიჩვენებს

ესეც ვაზის ოლიხნარი

გოლჯუკის ბაზარში

სოფლებში. მართალია ზვარსა და კენახს ვერ შეხვდებით, მაგრამ ვაზი ყველა კარ-მიდამოს ამშვენებს. უმეტესად გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოსთვის დამახასიათებელი ხეივან-ტალავერის ერთ-ერთი ფორმა, ოლიხნარი (როცა ვაზს მალალ ტანს უქმნიან და საყრდენად გრძელ, გატოტვილ მარგილებს უდგამენ).

ბუნებრივია, თურქეთელ ქართველთა სოფლებში გამორჩეულ ყურადღებას ვაზის კულტურისადმი იჩენ. მისი გავრცელების სიხშირესა და ჯიშების მრავალფეროვნებას ქართულს ადარებ.

სოფლებში მოგზაურობისას ჩვენი ყურადღება გადაკაფულმა ბებერმა ხეებმა მიიქციეს. როგორც მასპინძლებმა ერთ-ერთი ასეთი მსხლის ხეზე მიგვანიშნეს, იგი მათ ძალიან შორეულ წინაპარს აჭარიდან წამოულია და აქ დაურგავს...

სხვათა შორის, ქართული ხეჭეჭური და კალოს მსხალი, სართულა და თაერეჯული, ჭანურა და ბოქშუა აქაურ სოფლებში ჯერაც არ დავიწყებიათ. ვაშლიც ძალიან ჰგავს ჩვენებურს... თუმცა კი დღეს უკვე ძველ ჯიშებს ვეროპული და ამერიკული ჯიშები ენაცვლებიან. როგორც ქართლის სოფლებში, აქაც შეხვდებით გოლდენ დელიმესს, რედ დელიმესს, სტარკრიმსონსა და პოპულარულ მწვანე ვაშლს.... მეტიც, ვაკე ადგილებში უზარმაზარი ფერმერული მეურნეობებია გამართული, სადაც მოჰყავთ ვაშლის, მსხლის, ატმის, ქლიავის, კომშის თანამედროვე სელექციური ჯიშები.

ზეთისხილი ათენა აკლადსგან

მითი, რომ ათენის აკროპოლისში ზეთისხილის ღვთიური ხე ღმერთქალმა ათენა პალადამ დარგო, თურქეთშიც პოპულარულია. ასევე პოპულარულია თვით ზეთისხილი, რომელსაც აქ ზეთუნს ეძახიან. ზეთისხილის ბადები ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების ერთი ნაწილისთვის ისეთივე მშობლიური გამხდარა, როგორიც ხმელთაშუა ზღვისპირეთის ძველი ხალხებისთვის. მთელ თურქეთში საუკეთესოდ მიიჩნევენ ბურსა-გემლიკის ზეთისხილს. მისი ნაყოფისგან დამზადებული პროდუქცია საკმაოდ მრავალფეროვანია. იქნება ეს ზეთუნის არაჩვეულებრივი ზეთი, ზეთისხილი (შავი თუ მწვანე) დამწნილებული, კურკით, უკურკოდ, ბულგარული წითელი წი-

ფერდობები,
გორაკები და
მთებიც კი
ზეთისხილისა
და თხილის
პლანტაციებს
აუთვისებიათ

წაკის სატენით, სანელებლებით... გემლიეში კი ზეთისხილის პასტაც გაგვასინჯეს (მართლაც გემრიელი გამოდგა აქაური დელიკატესი!) და სუვენირადაც გამოგვატანეს.

თურქეთში ზეთისხილის დედაქალაქად ბურსა ითვლება. ზეთისხილის კულტურა აქ ანტიკური ხანიდან მოსდგამთ. პლანტაციები განფენილია არა მხოლოდ ვაკე ადგილებში, არამედ ისეთ ფერდობებზე და ზოგჯერ მთაშიც კი, სადაც ჩვეულებრივ ბუნებრივი ტყე-ბუჩქნარი უნდა ხარობდეს. ზეთისხილის ხე სიცოცხლისუნარიანობითაც ხასიათდება. მისი პლანტაციების დათვალიერებისას თვალში საცემია ბებერი, დაკოჟირილი, მსხვილი ხეები, რომლებზედაც ახალგაზრდა ნაზარდია წამოდებული. ბევრი ასეთი ხე, როგორც გვითხრეს, 500, 600 და მეტ წელიწადსაც ითვლის. ზეთისხილის სიცოცხლის საიდუმლო ასე აგვიხსნეს: ყველაზე ბებერ ხესაც კი შენარჩუნებული აქვს ქსოვილი, საიდანაც ნორჩი ნაზარდები ამოიყრება ხოლმე. თვით ტანი დროთა განმავლობაში შიგნიდან კვდება, ფულუროვდება, ხოლო გარეთა ნაწილი მუდმივად განახლების პროცესშია...

...გემლიეში ვართ. ჩვენი მასპინძელი ისმეთ ათაში აქაურ ტრადიციებზე გვიამბობს. ჩვენც ვიწერთ, ვეკითხებით, მის კითხვებსაც ვპასუხობთ. მასაც ჩვენზე ნაკლებად როდი აინტერესებს საქართველოს ამბები. მეზობელი ეხმიანება, — ისმეთ ბეი, რას საქმობო.

— გემრიელი სტუმრები მყავს და ჩვენებურებზე რაცხას ვწიგნავთო! — უპასუხა და ჩვენს მიხრობელებს კიდევ ერთი გურჯი შემოუერთდა.

ნოდარ შოშიტაშვილი

ისტორიის დოქტორი,
პროფესორი
(გაგრძელება მომდევნო ნომერში)

ასე „უკავშირდებიან“ საქართველოს თურქეთული ქართველები

ანარქისტები საქართველოში

პიერ-ჟოზეფ პრუდონი

სახელგანთქმულ წიგნში „რა არის საკუთრება?“ ფრანგ ფილოსოფოსს, ანარქიზმის ერთ-ერთ ფუძემდებელ პიერ-ჟოზეფ პრუდონს დიალოგი მოჰყავს. მაგან მკითხველს თითქოს ავტორის პარტიული თუ მსოფლმხედველობრივი კუთვნილების დადგენა სურს.

„თქვენ ხომ რესპუბლიკელი ხართ? — ეკითხებიან პრუდონს, მაგრამ მისი განმარტებით, რესპუბლიკელობა მეტიმეტად ზოგადი ფრაზაა და არ გამოდგება პასუხის გასაცემად.

— კარგი, მაშ, დემოკრატი ხართ?

— არა!

— როგორ, ნუთუ თქვენ მონარქისტი ხართ?

— არა!

— კონსტიტუციონალისტი?

— ღმერთო დამიფარე! კიდევ და კიდევ არა!

— მაშ, ვინდა ხართ ბოლოს და ბოლოს?

— მე ანარქისტი ვარ!“

ეს იყო პირველი შემთხვევა ევროპაში, როცა პოლიტიკურმა მოღვაწემ საჯაროდ და გამომწვევადაც კი აღიარა ანარქისტობა.

„რა არის საკუთრება?“ 1840 წელს გამოიცა პარიზში და სწორედ ეს თარიღი შეიძლება მივიჩნიოთ პოლიტიკური ანარქიზმის დასაწყისად. ანარქიზმი ფართოდ გავრცელდა ევროპის ქვეყნებში და XIX საუკუნის 70-იან წლებში რუსეთის იმპერიასაც მოეღო. ბოლოს და ბოლოს, ანარქიზმის მამამთავართა სამეულში, ფრანგ პრუდონთან ერთად, რუსი ემიგრანტები — მიხაილ ბაკუნინი და პიოტრ კროპოტკინი იყვნენ.

სწორედ იმავე დროიდან ცალკეულმა ანარქისტულმა იდეებმა საქართველოშიც იწყოთანდათან შემოდინება. უცნაურია, მაგრამ პირველად, ჯერ კიდევ 1863 წელს, პრუდონის ნაშრომი „სიღარიბე, როგორც ეკონომიური პრინციპი“ ითარგმნა და გამოქვეყნდა ილია ჭავჭავაძის შურონალ „საქართველოს მოამბეში“. როგორც ჩანს, ილია დაინტერესდა ფრანგი მოაზროვნის ეკონომიკური თეორი-

(მარცხნიდან) ალექსანდრე გაბუნია, გიორგი ვოგელია, ვარლამ ჩერქეზიშვილი, არჩილ ჯორჯაძე, გიორგი დეკანოზიშვილი, მიხაკო წერეთელი

ბიზნესის გენია

ადამიანები, რომლებმაც მსოფლიო ბიზნესში გადატრიალება მოახდინეს

წიგნების სერია

გაზეთ **სიხელე** -სთან ერთად

თვეში ორჯერ

წიგნის ფასი : 3 ლარი
გაზეთთან ერთად : 4 ლარი

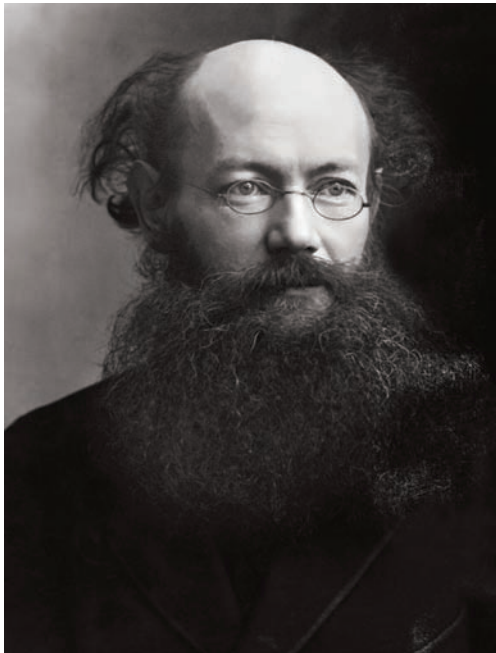
მათი წარმატების საიდუმლო შენი სტიმულისთვის!

მიხაილ ბაკუნინი

პიოტრ კროპოტკინი

ით, რომელიც „მიუტიულიზმის“ სახელით იყო ცნობილი. ეს თეორია ასახულებდა, რომ თუ ღარიბი ინდივიდები გაერთიანდებოდნენ, საერთო შრომითა და ურთიერთდახმარებით შეძლებდნენ გაჭირვებისგან თავის დაღწევას. ილიას სოციალისტური და მით უფრო ანარქისტული მოძღვრებანი არ აღელვებდა, მაგრამ ყველა მსოფლმხედველობაში იმას ეძებდა, რაც მის ქვეყანასა და ხალხს ოდნავ მაინც გამოადგებოდა.

როგორც სოფრომ მგალობლიშვილი იხსენებდა, მიუხედავად ამისა, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ახალგაზრდა გიმნაზიელებს პირზე ეკერათ პრუდონის, ბაკუნინის, კროპოტკინისა და სხვათა სახელები, ამ პერიოდში ანარქიზმს ქართულ პრესაში კანტიკუნტად მოიხსენიებდნენ. ამ ცნობებსაც სენსაციური ამბის იერი დაჰკრავდა. 1893 წლის თებერვალში „იფერია“ აუწყებდა მკითხველს, რომ საფრანგეთში დაუპატიმრებიათ ვინმე ვ. ნაკაშიძე, რომელიც თურმე „ანარქისტების გუნდს ეკუთვნოდა“. სამოციანელი ნიკო ნიკოლაძე უნდობლად უყურებდა ანარქისტთა საქმიანობას და მიაჩნდა, რომ ანარქიზმს ახასიათებდა დამანგრეველი ტენდენცია, ხოლო ახალს არაფერს იძლეოდა. ქართველ საზოგადოებაში ანარქისტის სახელი ერთი მხრივ თავისუფლებისთვის მებრძოლი კაცის რომანტიკულ საბურველში იყო გახვეული, ხოლო მეორე მხრივ — ტერორისტთან გაიგივებული.

მიუხედავად ამისა, საქართველომ ორი გამოჩენილი ანარქისტი აჩუქა მსოფლიო ანარქიზმის ისტორიას. პირველი იყო ვარლამ ჩერქეზიშვილი, პიოტრ კროპოტკინის უახლოესი თანამებრძოლი და მეგობარი, რომელიც XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მიიხნეოდა ევროპული და შემდგომში მსოფლიო ანარქისტული მოძრაობის ერთ-ერთ ლიდერად. ვარლამ ჩერქეზიშვილი 1876 წლიდან ცხოვრობდა საზღვარგარეთ, ძირითადად ინგლისში. კროპოტკინთან ერთად იგი შვეიცარიაში, საფრანგეთსა და ინგლისში გამოსცემდა ანარქისტულ გაზეთებს, აქვეყნებდა სტატიებს. პირველი წიგნი შენევაში გამოსცა 1881 წელს და რუსულ რევოლუციურ რეალობაში პირველად წამოჭრა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის საკითხი.

80-იან წლებში ვარლამ ჩერქეზიშვილმა სახელი გაითქვა მარქსიზმის წინააღმდეგ კრიტიკული წერილებით, რომლებიც ქვეყნდება ლონდონში გამოქვეყნდებულ ანარქისტულ გაზეთ Freedom-ში („თავისუფლება“). 1896 და 1899 წლებში ვარლამ ჩერქეზიშვილმა ორი ნაშრომი გამოაქვეყნა: ინგლისურად — „ფურცლები სოციალიზმის ისტორიიდან“ და ფრანგულად — „სოციალიზმის წინამორბედები“. მათში ქართველი ანარქისტი მრავალრიცხოვან წყაროებზე დაყრდნობით ასახულებდა, რომ მარქსმა და ენგელსმა თავიანთი დებულებები გადაიღეს, ხშირ შემთხვევაში კი მიითვისეს აღრინდელი ევროპელი მთაწარმეებისგან, ხოლო სახელგანთქმული „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“ იყო ცნობილი ფრანგი ფურიერისტის, ვიქტორ კონსიდერანის ნაშრომის პირწმინდა პლაგიატი. ნაშრომებმა ნამდვილი სკანდალი გამოიწვია საერთაშორისო სოციალისტურ მოძრაობაში და სწრაფად ითარგმნა მსოფლიოს მრავალ ენაზე, მათ შორის ჩინურად და იაპონურად. რუსულად ვარლამ ჩერქეზიშვილის ორივე წიგნი ითარგმნა გაერთიანებული სათაურით: „მარქსიზმის დოქტრინები“ და ოთხჯერ გამოიცა.

მეორე ქართველმა ანარქისტმა გიორგი გოგელიამ 1903 წელს ფენევაში გამოსცა პირველი რუსულენოვანი ანარქისტული გაზეთი „ხლებ ი ვოლია“. გაზეთი ვრცელდებოდა რუსეთის იმპერიაში, ხოლო მისი რედაქტორის სახელი სამუდამოდ დაუკავშირდა რუსეთში ანარქიზმის, როგორც პოლიტიკური მოძრაობის ჩამოყალიბებას. გარდა ამისა გიორგი გოგელია, ანუ როგორც მას მოიხსენიებდნენ რევოლუციურ წრეებში — ორგეიანი, აქტიურად თანამშრომლობდა შვეიცარიულ, ფრანგულ, ამერიკულ და სხვა ქვეყნების პრესაში, რის გამოც იგი ჩვეულებრივად მოიხსენიებოდა ევროპული ანარქისტული მოძრაობის თავკაცთა შორის.

1905-1906 წლებში ვარლამ ჩერქეზიშვილი და გიორგი გოგელია საქართველოში ჩამოვიდნენ. საერთაშორისო მასშტაბის ორივე ქართველი მოღვაწის ჩამოსვლამ საქართველოში ანარქისტული მოძრაობის ნამდვილი ბუმი გამოიწვია. განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა ანარქისტული პრესა. ზედმედ გამოიცა ანარქისტული ჟურნალები:

მიხაკო წერეთელი მეგობრებთან ერთად. ლაიპციგი, 1914 წ.

გაზეთები: „ნობათი“, „ხმა“, რომლებიც სულ მალე აკრძალა მთავრობამ. მათ შემდეგ მაინც გამოვიდა „მუშა“, მერე „ქარიშხალი“, მოგვიანებით კიდევ — „ცის ნამი“. პრესა ანარქისტულ იდეოლოგიას ასახულებდა. 1906 წელს თბილისში გამოქვეყნდა გიორგი გოგელიას ძმის, შალვა გოგელიას მცირე ბროშურა „ჩვენი მტრები და მეგობრები“, რომელშიც ანარქისტული მაქსიმეები საზოგადოებისთვის თავზარდამცემად იყო თავმოყრილ-დახვავებული:

ყველა კაცობრიული ბოროტების სათავედ და მიზეზად ცხადდებოდა სახელმწიფო და მისი დანგრევის აუცილებლობა იყო მიზნად დასახული;

უარყოფილი იყო ყოველგვარი პოლიტიკური ორგანიზაციის, პოლიტიკური პარტიის, კანონების საჭიროება;

თუ ერთ დროს პრუდონი კერძო საკუთრებას ქურდობას უწოდებდა, დღეს ანარქისტები

ნესტორ კალანდარიშვილი

დომინიკა ერისთავი (განდევლი)

კერძო საკუთრების დაუყოვნებლო გაუქმებას მოითხოვდნენ;

დაგმობილი იყო საზოგადოება, ოჯახი, ტრადიციები, საეკლესიო იერარქია...

ანარქისტების ზღვარდაუდებელმა მაქსიმალიზმმა ქართველი ანარქისტები ორ ბანაკად გაყო: ერთ მხარეს აღმოჩნდნენ კოსმოპოლიტი ანარქისტები, ძმები გოგელიების მეთაურობით, რომელნიც ზემოაღნიშნულ მაქსიმუმს ქადაგებდნენ. მეორე მხარეს თავშეკავებულთა, ზომიერ ანარქისტთა ბანაკს ვარლამ ჩერქეზიშვილი წარმართავდა. ამ ნაწილს პატრიოტ-ანარქისტთა ბანაკიც შეიძლება ვუწოდოთ. როგორც ცნობილია, ვარლამ ჩერქეზიშვილი დიდ ბრძოლას ეწეოდა ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის პროპაგანდისთვის, ჯერ ავტონომიის ფორმით, შემდეგ კი დამოუკიდებლობისთვის.

ეს ორი ბანაკი თავდაუზოგავად შეეტაკა ერთმანეთს, თითქოს ერთი მსოფლმხედველობის წარმომადგენელნი კი არა, ერთმანეთის მოსისხლე მტრები ყოფილიყვნენ. ამ მხრივ ძმებმა გოგელიებმა ყოველგვარ ზღვარს გადააჭარბეს: ცილისმწამებლური, შეურაცხმყოფელი, უდიერი ტერმინებით, მიმართვებით, ტონით. ამ მხრივ ისინი სოციალ-დემოკრატებს არ ჩამოუვარდებოდნენ და აჭარბებდნენ კიდევ. კოსმოანარქისტები არც მუშტი-კრივზე ამბობდნენ უარს. ძველი რევოლუციონერი ქალი ელიზავეტა კოვალსკაია მარქსისტებისა და ანარქისტების დაპირისპირებას ასე აღწერს: „დისპუტები გადაიზრდებოდა ხოლმე გააფთრებულ ლანძღვაში, ხოლო შემდეგ იდეური წინააღმდეგობა ფიზიკურ ბრძოლად იქცეოდა, როცა ქართველი ანარქისტები და ქართველი მარქსისტები ხელს მიჰყოფდნენ თავიანთი ოპონენტების განადურებას ისეთი „არგუმენტებით“, როგორიცაა მაგიდები, გრაფინები და ხელში მოხვედრილი სხვა საშუალებები“.

გარდა პრესისა, ქართველი ანარქისტები თარგმნიდნენ და წიგნებად გამოსცემდნენ ცნობილი თეორეტიკოსების: ელიზე რეკლიუს, პიოტრ კროპოტკინის, ენრიკო მალატესტასა და სხვათა ნაშრომებს. კიდევ ერთი გარემოებაა აღსანიშნავი: გიორგი გოგელია მიიჩნეოდა ახალი მიმდინარეობის, ანარქოსინდიკალიზმის ერთ-ერთ პირველ მქადაგებლად როგორც ევროპაში, ასევე რუსეთსა და

საქართველოშიც. ყოველივე ამან და საერთოდ, ანარქისტთა ხმაურიანმა აქტიურობამ შეაშფოთა რუსული მარქსიზმის ბურჟები. ანარქიზმის მწვავე კრიტიკით გამოვიდნენ გიორგი პლეხანოვი, ვლადიმერ ლენინი, ნოე ჟორდანიას. იოსებ სტალინმა ამ პრობლემას მიუძღვნა წერილების სერია: „ანარქიზმი თუ სოციალიზმი“.

ამ დიდ იდეურ-თეორიულ დისკუსიებში ჩერქეზიშვილსა და გოგელიებს მხარში ედგნენ სხვა ქართველი ანარქისტები: მიხაკო წერეთელი, რომელმაც პირველი რევოლუციის წლებში ორი ნაშრომი გამოსცა კანონისა და სახელმწიფოს კრიტიკით; ნესტორ კალანდარიშვილი, რომელიც საბრძოლო რაზმს მეთაურობდა; მიტროფანე ლალიძე, რომელიც მიწერალური წყლების ბიზნესით აფინანსებდა თანამებრძოლებს; დათიკო როსტომიშვილი, რომელმაც ჩხრეკისას, როცა მის ბინაში არ აღმოჩნდა საგულეებელი ბომბები და არა-ლეგალური სტამბა, 58-რუბლიანი ჯარიმა გადაახდევინა ჟანდარმებს. ქალებიც იყვნენ გარეული ანარქისტულ რომანტიკაში: დომინიკა ერისთავ-განდევილისა, რომელიც ანარქისტულ ჟურნალ „ნობათს“ რედაქტორობდა... სხვებიც იყვნენ, რომლებიც ან პირდაპირ ანარქისტობდნენ, ან თანაუგრძობდნენ მათ.

პირველი რევოლუციის დამარცხების შემდეგ საქართველოში ანარქისტული ვნებებიც დაცხრა. „თავადი ჩერქეზოვი“ (ჩერქეზიშვილი) და „კომანდო ორგანიზაცია“ (გიორგი გოგელია) ისევ ემიგრაციაში გაიხიზნენ და საერთაშორისო ანარქიზმის საჭეს დაუბრუნდნენ პიოტრ კროპოტკინთან, ჟერმენა ბერტონთან, ჟან გრავთან და სხვებთან ერთად. საქართველოში მხოლოდ აქა-იქ მოქმედებდა რამდენიმე ანარქისტული ჯგუფი, რომელნიც პოლიტიკურ კლიმატს ვერ ქმნიდნენ. სამაგიეროდ, ანარქისტები ძლიერ მემარცხენე ფრთას ქმნიდნენ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიაში. თუმცა ეს უფრო ისეთი ახალგაზრდა ანარქისტები იყვნენ, რომელნიც მტკიცე ეროვნულ ნიადაგზეც იდგნენ. საერთოდ, ანარქიზმი კოსმოპოლიტური მსოფლმხედველობა იყო, მაგრამ ვარლამ ჩერქეზიშვილისა და ქართული ნიადაგის გამო, აქაურმა ანარქიზმმა ნაციონალური ელფერი შეიძინა.

ნაციონალიზმი და ანარქიზმი — „გაგო-

მიტროფანე ლალიძე

ნილა სადმე ასეთი შეთავსება?“ — კითხულობდა გაოცებული გრიგოლ რობაქიძე და თავისებურად, სიღრმისეულად განმარტავდა ამ უცნაურობის მიზეზს ვარლამ ჩერქეზიშვილის მაგალითზე, რაც ჩვენ მთელ ქართულ ანარქიზმზე უნდა გავავრცელოთ, როგორც მსოფლიო ანარქისტული მოძრაობის ერთ განსაკუთრებულ ქართულ გამოვლინებაზე: „ახლა რომ ვუკვირდები ამ უცნაურობას, გულით მონაქროლი გონებითაც მართლდება. მართლაც: თუ მოიშლებოდა სახელმწიფო წყობილება საერთოდ — ანარქიზმის მიზანი ესაა — მაშინ რუსეთიც... დაიმხოვოდა სახელმწიფოებრივი მხრით, და როგორც შედეგი ამისა, საქართველოც თავისუფლად ამოისუნთქავდა“.

დავუჯეროთ გრიგოლ რობაქიძეს, გულთამხილავ მწერალს. ვარლამ ჩერქეზიშვილისა და საერთოდ ქართველი ანარქისტების „ქვემეცნეული ხაზიც“ ეს იყო: საკაცობრიო იდეალებთან ერთად — საქართველოს თავისუფლება.

ლიმიტრი შველიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

გობელენის ამ სცენის ზედა ნაწილში, მკვლევართა აზრით, გამოსახულია მონ სენ-მიშელის სააბატო და თვით გობელენის შემქმნელი, რომელიც ცალკე ზის და რაღაცას მიუთითებს

ბაიეს გობელენის დიზაინერის პინაოზა დადგენილია

ახალმა სამეცნიერო კვლევებმა შუა საუკუნეების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნამუშევრის, ბაიეს გობელენის დიზაინერი გამოავლინა. ისტორიკოსი ჰოვარდ კლარკი მიიჩნევს, რომ ეს კენტერბერის წმინდა ავგუსტინის მონასტრის წინამძღოლი, აბატი სკოლანდია, ხოლო თავად გობელენი 1075 წელს არის შესრულებული.

დუბლინის უნივერსიტეტის კოლეჯის საპატიო პროფესორმა იდეა პირველად 2012 წელს, საფრანგეთის ქალაქ ბაიეში გამართული კონფერენციისას გაამჟღავნა. ამჟამად კი, კვლევა ანგლონორმანდიული კვლევების ჟურნალში გამოქვეყნდა.

ბაიეს გობელენზე ნორმანდიელთა მიერ ინგლისის დაპყრობაა ასახული. 1066 წელს, ჰერცოგმა ვილჰელმ ნორმანდიელმა (უილიამ დამპყრობელმა) ჰასტინგის ბრძოლაში ინგლისის მეფე ჰაროლდ გოდვინსონი დაამარცხა. ბაიეს გობელენი ამ მოვლენების

ძირითად მხატვრულ წყაროდ მიიჩნევა, იმის მიუხედავად, რომ მისი წარმომავლობა ჯერაც ცხარე დისკუსიის თემაა.

დიზაინერის აღმოჩენის გასაღები გობელენის მეჩვიდმეტე სცენაშია, რომელზეც გამოსახულია ჰერცოგი უილიამი და მეფე ჰაროლდი მონ სენ-მიშელის სააბატოსთან, მდინარე კუენონის გადაღაზვისას. ნორმანდიის სანაპიროსთან კუნძულზე მდებარე სააბატო ამ სცენაზე გამოსახულია ზედა საზღვარზე, ცალკე მჯდომ პირთან ერთად, რომელიც რაღაცას მიუთითებს.

მხატვრები შუა საუკუნეებში ხანდახან საკუთარ თავს მინიატურებზე გამოსახავდნენ. კლარკი ფიქრობს, რომ ბაიეს გობელენის შემთხვევაშიც ასეა. ფორმულირება, რომელიც გამოსახულებას ახლავს, მიგვანიშნებს, რომ ხელოვანი ამ სცენას თვალს თავად ადევნებდა.

თუ ეს ინტერპრეტაცია სწორია, გობელენის შექმნელი უნდა იყოს ის, ვინც მონ სენ-მიშელის მონასტერთანაა დაკავშირებული. კლარკის აზრით, ეს აბატი სკოლანდია.

1064 წელს, როცა ბრეტონის კამპანია დაიწყო, უფროსი ბერი სკოლანდი მონ სენ-მიშელის მონასტერში ხელნაწერთა განყოფილების უფროსი და მცველი იყო. პასტინგისის ბრძოლაში ნორმანების გამარჯვების შემდეგ, მონასტრის სხვა ბერების მსგავსად, ინგლისში გაემგზავრა და 1070 წელს უკვე ინგლისის მეფედ დაბრძანებულმა უილიამმა იგი ბენედიქტელთა ნავსაყუდელის — კენტერბერის წმინდა ავგუსტინის მონასტრის მეთაურად დანიშნა.

კლარკს სხვა მტკიცებულებებიც მოჰყავს აბატი სკოლანდის ბაიეს გობელენთან კავშირის დასადასტურებლად:

1. სკოლანდი მონ სენ-მიშელის მონასტრის ხელნაწერთა განყოფილების უფროსი მცველი იყო. იგი ხელმძღვანელობდა ხელნაწერთა შექმნას და ფერადი მინიატურებით დასურათებას. 1040-1075 წლებს ხელნაწერთა შექმნისა და მათი დასურათების თვალსაზრისით, ნორმანდიული სააბატოს „ოქროს ხანად“ მიიჩნევენ, რაც სკოლანდს დიდ სამხატვრო გამოცდილებას მისცემდა.

2. ეს კარგი ახსნა იქნებოდა, გობელენის ზოგიერთ ადრეულ სცენაში რატომღა აქცენტირებული კამპანია, რომელიც ნორმანდიული დაპყრობის ისტორიის ძირითად ნაწილს არ წარმოადგენს, მაგრამ დასამახსოვრებელი იყო მონ სენ-მიშელის ბერებისთვის.

3. ორი პერსონა, რომელიც გამოსახულია და მოიხსენიება ბაიეს გობელენზე, ვადარდი და ვიტალი, დაკავშირებულია წმინდა ავგუსტინის მონასტრის ბერებსა და სკოლანდთან.

4. გამოითქვა ვარაუდი, რომ გობელენის ფრიზის მსგავსი ფორმატი და უწყვეტი თხრობის მეთოდი, შესაძლოა შთაგონებული იყო ისეთი ტრიუმფული მონუმენტით, როგორიცაა იმპერატორ ტრაიანეს სვეტი. როგორც ჩანს, სკოლანდს 1071-1072 წლებში რომისა

და ტრაიანეს სვეტის მონახულების შესაძლებლობა მიეცა.

კლარკი მიიჩნევს, რომ რომიდან ინგლისში დაბრუნების შემდეგ, სკოლანდმა ბაიეს პროექტი დაიწყო. შესაძლოა ეს ბაიეს ეპისკოპოს ოდოს დაკვეთითაც გააკეთა, რომელიც წმინდა ავგუსტინის მონასტრის ბერებს მფარველობდა. სააბატოს ბერები და მონაზვნები კი გობელენზე რამდენიმე თვის განმავლობაში მუშაობდნენ.

აი, რას წერს დუბლინის უნივერსიტეტის კოლეჯის საპატიო პროფესორი:

„თუ ვივარაუდებთ, რომ გობელენის სხვადასხვა სცენაზე ერთდროულად მუშაობდნენ, მათ საერთო ზედამხედველობას დიზაინერი უწევდა. ჩვენ უნდა წარმოვიდგინოთ ერთი დიდი სახელოსნო ან რამდენიმე ვიწრო სამუშაო ოთახი. ზედამხედველი ხის ინდივიდუალურ ჩარჩოში ჩასმულ თითოეულ მონაკვეთზე მუშაობის პროცესს თვალს ადევნებდა. ამით შეიძლება აიხსნას აღმოჩენილი ზოგიერთი მხატვრული და წერილობითი ვარიაციაც. სავსებით პრაქტიკულია შეგრძნება, რომ ბაიეს გობელენი კოლექტიური ძალისხმევის ნიმუშია, მაგრამ აუცილებლად არსებობდა ვიღაც, ვინც მთელ ამ ოპერაციაზე აგებდა პასუხს“.

მოშაადებულია medievalists.net-ის მიხედვით

მონ სენ-მიშელის მონასტერი, სადაც მოღვაწეობდნენ ბაიეს გობელენის შექმნელი ბერები (მასალა მონასტრის შესახებ იხილეთ 98-ე გვერდზე)

სხედან: მიხეილ მაჭავარიანი (ცენტრში), მის მიერ ჩამოგდებული ვეჩიპი ჰურკუში (მარცხნივ თავშეხვეული) და თურქი მფრინავ-დამკვირვებელი ბახატინი

ერთი საჭაერო ბრძოლის ისტორია

მიხეილ მაჭავარიანი თურქული ავიაციის ლეგენდის, ვეჩიპი ჰურკუშის წინააღმდეგ

პირველ მსოფლიო ომში საბრძოლო მოქმედებებს კიდევ ერთი განზომილება — საჭაერო ბრძოლები დაემატა. თავდაპირველად თვითმფრინავები მოწინააღმდეგის განლაგებას, რუზერეებს, გზებსა და პოზიციებს ზვერაგდნენ, თუმცა მალევე ახალმა საფრენმა აპარატებმა გამანადგურებლისა და ბომბდამშენის დანიშნულებაც შეიძინეს. საჭაერო ბრძოლები კავკასიის ფრონტზეც მიმდინარეობდა, სადაც ერთმანეთს რუსული და ოსმალური ავიაცია უპირისპირდებოდა. თვითმფრინავების შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, მოწინააღმდეგეები ძირითადად ერთმანეთს ზვერაგდნენ და მცირემასშტაბიან დაბომბვებს აწეობდნენ, საჭაერო ბრძოლები იშვიათობას წარმოადგენდა და უშედეგოდ სრულდებოდა, აერობლანები კი ძირითადად გაუმართაობის გამო ხვდებოდნენ კატასტროფაში.

კავკასიის ფრონტზე რუსულმა ავიაციამ, ომის რამდენიმე წლის განმავლობაში, მხოლოდ ერთი ოსმალური თვითმფრინავის ჩამოგდება შეძლო. ისიც, 1917 წლის შემოდგომაზე, როცა რუსული არმიის ქართველმა შტაბს-კაპიტანმა მიხეილ მაჭავარიანმა თურქი მფრინავი, მომავალში თურქული ავიაციის

მამა და ლეგენდარული მფრინავი — ვეჩიპი ჰურკუში ჩამოაგდო.

დასავლელი ავტორი აუგუსტ გ. ბლუმი მაჭავარიანს მეორე ოსმალური აერობლანის ჩამოგდებას მიაწერს, რომელსაც მართავდნენ მფრინავი ვედიპი ფეგამი და მფრინავ-დამკვირვებელი ვეჩიპი ვახნესი. თუმცა მაჭავარი-

ანმა რომ მხოლოდ ერთი აეროპლანი ჩამო-
 აგდო, მისივე მემუარებიდან არის ცნობილი.
 ქართველი მფრინავი აღწერს სამ საჰაერო
 ბრძოლას, რომელთაგანაც ორში მეტოქე
 გაექცა, ხოლო მესამეში მოწინააღმდეგის ჩა-
 მოგდება შეძლო. იგი იქვე განმარტავს, რომ
 ეს იყო კავკასიის ფრონტზე ჩამოგდებული
 ერთადერთი თვითმფრინავი. მაჭავარიანი
 წერს, რომ დატყვევებული მფრინავები იყვნენ
 ვედიპი ფეგამი და ალბანური წარმოშობის ვე-
 ჩიპი ვახნესი. სინამდვილეში რასთან გვაქვს
 საქმე? რეალურად ვინ ჩამოაგდო მაჭავარი-
 ანი, ჰურკუში თუ ფეგამი? საქმე ის არის,
 რომ ერთადერთ თურქულ თვითმფრინავს,
 რომელიც კავკასიის ფრონტზე რუსებმა ჩა-
 მოაგდეს 1917 წლის 25 სექტემბერს (ახალი
 სტილით 7 ოქტომბერს) სწორედ ვეჩიპი ჰურ-
 კუში მართავდა და მფრინავ-დამკვირვებლად
 ლეიტენანტი ბახატინი ჰყავდა. როგორც ჩანს,
 ტყვედ ჩაუარდნისას ისინი განგებ სხვა სახე-
 ლით გაეცნენ მოწინააღმდეგეს. რა გვაძლევს

ამის თქმის საშუალებას? პირველ რიგში,
 დატყვევებულთა შემორჩენილი ფოტოები,
 რომელზეც ნამდვილად ვეჩიპი ჰურკუშია
 ასახული. ასევე ის ფაქტი, რომ იმ დროისთ-
 ვის კავკასიის ფრონტის თურქულ საავიაციო
 შენაერთებში არც ერთი მფრინავი არ იყო
 ვედიპი ფეგამი, ხოლო ვეჩიპი ჰურკუში კი
 მეორე საავიაციო ასეულში ირიცხებოდა. ამ
 ასეულმა კი სწორედ 25 სექტემბრის საჰაე-
 რო ბრძოლისას დაკარგა ერთი აეროპლანი.
 ამასვე ადასტურებს ვეჩიპი ჰურკუშის მიერ
 ტყვეობიდან გაქცევის შემდეგ სტამბოლში
 გამოქვეყნებული სტატია, სადაც მფრინავი
 თავისი ჩამოგდების დეტალებს აღწერს.

1917 წლისთვის, როდესაც მაჭავარი-
 ანი-ჰურკუშის საჰაერო ბრძოლა გაიმარ-
 თა, კავკასიის ფრონტზე რუსული ავიაცი-
 აოთხი რაზმისგან შედგებოდა. ოთხივე რაზ-
 მში ირიცხებოდა „ნიუპორის“, „ფარმანის“,
 „კოდრონის“, „ვუაზენის“, „მორანისა“ და
 სხვა ფირმების სხვადასხვა მოდიფიკაციის

**თვითმფრინავების ტექნიკური პარამეტრები
 და საბრძოლო შესაძლებლობები:**

*აეროპლანი „ნიუპორ XXI“, რომლითაც იბრძოდა
 მიხეილ მაჭავარიანი*

„ნიუპორ XXI“

ეკიპაჟი — 1 კაცი,
 მასა — 320 კგ,
 მაქსიმალური ასაფრენი მასა — 495 კგ,
 მაქსიმალური სიჩქარე — 140 კმ/სთ,
 მაქსიმალური ფრენის სიმაღლე — 4500 მ,
 ძრავა — 80 ც.ხ.ძ.,
 შეიარაღება — 1 ტყვიამფრქვევი

„ალბატროს C III“

ეკიპაჟი — 2 კაცი,
 მასა — 851 კგ,
 მაქსიმალური ასაფრენი მასა — 1353 კგ,
 მაქსიმალური სიჩქარე — 140 კმ/სთ,
 მაქსიმალური ფრენის სიმაღლე — 3400 მ,
 ძრავა — 160 ც.ხ.ძ.
 შეიარაღება — 1-2 ტყვიამფრქვევი და 100
 კგ ბომბი.

თურქული არმიის გერმანული „ალბატროს C III“

მიხეილ მაჭავარიანი (ცენტრში ბერუტით) მის მიერ ჩამოგდებული თურქული აეროპლანის ნარჩენებთან

104 თვითმფრინავი, თუმცა მათგან მხოლოდ ათიოდე თუ იყო გამართულ მდგომარეობაში. ხოლო ოსმალებს კავკასიის ფრონტზე სამი საავიაციო ასეული ჰყავდათ, მათი საავიაციო პარკი კი 8-9 გერმანული „ალბატროსისგან“ შედგებოდა.

საკაპრო ბრძოლის წინ

მიხეილ მაჭავარიანი დაიბადა 1888 წლის 20 მარტს ქუთაისში, ოფიცრის ოჯახში. დაამთავრა სუეოროვის კადეტთა კორპუსი და

საარტილერიო სასწავლებელი, მსახურობდა 39-ე საარტილერიო ბრიგადაში, მოგვიანებით დაასრულა სევასტოპოლის სამხედრო-საავიაციო სკოლა და სამხედრო მფრინავი გახდა. მოწინააღმდეგის თვითმფრინავის ჩამოგდების გარდა, მის ანგარიშზე პირველ მსოფლიო ომში მრავალი წარმატებით შესრულებული საბრძოლო დაგეგმვაა. მათ შორის იყო როგორც მოწინააღმდეგის პოზიციების დაზვერვა, ისე დაბომბვაც. საკაპრო ბრძოლაში მოპოვებულ გამარჯვებამდე სიმამაცისათვის და საომარ

ჩამოგდებულ თურქებთან (პირველ რიგში ცენტრში მარჯვენა პურკუში, მარცხნივ ბახატინი), რუსი ოფიცრები სიამოვნებით პოზირებდნენ

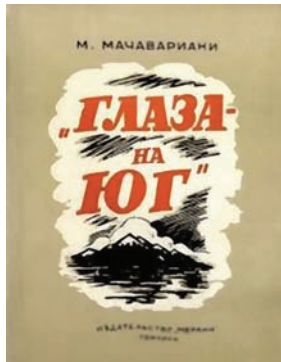
ვითარებაში გამორჩეული მოქმედებებისთვის მან მიიღო რუსეთის იმპერიის მრავალი ორდენი: წმინდა სტანისლავის მესამე და მეორე ხარისხის ორდენები, წმინდა ანას მეოთხე და მესამე ხარისხის ორდენები, წმინდა ვლადიმირის მეოთხე ხარისხის ორდენი. 1917 წლისთვის მაჭავარიანი მეთაურობდა კავკასიის მეორე საავიაციო რაზმს შტაბს-კაპიტნის წოდებით.

ვეჩიპი ჰურკუში დაიბადა 1896 წლის 9 იანვარს, სტამბოლელი მებაჟის ოჯახში. 1912 წელს დაწყებულ ბალკანეთის ომში იგი მონაწილეობდა იბრძოდა. ომის დასრულების შემდეგ მფრინავობაზე ოცნებობდა. დაასრულა მექანიკოსის კურსები და პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ გაიგზავნა ავიამექანიკოსად ბალდაღის ფრონტზე. საავიაციო კატასტროფისას მიღებული ჭრილობის გამო სამკურნალოდ სტამბოლში დაბრუნდა. გამოჯანმრთელების შემდეგ დაამთავრა საავიაციო სკოლა და უმცროსი ლეიტენანტის წოდებით 1917 წელს ჩაირიცხა კავკასიის ფრონტზე მოქმედ ოსმალურ მეშვიდე ავიარაზმში.

სააზიაციო ბრძოლა

საპაერო ბრძოლა გაიმართა ერზინჯანთან 1917 წლის 25 სექტემბერს. თურქი მფრინავი ვეჩიპი ჰურკუში და მფრინავ-დამკვირვებელი ლეიტენანტი ბახატინი ახორციელებდნენ ერზინჯანის მიდამოების დაზვერვას გერმანული წარმოების „ალბატროს C III“-ით (თვითმფრინავის ტექნიკური პარამეტრები და საბრძოლო შესაძლებლობები: ეკიპაჟი — 2 კაცი, მასა — 851 კგ, მაქსიმალური ასაფრენი მასა — 1353 კგ, მაქსიმალური სიჩქარე — 140 კმ/სთ, მაქსიმალური ფრენის სიმაღლე — 3400 მ, ძრავა — 160 ცხ.დ., შეიარაღება — 1-2 ტყვიამფრქვევი და 100 კგ ბომბი). მათ ასევე ევალებოდათ ერზინჯანში რუსული აეროდრომის დაბომბვა. ერზინჯანთან მიახლოებისას რუსული აეროდრომიდან მოწინააღმდეგესთან შესახვედრად აფრინდა მეორე საავიაციო რაზმის შტაბს-კაპიტანი მიხეილ მაჭავარიანი ფრანგული წარმოების „ნიუპორ XXI“-ით (თვითმფრინავის ტექნიკური პარამეტრები და საბრძოლო შესაძლებლობები: ეკიპაჟი — 1 კაცი, მასა — 320 კგ, მაქსიმალური ასაფრენი მასა — 495 კგ, მაქსიმალური სიჩქარე — 140 კმ/სთ, მაქსიმალური

ფრენის სიმაღლე — 4500 მ, ძრავა — 80 ცხ.დ., შეიარაღება — 1 ტყვიამფრქვევი). მაჭავარიანის თვითმფრინავის აფრენისას ვეჩიპი მომგებიან პოზიციაში იყო მოწინააღმდეგეზე შესატყვად. ის მაჭავარიანზე მაღლა, 1600 მეტრზე იმყოფებოდა, მაგრამ შეტევის ნაცვლად, პირველ რიგში, მან აეროდრომის დაბომბვა განიზრახა. ამასობაში უკვე მაჭავარიანის თვითმფრინავმა აიღო სიმაღლე და თურქს მაღლა მოექცა. საპაერო ბრძოლა გახურდა, ორივე აერობლანის მფრინავი ცდილობდა უკეთესი პოზიციის დაკავებას. დაიწყო საპაერო კარუსელი, საბოლოოდ, უკეთესი სამანევრო შესაძლებლობებისა და მფრინავის ოსტატობიდან გამომდინარე, რუსული „ნიუპორი“ ხელსაყრელ პოზიციაზე ვავიდა, ტყვიამფრქვევის მასირებული ცეცხლი გახსნა და ოსმალური „ალბატროსი“ ჩამოაგდო. მფრინავი ვეჩიპი ჰურკუში და მფრინავ-დამკვირვებელი ბახატინი გადარჩნენ, თუმცა დაიჭრნენ და ტყვედ ჩავარდნენ. გამარჯვებით გახარებული მაჭავარიანი და მისი რაზმის

მიხეილ მაჭავარიანის მეშუარები. ვარუკანი

თურქი მფრინავები კასპიის ზღვაში მდებარე კუნძულ ნარგინის სამხედრო ტყვეთა ბანაკში გადაიყვანეს

საქართველოს პირველი რუსუბლიკის მფრინავები, რომელთაც მიხეილ მაჭავარიანი მეთაურობდა

სხვა მფრინავები, მომდევნო დღეებში ფოტოკამერის წინ პოზირებდნენ როგორც დაჭრილ თურქ მფრინავებთან, ასევე ჩამოფარდნილი „ალბატროსის“ ნარჩენებთან. ამ წარმატებისთვის მიხეილ მაჭავარიანი 1918 წლის 27 მარტს დაჯილდოვდა წმინდა გიორგის მეოთხე ხარისხის ორდენით. თურქი მფრინავები კი კასპიის ზღვაში მდებარე კუნძულ ნარგინის სამხედრო ტყვეთა ბანაკში გადაიყვანეს.

მოწინააღმდეგეთა ომისუპეზღოში ზედი

მიხეილ მაჭავარიანმა, პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, დამოუკიდებელი საქართველოს ავიაციაში განაგრძო სამსახური. მას პოლკოვნიკის წოდება მიენიჭა და ქართულ ავიაციას ჩაუდგა სათავეში. მისი მეთაურობით ქართული არმიის საფრენი აპარატები დაფრინავდნენ არა მხოლოდ ადღუმებისას, არამედ მონაწილეობდნენ სამხედრო მოქმედებებში, მაგალითად, სომხეთ-საქართველოს 1918 წლისა და რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომებში. მიხეილ მაჭავარიანის სახელთანაა დაკავშირებული 1920 წელს იტალიაში, სამხედრო კონცერნ „ანსალდოს“ ტურინის ქარხანაში ათი უახლესი SVA-10 ტიპის აეროპლანის შექმნის ისტორია.

მთავრობამ ამ საკითხის მოსაგვარებლად იგი იტალიაში გაგზავნა. მართალია,

აეროპლანების შექმნა მოხერხდა, მაგრამ გართულდა მათი ტრანსპორტირება. იტალიიდან პირდაპირი გადმოზიდვა გემით იტალიელი მუშების პროტესტის გამო ჩაიშალა, ამიტომ ყუთებში ჩაწყობილი აეროპლანები სახმელეთო გზით საფრანგეთში, მარსელის პორტში გადაიტანეს. გადაშვიდმა კომპანია „მანჯილმა“ ტრანსპორტირების დასრულება საზოგადოება „ნატურალს“ მიანდო. ეს უკანასკნელი კი, საკუთარი კომერციული მოსაზრებიდან გამომდინარე, საქმეს აჭიანურებდა. ამასობაში ქართველთა აეროპლანები მარსელის პორტში ბარჟებზე იდგა, ყუთებში ჩაწყობილი, თავზე კი უბრალო ქაღალდი ჰქონდა გადაკრული, რაც წვიმის შემთხვევაში ტექნიკის დაზიანების საფრთხეს ქმნიდა. მაჭავარიანმა შექმნილი სიტუაცია იმდენად განიცადა, რომ ნერვიული შეტევა დაემართა და მარსელის კლინიკაში მოხვდა, სადაც თითქმის ერთი თვის გატარება მოუხდა. მისი საქმე პარიზში მყოფი ქართული დელეგაციის მიერ წარმოგზავნილმა სოსიპატრე ასათიანმა მიიყვანა ბოლომდე. გამოძვობინების შემდეგ მაჭავარიანი სამშობლოში დაბრუნდა და გააკეთა მოხსენება ევროპაში ავიაციის განვითარებასა და პერსპექტივებზე. ფიზიკურად და ფსიქიკურად გადაღლილ მფრინავს მცირეხნიანი შვებულება მიეცა, ხოლო 1920 წლის 7 დეკემბერს ერთჯერადი დახმარების

სახით 61 144 მანეთი გამოეყო. საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ მიხეილ მაჭავარიანი ქართული წითელი არმიის საავიაციო დივიზიონს, საბჭოთა კავშირის შექმნის შემდეგ კი სხვადასხვა საავიაციო რაზმს მეთაურობდა. 1929 წელს ავადმყოფობის გამო წითელი არმიის თადარიგში გავიდა, თუმცა საყვარელი საქმის გარეშე მაინც ვერ გაძლო და 1960 წლამდე სამოქალაქო ავიაციაში მსახურობდა. ცხოვრების უკანასკნელი წლები ქუთაისში გაატარა. 1969 წელს გამოიცა მისი მემუარები.

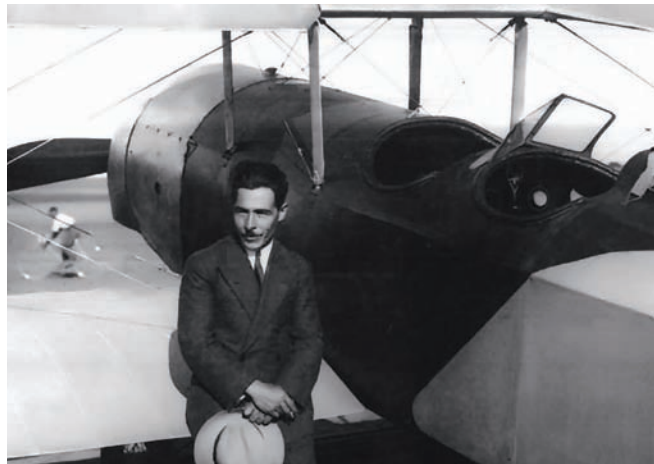
ვეჩიპი ჰურკუმმა ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დასრულებამდე მოახერხა ტყვეობიდან თავის დაღწევა. ნარგინის კუნძულიდან იგი ერთმა აზერბაიჯანელმა გამოაპარა და ფეხით, მალვა-მალვით მოუხდა ერზერუმამდე ჩასვლა. როცა სტამბოლში ჩააღწია, პირველი მსოფლიო ომი უკვე სრულდებოდა და იგი დედაქალაქის საჰაერო თავდაცვის ასეულში ჩაირიცხა. პირველ მსოფლიო ომში ოსმალეთის დამარცხების შემდეგ მუსტაფა ქემალ ათათურქის თანამებრძოლი გახდა. განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა ბერძნების წინააღმდეგ ომში, მიიღო უმაღლესი ხარისხის სამხედრო ჯილდოები. 1923 წელს, თურქეთის რესპუბლიკის გამოცხადების შემდეგ იგი ხდება თურქული ეროვნული ავიაციის დამაარსებელი. 1925 წელს ქმნის პირველ თურქულ თვითმფრინავს, სამხედრო აეროპლან Vecihi K VI-ს, რასაც მოჰყვა სამოქალაქო Vecihi K-XIV, მონოპლანი Vecihi XV და Vecihi K-XVI Nuri Bei. თავისი 52-წლიანი კარიერის განმავლობაში ვეჩიპი ჰურკუმმა 30 ათასი საათი გაატარა ჰაერში, რაც ერთად სამ წელიწადზე მეტს შეადგენს. თურქული ავიაციის ლეგენდამ 1969 წელს დაიწყო მემუარების წერა, მაგრამ ავარიაში მოხვედრის შემდეგ კომაში ჩავარდა და 1969 წლის 16 ივლისს გარდაიცვალა. ვეჩიპი ჰურკუმს თურქეთში დღემდე დიდ პატივს მიაგებენ, როგორც თურქული ავიაციის მამასა და ლეგენდარულ მფრინავს. სტამბოლში დგას მისი გიგანტური ძეგლი, ხოლო თანამედროვე თურქული ავიაციის პირველ სამხედრო-სასწავლო თვითმფრინავს, რომელიც სულ ახლახან, 2013 წლის 29 აგვისტოს აფრინდა, ჰურკუმის სახელი დაერქვა.

დიმიტრი სილაშაძე,

თსუ-ის ისტორიის დოქტორანტი

ვეჩიპი ჰურკუმის ძეგლი სტამბოლში

ვეჩიპი ჰურკუმის მის მიერ შექმნილ Vecihi K-XIV-თან

თანამედროვე თურქული სამხედრო-სასწავლო თვითმფრინავი „ჰურკუმი“

ბარონი დე ბაი

საქართველოს ფრანგი მებობარი

XIX საუკუნეში საქართველოში ბევრმა უცხოელმა იმოგზაურა და ყოველ მათგანს სხვადასხვა ინტერესი ამოძრავებდა. მათ შორის ისეთებიც იყვნენ, რომლებიც წლების განმავლობაში საქართველოში ბრუნდებოდნენ არა მხოლოდ მეცნიერული ინტერესების, არამედ იმ მეგობრულ ურთიერთობათა გამო, რაც მათ ქართველებთან აკავშირებდა. სწორედ ასეთთაგანი გახლდათ ფრანგი არქეოლოგი და ეთნოგრაფი ბარონი დე ბაი. მან მრავალმხრივი კვლევა მიუძღვნა საქართველოს და ქვეყნის თითქმის ყოველი კუთხის ამსახველი ფოტოები და ჩანაწერები დაგვიტოვა.

ბარონი დე ბაი ვაბლახითა და ნაბლით გრაფიურა გამოქვეყნდა ფრანგულ ჟურნალში 1902 წელს. დამზადებულია ალექსანდრე როინაშვილის 1897 წელს გადაღებული ფოტოს მიხედვით

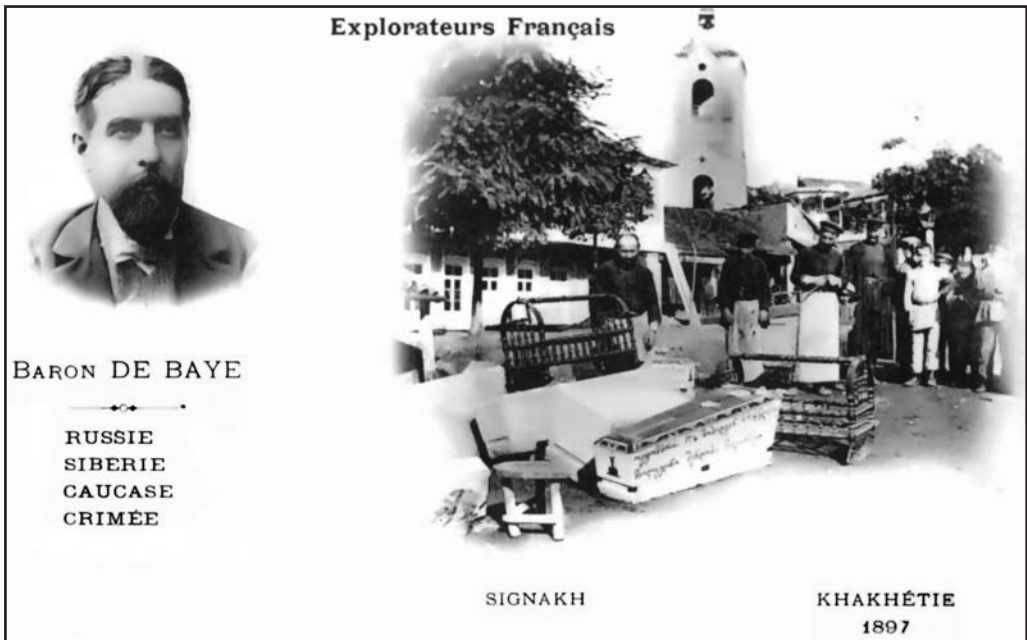
ბარონი ჟოზეფ ბერტელო დე ბაი (1853-1931) დიდი საგვარეულოს უკანასკნელი წარმომადგენელია, რომლის ფესვებიც ბრეტონიდან მოდის და რომელმაც XVII საუკუნეში შამპანის რეგიონში დიდი მამული შეიძინა. ბარონი დე ბაი პარიზში დაიბადა, თუმცა თითქმის მთელი ცხოვრება თავის საგვარეულო სასახლეში გაატარა. არქეოლოგიით 13 წლის ასაკში დაინტერესდა, როცა მამასთან ერთად ნადირობისას შემთხვევით იპოვა პრეისტორიული ხანის კაჟის ცული. 18-19 წლის დე ბაიმ პირველი არქეოლოგიური გათხრები მოაწყო და აღმოაჩინა XIX საუკუნის არქეოლოგიისთვის სრულიად უცნობი ტიპის, ძვ.წ.

3500-2700 წლებით დათარიღებული ჯგუფური სამარხები. 1875 წელს ბარონმა დე ბაიმ თავის სასახლეში მუზეუმი გახსნა და მის მიერ აღმოჩენილი თუ შექმნილი კოლექციები განათავსა.

1890 წელს ბარონი დე ბაი მონაწილეობდა მოსკოვის არქეოლოგთა VIII საერთაშორისო ყრილობაში და რუსეთის იმპერიით განსაკუთრებით დაინტერესდა. 1895 წლიდან იგი საფრანგეთის სახალხო განათლებისა და ხელოვნების სამინისტროს ყოველწლიური ოფიციალური მივლინებით მიემგზავრებოდა რუსეთის იმპერიის სხვადასხვა რეგიონში, აწყობდა არქეოლოგიურ გათხრებს და მო-

ბარონ დე ბაის სასახლე, ხედი აღმოსავლეთიდან

კერძო კოლექციაში დაცულ ღია ბარათზე აღბეჭდილია სიღნაღის ბაზარში აკვნებისა და სასახლეების გამყიდველი (1897 წ. ფოტო)

პოეზულ მასალას საფრანგეთის მუზეუმებს უგზავნიდა. საფრანგეთში დაბრუნებისას მართავდა კონფერენციებს, აქვეყნებდა სტატიებსა და წიგნებს, რათა ევროპელი საზოგადოებისთვის რუსეთის იმპერიაში შემავალი კულტურები გაეცნო.

თითქმის ყოველ წელიწადს ბარონი სტუმრად ჩადიოდა თავის უახლოეს მეგობარ გრაფ სერგეი შერემეტიევთან (1844-1918) მიხაილესკოეს რეზიდენციაში, მოსკოვის მახლობლად. 1897 წელს ციმბირში ორთვიანი ექსპედიციის შემდეგ შერემეტიევმა იგი საქართველოში, სოფელ კარდანახის მამულში დაპატიჟა. იმავე წლის შემოდგომაზე მეგობრები საქართველოს სამხედრო გზით კახეთში წამოვიდნენ. სწორედ ამ მოგზაურობიდან იწყება ბარონ დე ბაის გატაცება საქართველოთი. „მზის ამოსვლა დათოვლილ ყაზბეგის მწვერვალზე — ამაზე მშვენიერი ცხოვრებაში არაფერი მინახავს“ — ეს საქართველოსთან დაკავშირებული მისი პირველი ემოციაა.

ტფილისში ჩამოსული ფრანგი მეცნიერი აღტაცებას ვერ მალავს: „მხატვარი ან პოეტი უნდა იყო, რომ დახატო თბილისის სურათები ან უმდერო იმ სანახაობას, რასაც თბილისი წარმოადგენს“. იგი ბევრს სეირნობს, ჩანა-

წერებს აკეთებს და ფოტოებს იღებს, რათა სამშობლოში დაბრუნებულმა ფრანგულ სამეცნიერო წრეებს გააცნოს „ტფილისი — ნახევრად ევროპული და ნახევრად აზიური კონტრასტების ქალაქი“.

ბარონ დე ბაის საქართველოში ჩამოსვლა დაემთხვა რუსეთის ხელისუფლების მიერ უცხოელებისთვის კავკასიაში არქეოლოგიური გათხრების აკრძალვას. 1880-იან წლების მრავალი არქეოლოგიური ექსპედიციის შედეგად მოპოვებული მასალები უცხოელმა მეცნიერებმა ევროპის მუზეუმებში გაიტანეს. მეფის რუსეთის ხელისუფლება გვიან მიხვდა ამ კოლექციათა სამეცნიერო მნიშვნელობას და ამიტომაც დააწესა აკრძალვა უცხოელი მეცნიერებისთვის. ვინაიდან ბარონი დე ბაი მოკლებული იყო არქეოლოგიური გათხრების შესაძლებლობას, მან კავკასიის ეთნოგრაფიის კვლევა დაიწყო და დღეს თუ ცნობილია, როგორც ეთნოგრაფი, ეს სწორედ მისი კავკასიაში მოგზაურობის დამსახურებაა.

დე ბაი შერემეტიევის ოჯახთან ერთად ტფილისიდან კარდანახში გაემგზავრა. აქ ფრანგ სტუმარს ყველაფერი აოცებდა: რთველი, ღვინის დაყენების წესი, სიმღერები, ცეკვები, ეროვნული კოსტიუმები. ბარონი

ამიერკავკასიის შეიხ-ულ-ისლამი აბდულალამ-ახუნდ-ზადე და ბარონი დე ბაი მუსლიმურ სასაფლაოზე თბილისში. 1899 წელი. კერძო კოლექცია

ქაშუეთის ეკლესიის გალავანი. 1899 წელი. კერძო კოლექცია

ფოტოებს იღებდა და მოგზაურობისას საყურადღებო დეტალებს ინიშნავდა. იგი აღფრთოვანებით აღწერდა ყურძნის დაწურვის რიტუალს: „მამაკაცები ხის გრძელ საწნახელში დგებიან და რამდენიმე საათის განმავლობაში ჭყლეტენ ნაყოფს. ნელი თუ სწრაფი, ნაზი თუ ენერგიული მოძრაობები მათი სიმღერების რიტმს მიჰყვება; რბილი, მძლავრი, გულში ჩამწვდომი, საბრძოლო თუ სუფრული სიმღერები ერთმანეთს ენაცვლება და დაჭყლეთილი ყურძნის მათრობელი სურნელი ხან ექსპრესიულს, ხანაც კი ამადლევებელს ხდის ამ ქოროს... საოცრად თვალწარმტაცი და საინტერესოა, ქართველთა მკერდიდან ამომავალი პათეტიკური სიმღერების ფონზე, მათი სხეულების რიტმული რხევის ყურება. ამ დროს კი მათ ფეხებთან შხის სხივებზე მოელვარე კამკამა ღვინის წყარო მოედინება“.

კარდანახიდან დე ბაი სიღნაღში გაემგზავრა, ბაზარში გაისეირნა და საინტერესო სურათს გადააწვდა: „ჩაფიქრებული დიდხანს ეჩერდები აკვნებისა და კუბოების წინ, რომლებსაც ერთი და იგივე კაცი ამზადებს და ჰყიდის. სწორედ აქ მოდიან სიღნაღის მცხოვრებნი ახალდაბადებულის აკვნისა თუ გარდაცვლილის კუბოსთვის. აკვანზე დედა იხრება, რომ შვილს გაუღიძოს, კუბოსთან კი იხრებიან იმიისთვის, რათა ცრემლი დაღვარონ. არაფერია ამაზე უფრო ამადლევეელი, ფილოსოფიური, პოეტური, ღრმა, ვიდრე ასეთი ბუნებრივი და ასეთი მოულოდნელი რამის დანახვა; და ეს ყველაფერი ერთი ხელოვნის მიერ არის დამზადებული, რომლის გონებისთვის ყოველივე ეს მიუწვდომელია. ამ ვაჭარს, რომელიც შრომობს სიცოცხლისა და სიკვდილისთვის, ბედნიერებისა და გლოვისთვის, დასაწყისისა და დასასრულისთვის, ერთ გროვამი გაუერთიანებია ერთმანეთისადმი უკიდურესად დაპირისპირებული — პირველი და უკანასკნელი მოთხოვნის საგნები. თავის დუქანში მან ასე უხეშად შეკრიბა დასაწყისისა და დასასრულის ორი წერტილი. მან ბრძნულად შეგვახსენა ეს ორი მომენტი, ასე შორეული თუ ასე ახლობელი, ჩვენი გაჩენისა და ჩვენი გაქრობისა. სიღნაღელებო, როდესაც ბაზარში მიდიხართ საჭმლისა და ტანსაცმლის საყიდლად, რაზე ფიქრობთ ამ ადგილას ჩაულისას — ჩვილის სახვევებზე, სუდარაზე თუ სიცოცხლეზე?“

საფრანგეთში დაბრუნების შემდეგ ბარონმა დე ბაიმ სიღნაღის ბაზარში გადაღებული ფოტო საფოსტო ბარათზე დაბეჭდა. დღეს ეს ბარათები ნებისმიერი კოლექციონერისთვის საამაყოა.

კახეთიდან ფრანგი სტუმარი დასავლეთ საქართველოში გაემგზავრა, გაიარა იმერეთი, ჩავიდა ბათუმსა და ჩაქვში, სადაც ქვეყანაში ახალშემოსულ ჩაის კულტურას გაეცნო.

საქართველოში ორთვიანი მოგზაურობის შემდეგ სამშობლოში დაბრუნებულმა მეცნიერმა წერილი გააგზავნა საფრანგეთის სახალხო განათლებისა და ხელოვნების სამინისტროში და კავკასიის რეგიონის შესასწავლად ოფიციალური მივლინება მოითხოვა. 1898-1904 წლებში ბარონი დე ბაი უკვე ოფიციალური მივლინებით ჩამოვიდა საქართველოში და თითქმის ყველა რეგიონს გაეცნო. მან მოიარა კახეთი, ქართლი, იმერეთი, გურია, აჭარა და სამეგრელო. 1903 წელს ეთნოლოგ თედო სახოკიასთან ერთად იმოგზაურა აფხაზეთში. ასე შეიქმნა სოხუმიდან გაგრამდე მოგზაურობის საინტერესო ჩანაწერები. „მე არ ვაჭარბებ, როცა ვამბობ, რომ მასპინძელი სტუმარს თავის სახლში ამეფებს და ყველაფერს აკეთებს იმისთვის, რომ მას ასიამოვნოს. როდესაც ქართველი სტუმრის სადღეგრძელოს სვამს, ამით გამოხატავს ყველაზე მხურვალე გრძნობებს სტუმრისა და მისი სამშობლოსადმი“, — წერს ბარონი დე ბაი თავის მოგონებებში.

საქართველოში მან გაიცნო და დაუმეგობრდა იმ პერიოდის ქართველ სასულიერო პირებსა და გამოჩენილ საზოგადო მოღვაწეებს ილია ჭავჭავაძეს, აკაკი წერეთელს, ექვთიმე თაყაიშვილს, ალექსანდრე ცაგარელს, დავით სარაჯიშვილს... ადგილობრივი ქართული პრესა ყოველთვის ინტერესით აღევნებდა თვალს ბარონ დე ბაის საქართველოში სტუმრობას და მის მიერ საფრანგეთში საქართველოს შესახებ მოწყობილ გამოფენებს. საქართველოდან საფრანგეთში დაბრუნებული ბარონი ყოველ წელს აწყობდა გამოფენებს, აქვეყნებდა წიგნებს საქართველოს შესახებ და ქართულ კულტურულ მემკვიდრეობას აცნობდა ფრანგ საზოგადოებას.

მოგზაურობისას ფრანგი მეცნიერი ხშირად იღებდა საინტერესო ფოტოებს, რისთვისაც 1903 წელს პარიზის გეოგრაფიულმა

ტფილისის ზედი მუსლიმური სასაფლაოდან, 1899 წელი. კერძო კოლექცია

თბილისი, ამჟამად გუდიაშვილის მოედანი. ფოტოს უკანა მხარეს ბარონ დე ბაის ზედი მიწერილია: „აბას-აბადის მოედანი, ტფილისი, ამ სახლში ცხოვრობს მკერავი“. კერძო კოლექცია

ქარვასლის
წინ. ამჟამად
თავისუფლების
მოედანი. 1900 წელი.
კერძო კოლექცია

საზოგადოებამ იგი მოლტენის პრიზით დააჯილდოვა.

ბარონი დე ბაი დაინტერესებული იყო ქართული ტრადიციებითა და წეს-ჩვეულებებით და ამიტომ მოგზაურობის დროს ფირზე ალბეკდვდა სხვადასხვა ეკლესია-მონასტერსა და იქ გამართულ ღღესასწაულებს. იგი განსაკუთრებით იყო მოხიბლული ქართული ტრადიციული ტანსაცმლით. მის ფოტოკოლექციაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ყა-

ბალახის ფოტოსერიებს: ყაბალახის ტარების სხვადასხვა მანერა, ყაბალახის გამყიდველები და სხვ. ბარონი დე ბაი თვითონაც გამოიწყო ყაბალახსა და ნაბადში და ალექსანდრე როინაშვილის სახელოსნოში გადაიღო ფოტო.

კავკასიით აღფრთოვანებულმა ბარონმა, ფრანგული პრესის ცნობების მიხედვით, საფრანგეთში კავკასიის მუზეუმის გახსნა გადაწყვიტა, რის საშუალებასაც, სავარაუდოდ, მის მიერ შექმნილი მდიდარი ეთნოგრაფიული

დავით სარაჯიშვილი
და ფრანგი მწერალი
ბარონი დე ბაი

კოლექცია მისცემდა. სამწუხაროდ, დე ბაის ამ წამოწყებას პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამ შეუშალა ხელი.

ბოლშევიკური რევოლუციის დროს ბარონი დე ბაი მოსკოვში იმყოფებოდა და სამშობლოში დაბრუნებას ვერ ახერხებდა, ვინაიდან ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობა შეწყდა. მისი მეგობრების უმრავლესობა გარდაცვლილი, დაზარალებული ან ემიგრირებული იყვნენ. ავადმყოფი ფრანგი მეცნიერი ბოლშევიკებმა ორჯერ დააპატიმრეს, მაგრამ მალევე გაათავისუფლეს. 1920 წელს ბარონი დე ბაი სამშობლოში დაბრუნდა, თავის საგვარეულო სასახლეში. იგი ცდილობდა, კვლავ განეგრძო კვლევა და აქტიური სამეცნიერო მოღვაწეობა, თუმცა ავადმყოფობა ამის საშუალებას არ აძლევდა.

ბარონი დე ბაი მთელი ცხოვრება ინარჩუნებდა ურთიერთობას ქართველ მეგობრებთან. 1920-იან წლებში მასთან ხშირად მიდიოდნენ სტუმრად ემიგრაციაში მყოფი საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლები. ასევე სიცოცხლის ბოლომდე მეგობრობდა იგი ექვთიმე თაყაიშვილთან, რომელსაც ემიგრანტული მთავრობის მიერ დამოუკიდებელი საქართველოს მხარდასაჭერად მოწყობილ სხვადასხვა შეკრებაზე დასარიგებლად ხშირად გადასცემდა ხოლმე საქართველოსე დაწერილ წიგნებსა და ბროშურებს.

ბარონი დე ბაი გარდაიცვალა პარიზში 1931 წელს, თავის თანამემამულეთაგან უსაფუძვლოდ მივიწყებული. სიცოცხლის ბოლოს დაწერილ მოგონებებში ბარონი დე ბაი სინანულით აღნიშნავს, რომ სახელმწიფოსა და მუზეუმების კურატორების დაუდევრობის გამო მისი კოლექციები ისე გაიფანტა სხვადასხვა მუზეუმში, რომ ერთი, მეტ-ნაკლებად სრული კატალოგიც კი არ მიეძღვნა ამ მასალებს. დღეს ამ კოლექციებს შორის ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშებიც არის გაფანტული.

ფრანგი მეცნიერის მოგონებებიდან ნათლად ჩანს, რომ თავდაპირველად იგი საქართველოში ჩამოვიდა, როგორც რუსეთის იმპერიის ერთ-ერთ მხარეში, ხოლო აქაურობის გაცნობის შემდეგ კი იგი საქართველოსა და მის თვითმყოფად კულტურას განსაკუთრებულ შეფასებას აძლევდა. დე ბაი საქართველოს შესახებ დაწერილი თავისი პირველი წიგნის და-

საწყისშივე ამბობდა: „ქართველები, როგორც ქრონოლოგიური, ასევე გეოგრაფიული თვალსაზრისით, შორეულ აღმოსავლეთში სარწმუნოების გამავრცელებელთა ავანგარდში იყვნენ. ისინი დამსახურებული სიამაყით შეასხენებენ რუსებს, რომ ქართველები მათზე ადრე გახდნენ ქრისტიანული ცივილიზაციის ნაწილი“.

ანა ჭიიშვილი, კულტურული მემკვიდრეობის კურატორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
შან-შაპ შარაპი, ეპერნეს მუზეუმის საპატიო მთავარი კურატორი (საფრანგეთი)

ბარონი დე ბაი

„დაკარგულები“ ქალაქის ცენტრში

რით ჰგავს პატარ
ბირგიდლოვის საფლავი ვერის
სასაფლაოზე მთაწმინდის
პანთეონში ილიას
განსასვენებელს...

თბილისის ერთ-ერთი უბნის, ვერის სასაფლაო ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ეკლესიასთან მდებარეობდა. მან XX საუკუნის 30-იან წლებამდე იარსება. დღეს აქ უკვე ვერის პარკია გაშენებული. ვერაზე მეორე სასაფლაო თბილისელმა სომხებმა 1836 წელს გააშენეს, ხოლო 1844 წელს აქ დავით თამაშვეის შემოწირულობით ძელიცხოვლის ანუ სურბ ხაჩის ეკლესია აშენდა. მას შემდეგ თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და დიდი სასაფლაოს გალაგანს მიღმა სხვადასხვა ეროვნების ბევრი ცნობილი თბილისელი დაიკრძალა.

ძმები ანანოების აკლდამა თბილისური მოღერნის საუკეთესო ნიმუშია

აქ უკანასკნელ განსასვენებელს პოულობდნენ მხატვრები და პოეტები, მთამსვლელები და სასულიერო მოღვაწენი, თავადები და ვაჭრები. 1920 წლიდან ვერის სასაფლაო ოფიციალურად დაიხურა, თუმცა 70 წლის შემდეგ იგი კვლავ გაიხსნა...

ამჯერად დედაქალაქის ერთ-ერთი საინტერესო ისტორიული ადგილი ამოიჩინეთ „სამოგზაუროდ“. ვერის სასაფლაო ხომ ქალაქის შუაგულშია და შეიძლება ითქვას, აქ ჩვენთვის მანამდე უცნობი თბილისი და საქართველო ვიპოვეთ.

დიდ აკლდამებს შორის თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი და შეძლებული მოქალაქის, ალექსანდრე მელიქ აზარიანცის (1847-1923) მოკრძალებული საფლავი მოჩანს. მის საფლავის სვეტს რუსულად აწერია „მშვიდობა შენდა ღირსეულო მამა“.

მელიქ აზარიანცს არა მხოლოდ იმდროინდელი თბილისის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეჭირა მნიშვნელოვანი ადგილი, მან თბილისის არქიტექტურულ იერსახესაც ერთ-ერთი გამორჩეული ნაგებობა შეჰმატა.

ეს სახლი 1912-1915 წლებში პეტერბურგელი არქიტექტორის, ნიკოლოზ ობოლონსკის პროექტითა და უშუალო ძალისხმევით აშენდა. მისი საძირკველი პრობლემაური აღმოჩნდა გრუნტის წყლების გამო, ამიტომ პირველად კავკასიაში უნიკალური მეთოდი გამოიყენეს და სახლის საძირკველში ე.წ. ტყვიის კარკასები ჩაამარეს. ამან ფუნდამენტი მიწისქვეშა წყლების ზემოქმედებისგან დაიცვა. მშენებლობისას კი განსაკუთრებულად გამომწვარ აგურს იყენებდნენ. 1960-1970-იან წლებში სახლის აფეთქება და რესპუბლიკის მოედნის გაფართოება მოინდომეს, თუმცა დიდმა საზოგადოებრივმა უკმაყოფილებამ და შენობის საძირკველის დანგრევის მოსალოდნელმა სირთულემ კომუნისტებს განზრახვაზე ხელი აადებინა. მას შემდეგ აზარიანცის სახლი თბილისის მარგალიტად შემორჩა და ლეგენდებით შეიმოსა. ამბობენ, მელიქ აზარიანცმა 1904 წელს გარდაცვლილი ქალიშვილის გლოვის ნიშნად მთელი სახლი ქვის სამგლოვიარო თაიგულებით შეამკო, რომლის ქვემოთ ფანჯრებს კი ცრემლების ფორმა მისცა.

აირჩიე შესაფერისი იარაღი. ისროდე ზუსტად

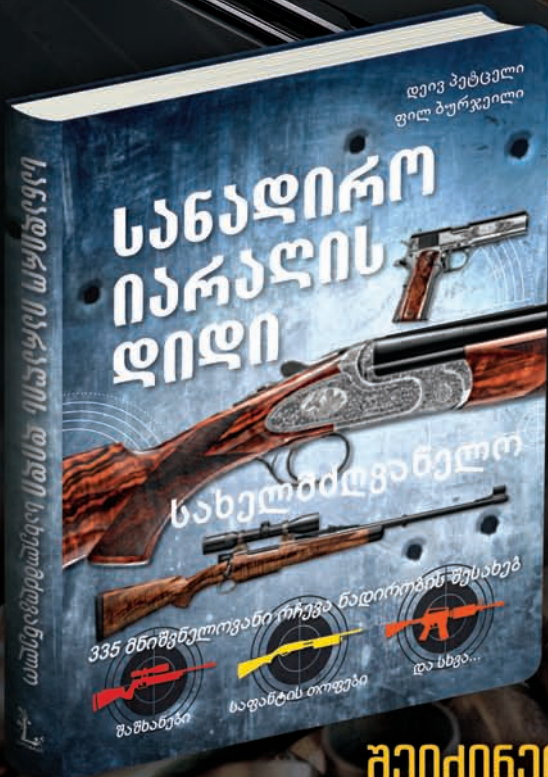
ბააუმჭობესე შენი შაშხანის სიზუსტე

ინწავდე თოფისთვის საფანტის შერჩევა

სიახდე!

ფასი
29.95 ლარი

335 მნიშვნელოვანი რჩევა **ნაღირობის** შესახებ

შეიძინეთ ნიგნის პალატიები

ნიგნები სახლში მიტანით ფასნაგაფის გარეშე ტელ: 0(32) 238 26 73, 0(32) 238 26 74 www.elva.ge

მელიქ აზარიანცის საფლავი

ალექსანდრე მელიქ აზარიანცი

მელიქ აზარიანცის სახლი თბილისის მარგალიტად შემორჩა. XX საუკუნის დასაწყისის ფოტო

ალექსანდრე მრეველიშვილი ქართული რეალისტური მხატვრობის გამორჩეული წარმომადგენელი იყო. ქვემოთ — მისი საფლავი

თავად აზარიანცი, სხვა ემიგრანტებისგან განსხვავებით, უცხოეთში არ გაქცეულა, თბილისში დარჩა. მას შენობა ბოლშევიკებმა ჩამოართვეს და საცხოვრებელი საკუთარი სასახლის სადარბაზოში, ერთ-ერთი კიბის ქვეშ მიუჩინეს. მელიქ აზარიანცი იქ გარდაიცვალა და მეგობრების შეგროვილი ფულით დაკრძალეს.

მელიქ აზარიანცის საფლავთან ახლოს ტფილისის მეორე გილდიის ვაჭრის, ასატურ სერგოვეიჩ გირგიდოვის მონუმენტური აკლდამა მოჩანს. სასაფლაოზე არაერთი ღირსეული ადამიანია დაკრძალული, მათ შორისაა ქართული რეალისტური მხატვრობის ერთ-ერთი გამორჩეული წარმომადგენელი ალექსანდრე მრეველიშვილი. მისი საფლავი დღეს მოუვლელია და უპატრონო და ვფიქრობთ, სასწრაფოდ მოითხოვს ყურადღებას.

აღსანიშნავია კიდევ ერთი გარემოება. კერძოდ, 1899 წელს გარდაცვლილი ვაჭარ გირგიდოვის საფლავი ძალიან ჰგავს 1913 წელს მთაწმინდის პანთეონში გახსნილ ილიას განსასვენებელს. როგორც ჩანს, იაკობ ნიკოლაძის ძეგლის — მტირალი საქართველოს გაფორმების დროს არქიტექტორმა პეტრე მამრამძემ შთაგონების წყაროდ ვერის სასაფლაოს აკლდამა აიღო. გირგიდოვის აკლდამის ავტორი, სამარის ლოდის წარწერის მიხედვით, ავსტრიის იმპერატორის კარის ქვისმთლელი და მოქანდაკე ედუარდ გაუზერი ყოფილა.

ვერის სასაფლაოზე ყველაზე დიდი და გამორჩეული აკლდამა ძმები ანანოებისაა. მათი გვარის წარწერის ფრაგმენტები უკვე დაზიანებული შემორჩა კარიბჭის თავს. აკლდამა თბილისური მოდერნის საუკეთესო ნიმუშია, თუმცა ისიც, როგორც სხვა ძეგლები, უმოწყალოდ ნადგურდება. თავად ძმები ანანოების შესახებ მწირი ინფორმაცია შემორჩა. ცნობილია, რომ ისინი კავკასიაში შამპანურის უმსხვილესი მწარმოებლები იყვნენ. ფრანგებისა და იტალიელების მიერ აშენებული ღვინის საცავები ძმები ანანოებს ყვირილასა და ბაღდადში ჰქონდათ.

ვერის სასაფლაოს შუაში, მაღალ ბალახში ძნელად თუ შეინიშნავთ საშუალო ზომის სამარის ლოდს, რომელზეც შემდეგი ლექსი იკითხება:

„შეიყვარო მოყვასი შენი!“
 ეს იყო ქვეყნად ქრისტეს მოძღვრება
 და ამანაც ეს შეისისხლხორცა,
 ვით წმინდა მცნება და ნეტარება:
 უყვარდა მოძმე, გაურჩევლად,
 გვარტომობისა ეჭირა თვალი...
 და ხორციელად თვალის ექიმი
 სულიერადაც იყო მკურნალი.
 მაგრამ სოფელმა ადარ აცალა,

ქვეყნის მუშაკი მოსპო უდროოდ
 და უწყინარი, მოსიყვარულე
 აქ განისვენებს ამიერ მყუდროდ.
 „იყო სოფელში და სოფელს არგო“,
 დასტოვა ქვეყნად წმინდა სახელი!
 სამაგალითო იყოს ამ ქვეყნად
 მისი ნეტარი სახსენებელი“

ეს ლექსად გადმოცემული ეპიტაფია აკაკი წერეთელს ეკუთვნის. იგი შეტანილია მგოსნის მრავალტომეულის სამტომეულში, სათაურით „გ. ტარსაიძის ხსოვნას“. მაშ, ვინ იყო ის, ვისაც დიდმა აკაკი წერეთელმა ლექსი მიუძღვნა?

გიორგი, იგივე გიგო ტარსაიძე (1857-1904) პირველი და გამორჩეული თვალის ექიმი გახლდათ. საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში მისი ერთადერთი ფოტო აღმოჩნდა, ტარსაიძის ფოტო ნინო ერისთავის არქივში ინახებოდა. ქართული ოფთალმოლოგიის ფუძემდებელს სამშობლოში ბევრი ადამიანი ემადლიერებოდა. ალბათ მათ შორის აკაკი წერეთელიც იყო. ნიკო ლომოურმა გიგო ტარსაიძეს თავისი „პაწია მგობრები“ მიუძღვნა. თხზულების ბოლოში ნათქვამი ლომოურის სიტყვები ალბათ ყველაზე კარგად აღწერს

გილდიის ვაჭრის ასატურ გიორგიდოვისა და დიდი ილია ჭავჭავაძის საფლავები

ანაწ�ეების შამპანურის რეკლამა

ქართველი ექიმის მოღვაწეობას: „გადიონდენ დღეები, თვეები, წელიწადები, და ტარსაიძე და მისგან ჩადენილი მადლი არათუ არ ავიწყდებოდა არავის, არამედ უფრო ბრწყინვალე სახიერებას იღებდა, ზღაპრული თვისებით იმოსებოდა. ხშირად მთელი საათობით ის-ხდნენ ხოლმე ერთად და პატივისცემით, სიყვარულით იგონებდნენ ექიმის თვითულ სიტყვას, მოქმედებას და გულის სიღრმიდან

წამოსულ საღამს, მადლობას უთელიდნენ ხოლმე შორიდან. ყველა ამის მიხედვით, ვგონებ, ცხადად წარმოიდგენს მკითხველი, თუ რა მწუხარება ჩამოვარდებოდა ჩვენს გოგოებსა და მთელ სოფელში, როდესაც შარშან, ამ დროს, გაისმა ხმა ტარსაიძის გარდაცვალებისა. დიდი, ენით გამოუთქმელი იყო ეს მწუხარება! ქალები გულამოსკენით ქვეითინებდნენ და ამათ ქვეითინს ბანს აძღვე-

გიგო ტარსაიძის საფლავი

პირველ ქართველ ოფთალმოლოგს გიგო ტარსაიძეს (სურათზე პირველ რიგში მარჯვნიდან პირველი) აკაკი წერეთელმა ლექსი უძღვნა

და მთელი მგლოვიარე სოფლის თანაგრძნობა. ბედნიერია, ჭეშმარიტად ბედნიერია ის მოღვაწე, რომელიც თავის სიცოცხლით შვება-ლხენასა ჰფენს ტანჯულ, დავრდომილ ხალხსა, ხოლო თავის სიკვდილით მღუღარე ცრემლს აფრქვევინებს მას“.

ვერაზე დაკრძალულნი არიან ნიტო და ატო აღნიაშვილები. ეს უკანასკნელი საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების დამფუძნებელი იყო. იგი გიორგი ნიკოლაძესთან ერთად ერთხელ იალბუზზე, ხუთჯერ კი მყინვარწვერზე ავიდა.

ვერის ეკლესიის ქვედა ყურესთან, აღმოსავლეთ მხარეს იმერეთის ეპისკოპოს გაბრიელ ქიქოძის ტრაგიკულად დაღუპული 25 წლის მეუღლე მარიაძე, შვილები: 2 წლის ნინო და ნიკოლოზი და 11 თვის ოლღა განისვენებენ. დღეს შემორჩენილი წარწერის თანახმად ქიქოძეთა საფლავზე ადრე ალგეთის ლურჯი, სადად გათლილი სამარის ლოდი ყოფილა.

საფლავებს შორის მცირედ მოვაკებულ ადგილას შემოდგომის ფოთლების გროვებს შორის მოჩანს ალექსანდრე ირაკლის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის (1853-1918) სამარის ლოდი. მუხრანელი თავადი ლაიბგვარდიის ცხენოსანთა პოლკის მეთაური და გენერალ-ლეიტენანტი ყოფილა, დაამთავრა ნიკოლაფსკის კავალერისტთა სასწავლებელი, ყარსის აღებაში გამოჩენილი მამაცობისთვის წმინდა ვლადიმირის მეოთხე ხარისხის ორდენით დააჯილდოეს. 1905 წლიდან მუხრან-ბატონი იმპერატორის ამაღლის გენერალ-მაიორად დაინიშნა. 1918 წლის შემოდგომაზე იგი პიატიგორსკში ბოლშევიკებმა დააპატიმრეს და 18-19 ოქტომბერს ტყვეთა მასობრივი დახოცვისას ამოხადეს სული. ნათესავებმა მუხრან-ბატონი ვერის სასაფლაოზე გადმოსვენეს. გენერალი 1903 წლიდან სიკვდილამდე მუხრანის საგვარეულო სახლის ხელმძღვანელად ითვლებოდა. მისი ნეშტი სათანადო პატივით გადასვენებასა და დაკრძალვას დღემდე ელოდება. ხოლო თუ საფლავს დროზე ყურადღება არ მიექცევა, დიდი ალბათობა, იგი სამუდამოდ დაიკარგოს.

გიორგი კალანდია

საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

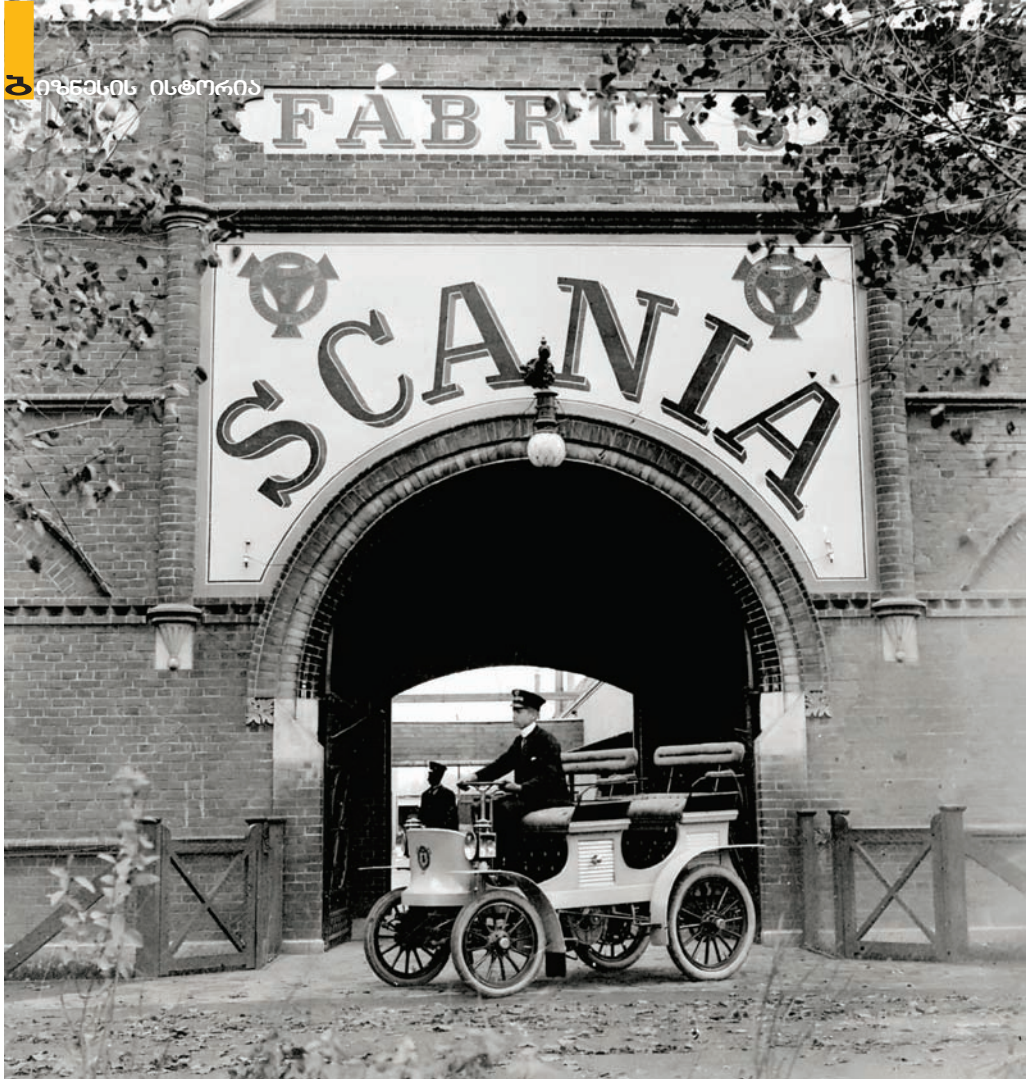
ატო აღნიაშვილი გიორგი ნიკოლაძესთან ერთად ერთხელ იალბუზზე, ხუთჯერ კი მყინვარწვერზე ავიდა

გენერალი ალექსანდრე ბაგრატიონ-მუხრანელის საფლავს განადგურება ემუქრება

მუხრან-ბატონის საფლავი

„სკანია“ პირველი მოდელი, ქარხნის კარის წინ, მაღმეში, 1901 წ.

ავტომობილები

შვედეთის პროვინციის სახელით

ბრძელი ბზა „ბორბლიანი ტაბურეტებიდან“

„სკანია“ სატვირთო ავტომობილების, კომფორტული საქალაქო და ტურისტული ავტობუსების მსოფლიოში ცნობილი ბრენდია. შვედური კონცერნი ერთ-ერთი ლიდერია მსოფლიოში მძიმე სატვირთო მანქანებისა და ავტობუსების წარმოებით, „სკანია“ ასევე ამზადებს ინდუსტრიული სექტორისა და გემებისთვის საჭირო ძრავებს. კონცერნის რესურსები ძირითადად მძიმე ტრანსპორტის წარმოებაშია თავმოყრილი. 1891 წლიდან დღემდე ფირმებმა, რომლებიც დროთა განმავლობაში „სკანიაში“ გაერთიანდნენ, გამოუშვეს 1,4 მილიონზე მეტი სატვირთო მანქანა და ავტობუსი. პროდუქციის ხარისხისა და მრავალფეროვანი ასორტიმენტის წყალობით, „სკანია“ არა მარტო შვედეთში, არამედ ევროპაში გახდა ერთ-ერთი ყველაზე სტაბილური და მზარდი შემოსავლის მქონე კომპანია. შეიდი ათეული წლის განმავლობაში, ყოველ წელიწადს „სკანიას“ პროდუქციაზე მეტი იყო მოთხოვნილება, ვიდრე წინა წელიწადს. დღეს „სკანია“ საერთაშორისო კორპორაციაა, რომელიც ასზე მეტ ქვეყანაში მუშაობს და მისი პროდუქციის 97% შვედეთის გარეთ იწარმოება.

„სკანია“ (Scania) დაფუძნდა 1901 წელს, სამხრეთ შვედეთის ქალაქ მალმეში. კომპანიის სახელწოდება წარმოადგენს შვედური და ლათინური სიტყვების გაერთიანებას — Maskinfabriksaktiebolaget Scania (მანქანათმშენებელი ქარხანა „სკანია“). ქალაქი მალმე გახლავთ ყველაზე დიდი ქალაქი ქვეყნის ერთ-ერთ ისტორიულ ოლქში, სკონეში, ხოლო სკანია სკონეს ლათინიზებული ვარიანტია. „სკანია“ დაფუძნდა ინგლისური კომპანია Humber-ის შვედეთის ფილიალის ბაზაზე. საინტერესოა, რომ ეს ფორმა იმ პერიოდში უშვებდა მაღალი ხარისხის ველოსიპედებს, რომელთაც ხალხი „ბორბლიან ტაბურეტებს“ ეძახდა. იმავე წელს კომპანიამ გამოუშვა პირველი მსუბუქი ავტომობილი, ხოლო 1902 წელს პირველი სატვირთო მანქანაც, რითაც „სკანიას“ ისტორიაში ახალი ეტაპი დაიწყო. სატვირთო მანქანის პროექტზე მუშაობისას ინჟინრები ანტონ სვენსონი და რეინჰოლდ ტორნსინი ბევრს კამათობდნენ, სად განეთავსებინათ ძრავა. ამოცანა იმპროვიზაციული იყო, რადგან მუშაობა მიმდინარეობდა სრულიად ახალი ტიპის პროდუქციაზე, რომელმაც მომავალში მთლიანად განსაზღვრა კომპანიის ბედი. ინჟინერთა პოზიციები განსხვავებული იყო, სვენსონს უნდოდა, ძრავა სატვირთო მანქანის წინა ნაწილში განთავსებულიყო, მისი კოლეგა კი შესაფერის ადგილად მანქანის უკანა ნაწილს მიიჩნევდა. ინჟინრები კომპრომისამდე მივიდნენ და ორცილინდრიანი ძრავა მძღოლის სავარძელზე დამონტაჟდა. „სკანიას“ პირველ სატვირთო მანქანას შეეძლო 15 კმ/სთ-ის სიჩქარით ნახევარ ტონამდე ტვირთი გადაეტანა.

1902 წელი სიახლის მომტანი აღმოჩნდა ქალაქ სედერტალეში მდებარე შვედური ფირმა „ვაბისისთვისაც“ (Vabis), რომელმაც გამოუშვა თავისი პირველი სატვირთო მანქანა. 1891 წელს Vagnfabriksaktiebolaget-ის სახელით (შვედურად „ვაგონების ფაბრიკა სედერტალეში“, შემოკლებით Vabis) დაფუძნებული კომპანია სარკინიგზო ვაგონებს ამზადებდა.

1911 წელს „სკანია“ და „ვაბისი“ გაერთიანდნენ, რის საფუძველზეც შეიქმნა ახალი კომპანია „სკანია-ვაბისი“. მხარეებმა საერთო მიზნისთვის გააერთიანეს თავიანთი გა-

Humber-ის ველოსიპედი, 1896 წ.

ველოსიპედების ეს მოდელები 1910 წლამდე გამოიღობა. საფირმო მუზეუმის ექსპოზიცია

1897 წლის მოდელის ავტომობილი

„სკანია“, 1908 წ., საბარგულში დგანან მანქანის აწეობაზე მომუშავე ოსტატები

მოცდილება, რესურსები და იდეები. ახალმა კომპანიამ ძირითადი ყურადღება დაუთმო ავტომობილების წარმოებას. პირველ წელიწადს „სკანია-ვაბისმა“ გამოუშვა 40 მსუბუქი და 23 სატვირთო მანქანა, ასევე ერთი ავტობუსი. იმ დროის წარმოების ტემპებისა და

ტექნოლოგიური მიღწევების პირობაზე, ეს საკმაოდ მაღალი ტემპი იყო.

1913 წელს სედერტალეს ქარხანაში გაჩენილმა ძლიერმა ხანძარმა პრაქტიკულად მთლიანად გაანადგურა მოწყობილობა-დანადგარები და წარმოებაც დროებით შეჩერდა.

„სკანია“, 1902 წლის მოდელი

დამწვარი ტექნიკის ნაცვლად, ქარხანაში შეიტანეს სრულიად ახალი და მოდერნიზებული, ბოლო თაობის საწარმოო ტექნიკა, მათ შორის დაზგები. განახლებულ ქარხანაში საწარმოო პროცესისა და გამოშვებული პროდუქციის ხარისხიც ამაღლდა, რის შედეგადაც „სკანია-ვაბისი“ წარმატებით ასრულებდა პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში არმიისთვის საჭირო შეკვეთებს.

1921 წელს „სკანია-ვაბისი“ გაკოტრდა და მოხდა კომპანიის ძირეული რეორგანიზაცია. 1925 წელს კომპანიამ უარი თქვა მსუბუქი ავტომობილების გამოშვებაზე. მთელი ყურადღება გადაიტანეს იმ დროისთვის გაცილებით რენტაბელური სატვირთო მანქანებისა და ავტობუსების წარმოებაზე. 1920-იან წლებში ევროპასა და ამერიკაში მიმდინარე ე.წ. მეორე ინდუსტრიული რევოლუციის შედეგად გაიზარდა ქალაქების ფართობები, ფართოდ დაიქსელა გზები. საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე მოთხოვნილება გაიზარდა. გააქტიურებულ საუაჭრო-საფინანსო ურთიერთობების ეპოქაში ასევე გაიზარდა მოთხოვნა ტვირთმზიდ მანქანებზე.

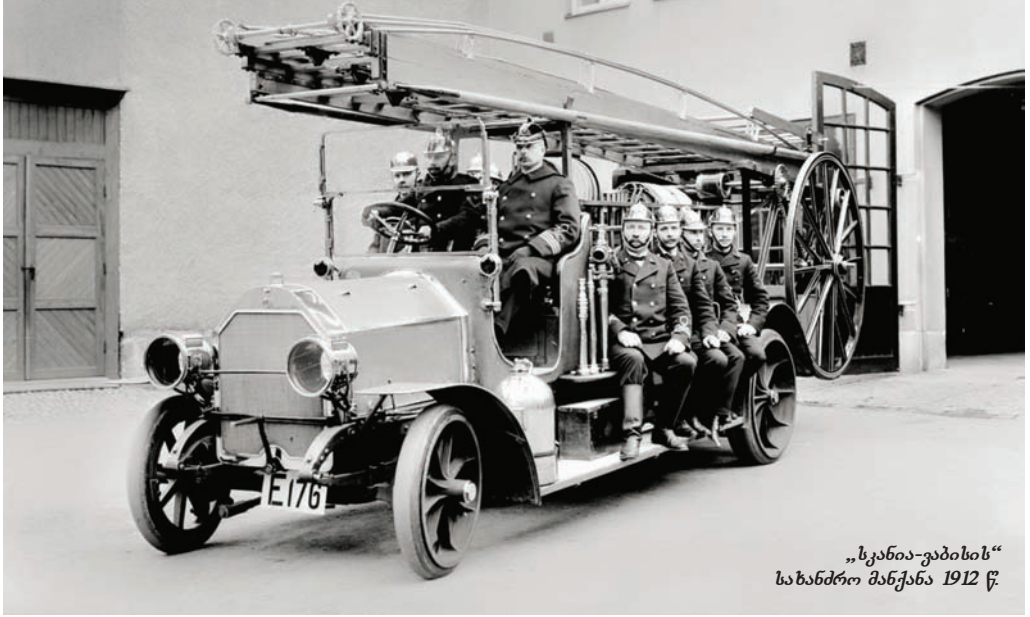
განსაკუთრებით შემოსავლიანი ავტობუსების წარმოება აღმოჩნდა. 1930-იან წლებში კომპანიამ ორჯერ მეტი ავტობუსი გამოუშვა, ვიდრე სატვირთო ავტომობილი. განსაკუთრებით პოპულარული აღმოჩნდა 1932 წლის გამოშვება, ავტობუსი „ბულდოგი“. მის დიზაინში თვალში საცემი იყო წინ გამოწეული კაპოტის არარსებობა. გარდა ამისა, მძღოლი ავტობუსის უშუალოდ წინა ნაწილში იჯდა, ძრავის მარჯვნივ. ეს ტექნიკური პარამეტრები სწორედ იმ დროს შემოდიოდა მოდაში და მკვიდრდებოდა. „სკანიას“ ახალ ავტობუსში გაცილებით მეტი მგზავრი ეტეოდა, რადგან გამოწეული კაპოტის უქონლობის მიუხედავად, ჯამში მას იგივე სიგრძე ჰქონდა, რაც ვრძელკაპოტიან ავტობუსებს. ავტობუსის წარმატებული პროექტის ტექნიკური დეტალები სატვირთო მანქანების დასაპროექტებლადც გამოიყენეს.

სიახლეები სატვირთო მანქანების წარმოებაშიც დაინერგა. 1931 წლიდან კომპანია აქტიურად იყენებდა შვედი ინჟინრის, იონას ჰესელმანის მიერ დაპროექტებულ დიზელისა და ბენზინის კომბინირებულ ძრავას. 1936 წლიდან კი „სკანიამ“ დაიწყო საკუთარი დი-

„ვაბისის“ ურეკის ტიპის ვაგონი, გამოდიოდა XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულში და მისი ინტერიერი (ქვემოთ)

„სკანია-ვაბისის“ სახანძრო მანქანა 1912 წ.

ზელის ძრავის წარმოება. დიზელის ძრავზე გადასვლამ საგრძნობლად გაზარდა „სკანიას“ მანქანების ეკონომიურობა. 1935 წელს „სკანია-ვაბისი“ გახდა კონცერნ „ფოლკსვაგენის“ გენერალური წარმომადგენელი შვედეთში.

მეორე მსოფლიო ომის დროს, ბენზინის დეფიციტის გამო, ავტომობილებისთვის ფართოდ გამოიყენებოდა ბუნებრივი აირზე მომუშავე გენერატორები. ამგვარ გენერა-

ტორებს „სკანია-ვაბისიც“ იყენებდა. ომის წლებში ფირმამ ახალი მიზნები დაისახა და წარმოების მთავარი მიმართულება სატვირთო მანქანები გახდა. იმედროულად, კომპანია ასრულებდა სხვადასხვა ტიპის სამხედრო შეკვეთას, აწარმოებდა ტანკებსა და ჯაგმან-ტრანსპორტიორებს.

1950-იან წლებში „სკანია-ვაბისში“ ახალი სტრატეგია შემუშავდა, რომლის მიხედვითაც

„სკანია-ვაბისის“ ავტობუსი, 1911 წ.

კომპანიამ საზღვარგარეთის ბაზრის ათვისებას დაუთმო დიდი ყურადღება. გაიზარდა სატვირთო მანქანების წარმოებაც. 1959 წელს სამჯერ მეტი ავტომანქანა გამოუშვეს, ვიდრე 1940 წელს. 1962 წელს ბრაზილიაში, ქალაქ სან-პაულოში გაიხსნა „სკანია-ვაბისის“ ავტობუსებისა და სატვირთო მანქანების ქარხანა. 1964 წლიდან კი კომპანიის სატვირთო მანქანებს პოლანდიაშიც უშვებდნენ. წარმოების გეოგრაფიის გაფართოებასთან ერთად, მნიშვნელოვანი იყო ტექნოლოგიური პროგრესიც. უფრო სრულყოფილი მანქანები ხარისხის უფრო მაღალ სტანდარტებს აკმაყოფილებდნენ. 1959 წლიდან „სკანია-ვაბისის“ მანქანებში გამოჩნდა ტურბოდინჯელი, დაპროექტდა ახალი ტიპის კაბინები, რომელთაც უსაფრთხოებისა და გამძლეობის სპეციალური ტესტები გაიარეს. 50-იან წლებში „სკანია-ვაბისის“ ბიზნესს აფართოებდა და მთელ ევროპაში გაყიდვისა და ტექნიკური მომსახურების ობიექტებს ხსნიდა.

1969 წელს „სკანია-ვაბისის“ სტრუქტურას კიდევ ერთი ფირმა შეერწყა, — შვედური „სააბი“ (Saab), მსუბუქი მანქანებისა და ავიატექნიკის დამამზადებელი. ამიერიდან კონცერნში სამი სუბიექტი ერთიანდებოდა — „სკანია“, „ვაბისი“ და „სააბი“. შეიცვალა კომპანიის მარკაც, „სკანია-ვაბისის“ ნაცვლად, კონცერნს უბრალოდ „სკანია“ ეწოდა. თუმცა ეს გაერთიანება მომავალში დაიშალა, „სკანია“ კი 1995 წლიდან დამოუკიდებელი ფირმის სტატუსით განაგრძო მუშაობა. 1970-იან წლებში კომპანიამ წარმოების გეოგრაფია გააფართოვა. 1976 წელს ქარხნები აშენდა არგენტინაში, აშშ-ში, მექსიკაში, ავსტრალიაში, მოგვიანებით კი საფრანგეთსა და სსრკ-ში. 1960-იან წლებშივე შვედეთში კონცერნმა დამატებით ორი ქარხანა გახსნა.

1980-იან წლებში „სკანია“ მსოფლიო ბაზარზე მძიმე სატვირთო მანქანების წარმოებაში ლიდერის სტატუსი მოიპოვა. გამოცდილების გათვალისწინებით დაიწყო ე.წ. მე-2 სერიის მოდერნიზებული, მაღალი ტექნიკური მაჩვენებლების მქონე სატვირთო მანქანების გამოშვება. მათ პოპულარობას ხელი შეუწყო ავტომობილის ექსტერიერმაც, რომელზეც ცნობილი იტალიელი დიზაინერი ჯორჯო ჯუჯარო ზრუნავდა. 1987 წლიდან გამოსულმა სატვირთო მანქანების მე-3 თაობამ კი, ინოვა-

„სკანია-ვაბისის“ სატვირთო ავტომობილი, 1914 წ.

„სკანია-ვაბისის“, 1925 წ.

ციური ტექნოლოგიების საფუძველზე, წლის საუკეთესო ევროპული სატვირთო მანქანის ტიტული მოიპოვა (1989). კომპანიის ინჟინრებმა 1990-იან წლებში კიდევ რამდენჯერმე სრულყვეს ავტომობილი და 1996 წელს „სკანიას“ სატვირთო მანქანა კვლავ გახდა წლის საუკეთესო ევროპული სატვირთო მანქანა. აღსანიშნავი იყო 2003 წელს კომპანიის მიერ წარმოდგენილი ე.წ. Longline-ის ტიპის კაბინა, რაც გულისხმობდა მძღოლის სავარძლის უკან, საყოფაცხოვრებო საჭიროებებისთვის, სივრცის დამატებით გაზრდას. „ლონგლაინის“ ტიპის კაბინამ საგრძნობლად გააადვილა ხანგრძლივი სატვირთო გადაზიდვები.

„სკანიას“ ავტობუსი „ბულდოგი“, 1932 წ.

„სკანიას“ „ბულდოგის“ მძღოლის სავარძელი, ინტერიერი, 1932 წ.

სკანიას ახალი მოდელები

დღეს კომპანია საქმიანობს ევროპაში, ლათინურ ამერიკაში, აზიაში, აფრიკასა და ავსტრალიაში. მომსახურებისა და მალაზიათა ქსელი 100-ზე მეტ ქვეყანას მოიცავს, სადაც 35 ათასზე მეტი კაცია დასაქმებული. კომპანიის ძირითადი საწარმოო რესურსები კი ევროპასა და ლათინურ ამერიკაშია.

„სკანიაში“ დიდი ყურადღება ექცევა ბუნებისდაცვით საკითხებს, ბრენდი ცდილობს, მინიმუმამდე შეამციროს გარემოზე მავნე ზეგავლენა ავტომობილების წარმოებისა და ექსპლუატაციის დროს. მუშავდება ეკოლოგიურად სუფთა ტრანსპორტისა და ალტერნატიული საწვავის შესაძლო ვარიანტები და მათში ბევრია ნოვატორული იდეა ადღეგნადი საწვავის, ჰიბრიდული ძრავების, სატრანსპორტო სისტემის მოდერნიზაციის შესახებ. უკვე 20 წელიწადზე მეტია, კომპანია ქმნის ალტერნატიულ საწვავზე (მაგალითად, ეთანოლზე) მომუშავე ავტომობილების პროექტებს. საინტერესოა, რომ „სკანიას“ ბიზნესსტრატეგიის თანახმად, პროდუქციისა და მომსახურების განვითარების პროცესის ძირითადი ორიენტირი მძღოლია, როგორც ეფექტიანი ექსპლუატაციის, ეკოლოგიურობისა და უსაფრთხოების განმაპირობებელი საკვანძო ფაქტორი.

ამჟამად მსოფლიოში უამრავი ქალაქისა და მუშაკის ავტოპარკს სწორედ „სკანიას“ ფირმის კომფორტული და მოდერნიზებული ავტობუსები შეადგენენ.

ზიხილ ბარნოვი

მუზეუმის გაძარცვას ომის ვერ ჩამოწერს

ბერლინის მუზეუმში 1945 წელს ბატანილი ექსპონატი დაბრუნდა

ნიუ-იორკის სააპელაციო სასამართლომ ერთხმად გადაწყვიტა, რომ ასურული ოქროს ფირფიტა, რომელიც 3 000 წელიწადს ითვლის, ბერლინის ახლო აღმოსავლეთის მუზეუმს დაუბრუნდება. არტეფაქტი 9,5 გრამს იწონის და \$10 მილიონად არის შეფასებული. ის ასურეთში ტუკულტი-ნინურტა I-ის მეფობის პერიოდს განეკუთვნება. ფირფიტა ბერლინში ნოემბრის მიწურულს გაიგზავნა.

ოქროს ფირფიტაზე წარწერა ყველას მოუწოდებს, მეფე ტუკულტი-ნინურტა I-ის სახელი აღიდოს

ოსვენციმის საკონცენტრაციო ბანაკს ცოცხლად გადარჩენილი რივენ ფლამენბაუმი ახლობლებს უყვებოდა, რომ ფირფიტა მას რუსმა ჯარისკაცმა სიგარეტის სანაცვლოდ მისცა. რივენის გარდაცვალების შემდეგ, მისი ვაჟი, ისრაელ ფლამენბაუმი ოჯახისგან მალულად ჩავიდა ბერლინის ახლო აღმოსავლეთის მუზეუმში, რათა არტეფაქტის შესახებ მიეწოდებინა ინფორმაცია. სავარაუდოდ, მას ფირფიტის გაყიდვა საკუთარი დების გვერდის ავლით სურდა.

ნიუ-იორკის სასამართლომ არ გაიზიარა მტკიცება, რომ რელიკვია, რომელიც ომის ნადავლი იყო, ფლამენბაუმმა კანონიერად შეიძინა. მეორე მსოფლიო ომის დასასრულს, საბჭოთა მთავრობამ საკუთარ ჯარებს გერმანული ხელოვნების ნიმუშებისა და სხვა ფასეულობების მითვისება დაანება. სასამართლომ საბჭოთა ხელისუფლების ეს ქმედება ექსპონატების კეთილსინდისიერი მფლობელობისთვის საკმარის საფუძვლად არ მიიჩნია.

ფლამენბაუმების ადვოკატი სტივენ შლეზინგერი ამბობს, რომ ოჯახი სასამართლოს გადაწყვეტილებით გაოგნებულია. არტეფაქტი მათთვის მხოლოდ უბრალო სამშენისი იყო.

სასამართლოს დოკუმენტაციით, ოქროს ფირფიტა ძვ.წ. 1243-1207 წლებით თარიღ-

დება. ის ერთ-ერთი ტაძრის საძირკველში აღმოაჩინეს. მასზე ლურსმული წარწერაა, რომლის 21-ე ხაზი მოუწოდებს ყველას, ვინც ნახავს ტაძარს, აღიდოს მეფე ტუკულტი-ნინურტა I-ის სახელი.

ოქროს ფირფიტა გერმანელმა მეცნიერებმა ჩრდილოეთ ერაყში 1908-1914 წლების არქეოლოგიური ექსპედიციის დროს აღმოაჩინეს და ბერლინის ცნობილ მუზეუმში გადააგზავნეს. 1934 წელს არტეფაქტი გამოფენაზე გაიტანეს. 1939 წელს, მეორე მსოფლიო ომის დაწყებისა და ბერლინის მუზეუმის დახურვის შემდეგ იგი გაურკვეველ ვითარებაში გაქრა. ბოლო დროს ფირფიტა ჰოლოკოსტგამოვლილი რივენ ფლამენბაუმისა და მისი მემკვიდრეების საკუთრებას წარმოადგენდა.

ოფიციალური ვერსიით, ფირფიტა 1945 წელს, ბერლინის მუზეუმის გაძარცვის შემდეგ დაიკარგა. ძარცვაში კი არა მხოლოდ საბჭოთა, არამედ გერმანელი ჯარისკაცები და მოსახლეობაც მონაწილეობდა.

მომზადებულია New York Post-ისა და NBC-ის მიხედვით

ჰაინრიხ ჰიმლერი ბეხმანიის ბოხოში ბენია

მეორე მსოფლიო ომის დროს ამერიკის შეერთებულ შტატებში პოპულარული იყო ასეთი ანეკდოტი: „შვილიშვილი ბაბუას ეკითხება, ომი როდის დამთავრდება. ბაბუა პასუხობს:

— როცა სამი კაცი მოკვდება.

— ვინ სამი?

— ჰიტლერი, ჰიმლერი და გერინგი“.

როგორც ცნობილია, მესამე რაიხის მესვეურები კაცობრიობის წინაშე დამნაშავეებად გამოაცხადეს. ჰიტლერის შემდეგ ნომერ მეორე დამნაშავე ჰიმლერი მიიჩნეოდა.

— გერმანიის ბოროტი გენია, — ასე შევიდა იგი ისტორიაში, — წერს ინგლისელი ისტორიკოსი ლეონარდ მოზლი.

„საშუალო მონაცემების კაცი იყო, თუმცა ორგანიზატორული ნიჭი და ინტრიგის აგორების უნარი მართლაც გააჩნდა“, — ასე ახასიათებს ჰიმლერს ჰიტლერული გერმანიის სამხედრო დაზვერვის (აბვერის) პირველი შეფი რაინჰარდ გელენი.

ჰაინრიხ ჰიმლერი 1900 წელს დაიბადა გიმნაზიის დირექტორის ოჯახში. მამამისი გერმანიაში ცნობილი პედაგოგი იყო. მის მოსწავლეთა შორის პრინციც ერია, რომელიც შემდგომ ჰიმლერის ნათლია გახდა. სწორედ პრინციმა დაარქვა სახელად ჰაინრიხი. ნორჩ ჰიმლერს ბრძოლის დაუოკებელი სურვილი ჰქონდა, თუმცა სუსტი მხედველობის გამო არმიაში არ იღებდნენ. სამხედრო ფორმის ჩაცმაში პრინციცის პროტექცია დაეხმარა. ჰიმლერმა ის-ის იყო პრაპორშჩიკთა სკოლა დაამთავრა, რომ პირველი მსოფლიო ომიც დასრულდა.

— მას ფრონტზე ყოფნა და საომარ მოქმედებებში მონაწილეობამ არ მოუწია, — წერს მოზლი, — თუმცა შემდგომში ბრძოლებში გამოჩენილ თავის არარსებულ გმირობებზე დიდხანს და გატაცებით ლაპარაკობდა.

მარცხნიდან: პერნან გერინგი, ვილჰელმ კეიტელი, ჰაინრიხ ჰიმლერი და ადოლფ ჰიტლერი

ომის შემდეგ გერმანია ქაოსმა მოიცვა. ბავარიაში საბჭოთა რესპუბლიკა გამოცხადდა. ჰიმლერიც ფრაიკორპი (ნახევრად გასამხედროებული პატრიოტული ფორმირების წევრი) გახდა და საბჭოების წინააღმდეგ იარაღით ხელში იბრძოდა. ყოველ შემთხვევაში, თავად ასე ამტკიცებდა. გერმანელი გერმანელი ისტორიკოსი კურტ ფონ ტიპელსკირხი ამის თაობაზე წერს:

— ჰიმლერმა აქაც დაიგვიანა. ბავარიის საბჭოთა რესპუბლიკა უმისოდ ჩაახშეს.

ვაიმარის რესპუბლიკაში ცხოვრება ძალიან მძიმე იყო. სიღუჭტირეს ისიც დაემატა, რომ ჰიმლერის მსგავსმა ადამიანებმა გავლენიანი მფარველები დაკარგეს. ჰაინრიხსაც გზის გაკაფვა მარტოკას უწევდა. მან ნაცისტური პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი, ერნსტ რემი გაიცნო და მალე პარტიის წევრიც გახდა, თუმცა მისი და რემის ურთიერთობა მალე დაიშალა. რემს არ უყვარდა ეს „საშუალო ტანის პენსიონარი ახალგაზრდა“ არნახული ამბიციებით. სამაგიეროდ, ჰიმლერს წყალობის თვალით უყურებდა გრეგორ შტრასერი, პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი.

ცნობილ „ლუდის პუტჩში“ ჰიმლერი აქტიურად მონაწილეობდა. მისი ჩახშობის შემდეგ ნაციონალ-სოციალისტური პარტია აიკრძალა და მის ნაცვლად ნაციონალ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა შეიქმნა. ჰიმლერიც მისი ერთ-ერთი აქტივისტი და შტრასერის პირადი მდივანი გახდა.

— ის მთელ გერმანიაში დაქროდა, ვაგზ-ლებში ეძინა და ყავის მსგავს რაღაც სითხეს სვამდა, — წერს საბჭოთა მწერალი იულიან სემიონოვი, — აქ ცხადლივ გამოვლინდა მისი კიდევ ერთი თვისება, ორგანიზატორულ ნიჭ-თან ერთად გასაცარი შრომის უნარი ჰქონდა.

მალე ნაციონალ-სოციალისტური პარტია აღდგა. ჰიმლერს SS-ის (ნაცისტების შეიარაღებული ფორმირების) რაზმების ფორმირება დააუკლეს. ჰიტლერი შემოფოთებული იყო რე-მისა და მისი მოიერიშეების გავლენის ზრდით. ის თავს „ფიურერის მეგობრად“ და „ნაცის-ტური მოძრაობის ფუძემდებლად“ აღიქვამდა. ჰიმლერს ასეთი ამბიციები არ გააჩნდა. — ის ძალიან ენერგიული, კარგი შემსრულებელი და კარგი ორგანიზატორია, — ასე ახასიათებ-და მას ჰიტლერი.

1929 წელს ჰიმლერი SS-ის რაიხსფიურ-ერი გახდა. მან მყისვე დაიწყო საკუთარი უშიშროების სამსახურის (SD) შექმნა, რომ-ლის სათავეშიც რაინჰარდ ჰაიდრიხი დააყენა.

საკონცენტრაციო ბანაკი

1933 წელს ნაცისტები ხელისუფლებაში მოვიდნენ, თუმცა ამან ჰიმლერს ბევრი ვერა-ფერი მისცა. SS-ის რაიხსფიურერმა საკუთარ-ი მდგომარეობის განმტკიცებისთვის ზრუნვა დაიწყო. ტიპელსკირხის ცნობით, მისი მრჩე-ველი ჰაიდრიხი გახდა. მან ჰიმლერს უთხრა:

— გსმენიათ ოპერაცია „ტრესტის“ შე-სახებ?

— არა!

— საბჭოთა ჩეკისტებმა ეს ოპერაცია 1921-1926 წლებში მოაწვეეს. მისი მეშვეობით ბევრმა ჩეკისტმა გაიკეთა კარიერა.

— მერე მე რა?

— ის, რომ „ტრესტის“ მოდელი შესაძლოა გერმანიაშიც გამოვიყენოთ.

ჰაიდრიხმა იდეა მოკლედ და ლაკონურად ჩამოაყალიბა: SD-ისთვის ცნობილია რამდენ-იმე იატაკქვეშა ანტინაციისტური ჯგუფის არსებობა. ერთ-ერთი ასეთი ორგანიზაციის

წევრია სიმპათიური ახალგაზრდა კაცი, რო-მელსაც ჰიტლერი საშინლად სძულს.

— ვერ გამიგია, ამას რად მიყვებით, — შეიშმუშნა ჰიმლერი.

— ამ კაცის საყვარელი ჩემი აგენტია! მას შეუძლია ტერაქტზე წააქეზოს. ჩვენ მას ვუთვალთვალვით და გადამწვევტ მომენტში ქერში ვტაცებთ ხელს.

ჰიმლერი კმაყოფილებით გაიბადრა და ჰაიდრიხს ოპერაციის უშუალო ხელმძღვა-ნელობა დააუკლა. ყველაფერი ჩინებულად მოგვარდა. „ტეროროსტი“ შეიპყრეს. მალე ყველა გერმანულმა გაზეთმა პირველ გვერდზე დიდი ასოებით დაწერა:

— დაპატიმრებულია ტერორისტი, რო-მელსაც ჰიტლერის მოკვლა სურდა!

მადლიერმა ფიურერმა ჰიმლერი პოლი-ტიკური პოლიციის შეფად დანიშნა. შემდეგ იყო მოიერიშეთა ამბოხის ჩახშობა. ჰიმლერი სასტიკად გაუსწორდა ერნსტ რემს, თუმცა მოიერიშეთა შორის მისი მეგობრებიც იყვნენ. ჰიმლერი მათდამი შეუვალი იყო:

— თქვენ სამშობლოს წინაშე უდიდესი დანაშაული ჩაიდინეთ! გსურთ, რომ გაპატი-ონ? მაშინ გულწრფელი აღიარებითი ჩვენება მოგვეცით, რაიხის მტრების მხილებაში დაგ-ვეხმარეთ!

ჰიმლერი უადრესად კეთილსინდისიერად, ნამდვილი გერმანული ჰედანტურობით მოქმედებდა. ფიურერის აღფრთოვანებას საზღვარი არ ჰქონდა. მან ჰიმლერს პირველი საკონცენტრაციო ბანაკის შექმნა დააუკლა.

ჰიმლერი 1930 წელს

ჰიმლერი დაჰაუს საკონცენტრაციო ბანაკის ინსპექტირებისას

— ეს ექსპერიმენტია, — უთხრა ჰიტლერმა, — ჩვენ გერმანია ებრაელების, ჰომოსექსუალებისა და ნარკომანებისგან უნდა გაეწმინდოთ. ისმის კითხვა, როგორ განვახორციელოთ ეს? არსებობს რამდენიმე ვარიანტი, ვნახოთ, რომელი გაამართლებს.

ასე შეიქმნა დაჰაუს საკონცენტრაციო ბანაკი. აქ ყველაფერი მართლაც გერმანული პედანტიზმით იყო გათვლილი. სიკვდილის სრულყოფილი ფაბრიკა, დამარსებლის ორგანიზატორული ნიჭის წყალობით, შეუფერხებლად მუშაობდა. თუ პატიმარს რამე ინფექციური დაავადებას აღმოუჩენდნენ, მაშინვე გაზის კამერაში უკრავდნენ თავს. იმავე კამერაში ხვდებოდა ყველა, ვინც ფიზიკურად სუსტი იყო და ბანაკის რეჟიმს ვერ უძლებდა. გარდაცვლილებს კრემატორიუმში წვავდნენ. მათი სიკვდილის შესახებ ნათესავებს არ ატყობინებდნენ.

— ნათესავებმა მხოლოდ ის იცოდნენ, რომ მათ ახლობელს ე.წ. ანტისახელმწიფოებრივი ქმედებებისთვის მიესაჯა ათი წელიწადი მიმორწერის უფლების გარეშე. ამით ცხადი ხდებოდა, რომ იგი ცოცხლებში აღარ ეწერა, — ამბობს მოზლი.

ვინც სისტემატურად არღვევდა დისციპ-

ლინას, ვისზეც ჩვეულებრივი მეთოდები (ცემა, კარცერი და სხვ.) არ ჭრიდა, განსაკუთრებულ ბანაკში აგზავნიდნენ. აქ ექიმები მათზე, როგორც ცხოველებზე, ცდებს დგამდნენ:

— ექიმებს აინტერესებდათ რეაქცია ტკივილზე, შიშის სიმპტომები და ცდებს აწყობდნენ. ტყვეს თვეების განმავლობაში არ აძლევდნენ საჭმელს, ასმევდნენ მხოლოდ მარილიან წყალს. ამ დროს მის ფსიქიკას გულდასმით აკვირდებოდნენ, პედანტურად იწერდნენ ცვლილებებს. ერთ-ერთი ამაზრზენი ექსპერიმენტი გახლდათ ოპერაცია ნარკოზის გარეშე. ყველაფერს ფირზე იღებდნენ, შემდეგ კი საგანგებო კონსილიუმებზე დიდხანს მსჯელობდნენ თემაზე „ადამიანი და ტკივილი“, — წერს მოზლი.

ყველაფერმა ამან მრავლისმნახველი ნაციისტი პარტფუნქციონერებიც კი აღაშფოთა. პროკურატურამ ჰიმლერის წინააღმდეგ საქმე აღძრა, მაგრამ ფიურერმა იგი დაიცვა:

— შეეშვიტე ჰაინრიხს, ის დიდ საქმეს აკეთებს!

ჰიმლერი დაუნდობლად უსწორდებოდა ყველას, ვინც ჰიტლერის წინააღმდეგ გამოდიოდა. ის არ სვამდა შეკითხვებს, მისთვის მთავარი იყო არა კანონი (თუნდაც ნაცისტური), არამედ ფიურერის ნება. ჰიმლერმა მოსპო თავისი მასწავლებელი შტრასერი, ვინც ის „დიდ პოლიტიკაში“ გამოიყვანა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჭორები დადიოდა, თითქოს ჰიმლერმა შტრასერი თვითონვე დაახრჩო, თუმცა ასე არ ყოფილა:

— ჰიმლერს საკუთარი ხელით ადამიანი არ მოუკლავს. ის, საერთოდ, სისხლს ვერ იტანდა. ჰიმლერი მხოლოდ ბრძანებას იძლეოდა, ჭუჭყიან საქმეს კი სხვები ასრულებდნენ, — განმარტავს მოზლი.

შტრასერის დახვრეტის ბრძანებაც ჰიმლერმა გასცა. SS-ის რაიხსფიურერის მასწავლებელი დაპატიმრეს და საკანშივე დახვრიტეს. „თვითმკვლელობა“, — ასეთი იყო ოფიციალური ვერსია.

ჰიმლერი და ჰაიდრიხი

1941 წელს ბლიცკრიგი (ელვისებური ომი) რუსეთში ჩაიშალა. პროფესიონალები, რომლებიც გერმანულ სპეცსამსახურებში საკმაოდ იყვნენ, მიხვდნენ, რომ ჰიტლერს გერმანია კატასტროფისკენ მიჰყავდა. ერთ-

დერთი გამოსავალი იყო ფიურერის დამხობა, ახალი მთავრობის შექმნა და დასავლეთთან სეპარატისტული ზავის დადება.

— ამ მოძრაობის ლიდერი SD-ის შეფი რაინჰარდ ჰაიდრიხი გახდა, — წერს ტიპელსკირნი.

ჰაიდრიხი მართლაც ძლიერი ფიგურა იყო. შელენბერგი მას ახასიათებდა როგორც სასტიკ, მაგრამ ნიჭიერ ადამიანს. ჰაიდრიხს შეეძლო საერთო ენა გამოძებნა განსხვავებული შეხედულებების ადამიანებთან. როგორც ყოფილ საზღვაო ოფიცერს, სამხედროები ძალიან აფასებდნენ. ჰაიდრიხი გამოირჩეოდა ინტელექტით და სიმამაცით. აბერის (სამხედრო დაზვერვა და კონტრდაზვერვა) შეფს, ვილჰელმ კანარიის მან პირადად განუცხადა:

— 1941 წელი იწურება, გერმანია ჯერაც ეიფორიაშია, რადგანაც მოსკოვთან მივდივით. მისი აღება ვერ მოვახერხეთ, მაგრამ რუსეთის ევროპული ნაწილი ჩვენს ხელთაა. ბევრს ჰგონია, რომ ომი მოგებულა. მხოლოდ ჩვენ, პროფესიონალები, ვხვდებით, რომ ასე არ არის.

კანარიის დაუფარავი გაოცებით მიაჩერდა. ჰაიდრიხმა კი ნაღვლიანად გაიღიმა:

— ჩვენ, პროფესიონალებს, კატასტროფისთვის პასუხი მოგვეთხოვება! შთამომავლობა ამას არ გვაპატიებს.

ასე დაიბადა მათი ტანდემი. ჰაიდრიხმა მართლაც ფართომასშტაბიანი მოღვაწეობა გაშალა. გერმანიის წინააღმდეგობის მოძრაობაში მას საკუთარი აგენტები ჰყავდა, რომელთა მემკვიდრეობაც ინგლის-აშშ-ის წარმომადგენლებს დაუკავშირდა. ჰაიდრიხის გეგმა მარტივი იყო: განსაზღვრულ დღეს არმიისა და SS-ის ცალკეული ნაწილები მოაწყობენ გადატრიალებას, შეიქმნება ახალი მთავრობა, რომელსაც სათავეში რომელიმე მსხვილი მაგნატი (მაგალითად, იალმარ შახტი) ჩაუდგება, თავად ჰაიდრიხი შინაგან საქმეთა მინისტრის პოსტს დაიკავებს, ნაციონალ-სოციალისტური პარტია აიკრძალება, SS-ი დაშლილად გამოცხადდება, თუმცა როგორც SS-ის, ისე პარტიის ზოგიერთი ფუნქციონერი სახელმწიფო აპარატში წამყვან პოსტს დაიკავებს.

— რასაკვირველია, ეს მათ შეეხება, ვინც ჩვენს შეხედულებებს იზიარებს, — დააზუსტა ჰაიდრიხმა.

— მე რა როლი მეკისრება? — ჩუმად შეეკითხა კანარიის.

— თქვენ თავდაცვის მინისტრის პოსტს დაიკავებთ.

— ამ თანამდებობაზე ყველაზე შესაფერისი გენერალი ერვინ რომელია, — მიუგო კანარისმა, — მე აბერის ხელმძღვანელის პოსტს დავეჯერდები.

— დაე ასე იყოს, — დაეთანხმა ჰაიდრიხი.

— ფიურერს რას უპირებთ?

— პოლიტიკოსი, რომელმაც კრაზი განიცადა, სიცოცხლეს თვითმკვლელობით ამთავრებს ხოლმე, — გაიცინა ჰაიდრიხმა, — მით უმეტეს ისეთი ემოციური კაცი, როგორიც ადოლფ ჰიტლერია.

— ჰიმლერი?

— მას წინააღმდეგობის გაწევისას მოკლავენ. ჰიმლერის საჯარო სასამართლო არ გაიმართება.

ეს საუბარი 1941 წლის დეკემბერში გაიმართა, თუმცა ჰიმლერი არავის ენდობოდა და SD-ის შეფსაც უთვალთვალებდა. ამ საუბრის შესახებაც დროულად შეიტყო. რაიხსფიურე-

ჰიმლერი და ჰიტლერი მიუნსტერში სამხედრო მანევრებს აკვირდებიან. 1941 წ.

ჰიმლერი და რაინჰარდ ჰაიდრიხი

რაინჰარდ ჰაიდრიხი (ზემოთ) და მისი ავტომობილი თავდასხმის შემდეგ (ქვემოთ)

რი დეტალურად იყო ინფორმირებული, რას აპირებდნენ კანარისი და ჰაიდრიხი.

— მიუხედავად ამისა, ოფიციალური გზით მას არაფრის გაკეთება არ შეეძლო. ჰაიდრიხის გაგლეხა ძალიან დიდი გახლდათ, — წერს ცნობილი ბრიტანელი ისტორიკოსი ჰიუ ტრევეორ-როუპერი.

ჰაიდრიხის ავტორიტეტი გერმანულ ძალოვნებს (არმია, უშიშროება) შორის მართლაც დიდი იყო, თუმცა დასავლეთში მას არავინ აღიქვამდა ფიგურად, რომელთანაც მოლაპარაკება შეიძლებოდა. უინსტონ ჩერჩილი მემუარებში ამბობს, რომ ისეთებთან, როგორც ჰაიდრიხი იყო, მოლაპარაკების მაგიდასთან არავინ დაჯდებოდა.

— ჰიტლერი რომც ჩამოეგდოთ, სეპარატისტულ ზაფხე არავინ წაგიდოდა, — წერს ჩერჩილი, — როგორც ჩვენი, ისე ამერიკელების მოთხოვნა კატეგორიული იყო: უსიტყვო კაპიტულაცია როგორც დასავლეთის, ისე აღმოსავლეთის ფრონტზე!

ზოგიერთი ავტორის მტკიცებით, ჰაიდრიხის ლიკვიდაციის ბრძანება პირადად ჩერჩილმა გასცა, ჰიმლერმა კი თავის აგენტურის წყალობით შეიტყო, რომ ჰაიდრიხს საფრთხე ემუქრებოდა, მაგრამ ტერაქტის თავიდან ასაცილებლად არაფერი იღონა.

ჩეხი ეროვნების ინგლისელი აგენტები ჩეხეთში პარაშუტებით გადასხეს. მათ პრალაში დაუბრკოლებლად ჩასვლისა და ჰაიდრიხის ლიკვიდაციის საშუალება მიეცათ. მას 1942 წლის ზაფხულში დაესხნენ თავს. ჰიმლერი აქტიურ მოქმედებას მხოლოდ SD-ს შეფის სიკვდილის შემდეგ შეუდგა. პრალაში მასობრივი დაპატიმრებები დაიწყო. გესტაპომ იერიში მიიტანა პრადის მართლმადიდებლურ ეკლესიაზე, სადაც თავს აფარებდნენ წინააღმდეგობის მოძრაობის წევრები და თავდასხმის მონაწილეები. შტურმის დროს ბევრი მათგანი დაიღუპა. ჩეხეთის მართლმადიდებლური ეკლესია აიკრძალა, პრადის ეპისკოპოსი დააპატიმრეს, გისოსებს მიღმა უამრავი სასულიერო პირი აღმოჩნდა.

თუმცა ყველაზე ამაზრზენი ლიდიცეს ტრაგედია იყო — ჩეხური სოფელი ლიდიცე უშუალოდ ჰიმლერის ბრძანებით მოსპვეს. ეს ე.წ. „შურისგების აქცია“ გახლდათ, რაც ჰაიდრიხის მკვლელობას მოჰყვა. ლიდიცეს მცხოვრებნი, მათ შორის ბავშვებიც, დაიღუპნენ.

ფუჭი ტყვია

ჰაიდრიხის სიკვდილით ჰიმლერს ძლიერი კონკურენტი ჩამოშორდა. ახლა აუცილებელი იყო მცირე სპექტაკლის დადგმა. რაიხსფიურერმა ეს წარმატებით მოახერხა „ტრესტის“ მოდელის გამოყენებით. ჰიმლერს მოახსენეს, რომ ერთ-ერთი იატაკქვეშა ჯგუფი ფიურერზე თავდასხმას გეგმადა. თავდაპირველად ჰიმლერი მათ დაპატიმრებას აპირებდა. ანაზღად რაიხსფიურერმა გეგმა შეცვალა. გაცილებით ეფექტური იქნებოდა, თუკი ის ჰიტლერს გადაეფარებოდა. თუმცა ეს დიდ რისკთან იყო დაკავშირებული, სიკვდილი ჰიმლერს ნამდვილად არ სურდა. მისი ბრძანებით აგენტებმა ტერორისტს რევოლვერში ფუჭი ტყვიები ჩაუდეს. მიუხედავად ამისა, ჰიმლერს უკანასკნელ მომენტამდე ემინოდა და ეს ცნობა გულდასმით გადაამოწმა.

სპექტაკლი შედგა. ჰიტლერს ფუჭი ტყვიები ესროლეს, ჰიმლერი კი მას გადაეფარა. როგორც მოსალოდნელი იყო, ჰიტლერზე ამან უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა. — ჩემი ძმა ხართ, — უთხრა მან.

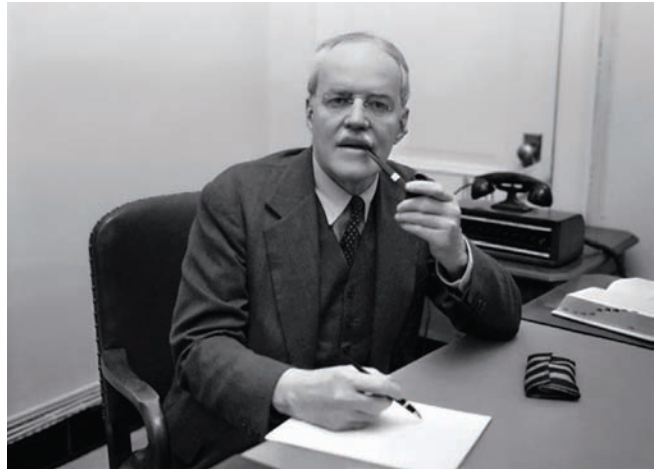
1943 წელს SS-ის რაიხსფიურერი ჰიმლერი გერმანიის შინაგან საქმეთა მინისტრად დანიშნა. მის დაქვემდებარებაში მთლიანად მოექცა გერმანული საპოლიციო ძალები. ჰიმლერს ემორჩილებოდა არა მხოლოდ დაჰაუ, არამედ ყველა საკონცენტრაციო ბანაკი.

— ნაცია ებრაული პრობლემის საბოლოო მოგვარებას გაკისრებთ, — უთხრა მას ჰიტლერმა.

საქმიანობას ჰიმლერი ჩვეული ენერგიით შეუდგა. მისი ორგანიზატორული ნიჭის წყალობით, მესამე რაიხის სიკვდილის ფაბრიკა გამართულად მუშაობდა. ჰიმლერმა მესამე რაიხში უდიდესი გავლენა შეიძინა.

სეპარატული ზავის ძიებაში

ჰიმლერი საკმაოდ ინფორმირებული კაცი იყო საიმისოდ, რათა მიმხვდარიყო, რომ ომი წაგებულა. შესაბამისად, გერმანიისთვის ხსნის ერთადერთი გზა სეპარატული ზავია. ამ საქმეში ჰიმლერს მართლაც უჭერდნენ მხარს საგარეო დაზვერვის შეფი შელენბერგი და ცნობილი SS-ელი გენერალი კარლ ვოლფი. შელენბერგი მიიჩნევდა, რომ ჰიტლერის ლიკვიდაცია აუცილებელი იყო. ჰიმლერი ამის გაგონებისთანავე შეჭტა:

ალენ დალესი

ვილჰელმ კანარისი

— არავითარ შემთხვევაში!

— კეთილი, უბრალოდ ხელისუფლებას ჩამოვაშორებთ, — დაამშვიდა შელენბერგმა.

ვოლფს მიაჩნდა, რომ წინააღმდეგობის მოძრაობას უნდა მისცემოდა ჰიტლერის მოკვლის საშუალება, შემდეგ კი თავად წინააღმდეგობის მოძრაობას მიხედავდნენ. ჰიმლერი ყოყმანის შემდეგ დათანხმდა.

— კეთილი, შეზვდით წინააღმდეგობის მოძრაობის წარმომადგენლებს და შეეცადეთ შეთანხმებას მიაღწიოთ, — მიუგო ჰიმლერმა.

წინააღმდეგობის მოძრაობასთან კონტაქტები შელენბერგს დაევალა. 1943 წლის გაზაფხულისთვის უკვე პირველი შედეგები

ჰიმლერი და მისი ქალიშვილი გულდრუნი ბერლინის სპორტის სასახლეში

იყო: ბერნში განლაგებულ დალესის ბიუროსთან კავშირი დამყარდა, თუმცა ამერიკელები კატეგორიული იყვნენ:

— თუკი მოლაპარაკება რაიხსფიურერ ჰიმლერის სახელით წარმოებს, ჩვენ მას დაუყოვნებლოდ შევწყვეტთ!

— პოსტჰიტლერულ მთავრობაში ჰიმლერისთვის ადგილი არ იქნება, ის მხოლოდ ახლა გვჭირდება, — მიუგო დალესს ვოლფმა.

ჰიმლერმა ამის თაობაზე მაშინვე შეიტყო. შელენბერგის სიტყვებმა, რომ ეს მხოლოდ კომბინაციის ერთი ნაწილია, რაიხსფიურერი ვერ დააშვიდა. ჰიმლერი უნდობლობით განწყობილი იყო. შელენბერგი და ვოლფიც უნდობლობით პასუხობდნენ.

— ჰიმლერი არავის ენდობოდა, არც სამხედროებს, არც შელენბერგს, არავის, — წერს ტიპელსკირხი.

ნათელი გახდა, რომ რაიხსფიურერს, მიუხედავად მის ხელთ არსებული უზარმაზარი ბერკეტებისა, საკუთარი თამაშის წარმოება არ შეეძლო. საამისოდ არც ჭკუა ჰყოფნიდა, არც განათლება, არც გამბედაობა. ჰიმლერი დიდებული შემსრულებელი იყო, ინტრიგების აგორებაც ბრწყინვალედ იცოდა, მაგრამ დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ფიგურად ვერ ჩამოყალიბდა. ის გასაოცრად ფრთხილი და უნდობი გახლდათ. ემინოდა ვოლფის, შელენბერგის, ბორმანის, რომელიც მისი მეტოქე და ანტიჰიმლერული ინტრიგების ავანჩაზნი იყო;

ემინოდა მიულერის, რომელიც ბორმანისთვის მუშაობდა; ემინოდა კალტენბრუნერის, რომელიც ასევე „ბორმანის კაცად“ ითვლებოდა; ემინოდა სამხედროების, აბვერის შეფ კანარისის, თუმცა შექმნილი ვითარება მოითხოვდა მათთან ალიანსს. როცა 1943 წელს გესტაპომ გერმანული წინააღმდეგობის მოძრაობის რამდენიმე ხელმძღვანელი დააპატიმრა და ჰიმლერს ამის შესახებ მოახსენეს, მან დალესთან ყველა კონტაქტის გაწყვიტა ბრძანა.

ჰიმლერი აქტიურად მონაწილეობდა 1944 წლის 20 ივლისის შეთქმულების მხილებასა და ანტიჰიტლერულად განწყობილ ოფიცერთა დასჯაში (მათ შორის იყო კანარისიც), თუმცა 1945 წლის გაზაფხულზე კვლავ სცადა დალესთან კონტაქტის აღდგენა. ამ მიზნით მან ბერნში კარლ ვოლფი მიაგვლინა. მოლაპარაკებები არა სეპარატული ზავის დადებას, არამედ იტალიაში გერმანული არმიის კაპიტულაციას შეეხებოდა. როცა ვოლფმა სეპარატულ ზავზე ჩამოუგდო საუბარი, დალესმა მიუგო, რომ ის მხოლოდ აშშ-ის რეზიდენტი და ასეთი საკითხების გადაწყვეტა მის კომპეტენციაში არ შედის. დალესმა ისიც აღნიშნა, რომ აშშ-ის პრეზიდენტი ამას არასოდეს დაეთანხმება. პრეზიდენტის დაყოლიება რომც მოხერხდეს, ამერიკელი ხალხი გერმანიასთან რუსეთის ზურგს უკან შეთანხმებას არ დაუშვებს:

— თქვენ, გერმანელებმა, მთელი მსოფლიო აიძვინდრეთ! — უთხრა ვოლფს დალესმა.

ბერლინში დაბრუნებულმა ვოლფმა ყოველივე ჰიმლერს მოახსენა. რაიხსფიურერმა ბრძანა, ინფორმაცია ბერნში მიმდინარე მოლაპარაკებების შესახებ რუსებისთვის მიეგდოთ. „დეზა“ სრულყოფილად იყო დაშვადებული. მალე მოსკოვში გადაიცა ინფორმაცია, თითქოს აშშ-ის რეზიდენტი შვეიცარიაში დალესი SS-ის გენერალ ვოლფს საიდუმლო ვითარებაში შეხვდა, რათა სეპარატული ზავის შესახებ მოლაპარაკებები წარემართა.

ჰიმლერი იმედოვნებდა, რომ სტალინი გააფთრდებოდა და ანტიკომუნისტური კოალიციაში ბზარი გაჩნდებოდა. სტალინი სადი, პრაგმატული გონებისა იყო. მესამე რაიხი უკვე სულს დაფუცდა, ანტიკომუნისტური კოალიციის ჯარები ბერლინს უახლოვდებოდნენ. სტალინის მხრივ საპროტესტო ნოტის გაგზავნას დასჯერდა. მოგვიანებით, უკვე „ცივი ომის“ დროს, ვოლფ-დალესის მოლაპარაკებათა ფაქტი საბჭოთა პროპაგანდისტების ერთ-ერთ საყვარელ იარაღად გადაიქცა.

აღსასრული

შელენბერგი მაინც ჯიუტად ცდილობდა, ჰიმლერი დასავლეთთან მოლაპარაკებებზე დაეყოლიებინა. 1945 წლის თებერვალში შელენბერგის ძალისხმევით გაიმართა ჰიმლერისა და გრაფ ბერნადოტის შეხვედრა. შვედი მოღვაწე წითელი ჯვრის საზოგადოების ერთ-ერთი ვიცე-პრეზიდენტი იყო, მრავალი ებრაელისა და ბანაკების ტყვეთა გადამრჩენელი. გრაფმა ჰიმლერს ფიურერის დაუყოვნებლივ გადაყენება და ახალი მთავრობის ფორმირება მოსთხოვა. ჰიმლერი დაეთანხმა, თუმცა შემდეგ კვლავ ყოყმანი დაიწყო. რაიხსფიურერს ეს ძალიან ძვირად დაუჯდა. ბორმანმა მასზე შეტყევები განაახლა. ფიურერის მაგიდაზე სისტემატურად ჩნდებოდა ცნობები ჰიმლერისა და დალესის მოლაპარაკებათა შესახებ. ბორმანი საქმეს ისეთნაირად წარმოაჩენდა, თითქოს ანტიკომუნისტური შეთქმულება მან გახსნა. თავისი თვითმკვლელობის წინ ჰიმლერმა ჰიმლერი თანამდებობიდან გადააყენა და პარტიიდანაც გარიცხა.

მეორე მსოფლიო ომი დამთავრდა. მესამე რაიხი განადგურებული იყო. მისი შესვეურები თავის შევლას ცდილობდნენ. ჰიმლერმაც

ყალბი დოკუმენტები იშოვა და მიმალვას შეეცადა, მაგრამ ის ინგლისელმა ჯარისკაცებმა დააკავეს. თავდაპირველად ვერც მიხვდნენ, რომ მათ წინაშე SS-ის რაიხსფიურერი იდგა. ჰიმლერი ჩვეულებრივი გერმანელი ოფიცერი ეგონათ და ტყვეთა ბანაკში სხვებთან ერთად მოათავსეს. ნელ-ნელა ჰიმლერი სასწრაფო-თამ შეიპყრო. მან ყარაულის უფროსს უთხრა:

— მე ჰიმლერი ვარ, გესმით? მე SS-ის რაიხსფიურერი ჰაინრიხ ჰიმლერი ვარ!

პატიმარი ბანაკის უფროსთან წაიყვანეს. მათ წინაშე მართლაც ჰიმლერი იდგა, — ეს მაშინვე დადგინდა. ბანაკის უფროსმა ფოტოგრაფი გამოიძახა, შემდეგ ჰიმლერს მიუბრუნდა:

— გაიხადე! მსურს შიშველი რაიხსფიურერი ვიხილო!

ჰიმლერმა ეს უკვე ვეღარ აიტანა. მას კბილში შხამი ჰქონდა ჩამალული. რაიხსფიურერმა, როგორც სტომატოლოგმა ასწავლა, კბილი კბილს დააჭირა. რამდენიმე წამის შემდეგ მისი სხეული უსულოდ დაენარცხა იატაკზე. სასწრაფოდ მოწვეულმა ექიმებმა სიკვდილი დაადასტურეს.

ინგლისელმა ოფიცერმა შიშველი რაიხსფიურერის ფოტოფირზე აღბეჭდვა ვერ შეძლო. ჰიმლერი არც ნიურნბერგის საერთაშორისო ტრიბუნალის წინაშე წარმდგარა. რაიხსფიურერი, ისევე როგორც საერთოდ ნაცისტები, ისტორიამ გაასამართლა და მიუდგომელი მსჯავრიც გამოუტანა.

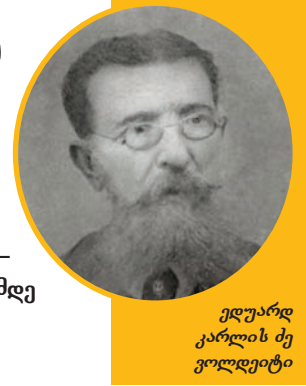
ნიკა თევზაძე

ისტორიის დოქტორი

ბანაკის უფროსის ოთახში თვითმკვლელობის შემდეგ

ფარმაცევტ ვოლდიჩის უთამოავლობა

ედუარდ კარლის ძე ვოლდიჩი

ქართულ-ბალტიურ ურთიერთობებს ათ საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. წინამდებარე ნარკვევში მოთხრობილია საქართველოში გადმოსახლებული ერთ-ერთი ლატვიელი ფარმაცევტის — ედუარდ ვოლდიჩისა და მის შთამომავალთა შესახებ, რაც დღემდე არ ყოფილა შესწავლილი.

XIX-XX საუკუნეების საქართველოში სხვადასხვა ჰროფესიის ლატვიელები მოღვაწეობდნენ

XIX საუკუნის მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობა, რომელიც ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისთვის იღვწოდა, თავის მოკავშირედ მიიჩნევდა რუსეთის იმპერიის მიერ დაპყრობილ ხალხებს და მათ შორის ლატვიელებს.

ლატვიურ პრესაში ხშირად ქვეყნდებოდა მასალები საქართველოს შესახებ. ქართული პრესაც დიდად ინტერესდებოდა რუსეთის იმპერიაში მცხოვრები ქართველებით მცირერიცხოვანი, მაგრამ თავისუფლებისმოყვარე ხალხების იმდროინდელი ყოფით და მათ ბედს ერთმანეთს ადარებდა.

საქართველოში სხვადასხვა დროს ცხოვრობდნენ, მოღვაწეობდნენ, სამოგზაუროდ

ანდა სამკურნალოდ ჩამოდიოდნენ სხვადასხვა პროფესიის ლატვიელები, რომელთა შორისაც იყვნენ: მწერლები, პოეტები, კულტურის, ხელოვნების, მედიცინის მუშაკები, ფარმაცევტები, ინჟინრები და სხვ. მათი ნაწილი კავკასიაში რუსეთის საიმპერიო ადმინისტრაციამ გამოგზავნა, ნაწილი კი საკუთარი ნებით ჩამოვიდა.

იმ ლატვიელთა შორის, რომლებიც საქართველოში სამედიცინო სფეროში საქმიანობდნენ, იყვნენ: ეგენი ზემელი, ედუარდ აბოლი, იან და რობერტ კუპცისები და სხვები.

ზემთ ჩამოთვლილთაგან აღსანიშნავია მთელ კავკასიაში სახელგანთქმული პროვიზორ-ავთიაქარის, ეგენი ზემელის

ლატვიის ქალაქი ცესისი (ყოფილი ვენდენი), სადაც ცხოვრობდა ავგუსტ ვოლდიჩის ოჯახი

მოღვაწეობა XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისში. მისი ავთიაქი, რომელიც ოგალური ფორმის შენობაში იყო განთავსებული, მდებარეობდა თბილისში, ყოფილ ვერის მოედანზე, ახლანდელი მიხეილ ჯავახიშვილისა და მერაბ კოსტავას ქუჩების შესაყარზე. თვით ავთიაქარც იმავე სახლში ცხოვრობდა.

მართალია, გასული საუკუნის 30-იან წლებში, რუსთაველის მოედნის გაფართოებისას ეს ავთიაქი აიღეს, მაგრამ მიკროუბანს დღემდე არაოფიციალურად „ზემელს“ უწოდებენ.

საქართველოში სხვადასხვა დროს მცხოვრებ ლატვიელთა: მხატვარ იული სტრაუშმეს, ქიმიკოს რობერტ კუპცისისა და სხვათა საქმიანობა კარგად არის შესწავლილი, რაშიც დიდი წვლილი მიუძღვის ქართველების ლატვიელ რძალს, პროფესორ რეგინა იაკობიძეს.

ლატვიიდან გადმოსახლებულთა შორის იყო რიგელები ელუარდ კარლის ძე ვოლდეიტიც, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომის პერიოდში დამკვიდრებულია.

ელუარდის პაპა (ანუ კარლის მამა) იყო ავგუსტი, დაბადებული 1810 წელს. იგი სხვადასხვა დროს მსახურობდა საოჯახო მასწავლებლად და მქადაგებლად ქალაქ პენზაში, მასწავლებლად პენზის გიმნაზიაში, მმართველ-მქადაგებლად პოდოლსკში და მქადაგებლად ნემიროვში, ასევე მასწავლებლად ადგილობრივ გიმნაზიაში. 1875 წლიდან ხანდაზმულობის გამო, პენზიაზე გავიდა და ლიფლანდიის გუბერნიის ქალაქ ვენდენში (დღევანდელი ცესისი) დასახლდა.

ავგუსტის ბიოგრაფია შეტანილია დორპატის (ტარტუს) საიმპერატორო უნივერსიტეტის აკადემიურ ალბომში Album Academicum, der Kaiserlichen Universität Dorpat.

დორპატის საიმპერატორო უნივერსიტეტის აკადემიური ალბომი. ზემოთ — თავფურცელი, ქვემოთ — ავგუსტ ვოლდეიტის ბიოგრაფია (გვ.194)

Bearbeitet von A.Hasselblatt (Dorpat) und Dr. G.Otto (Mitau), Dorpat, Verlag von C. Mattiesen, 1889 (იხ. გვ. 194), სადაც მისი გვარი აღნუსხულია, როგორც ვოლდეიტი (Volleydt). ლატვიელ მეცნიერთა განმარტებით, გვარის ასეთი უმნიშვნელო ცვლილება იმხანად ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენდა.

თბილისში დამკვიდრებულმა ელუარდ ვოლდეიტმა ჯვარი დაიწერა ქართულ ქალზე — ნატალია იოსების ასულ ჯიშკარიანზე. ეს მართლმადიდებლური აღმსარებლობის ლატვიურ-ქართული ოჯახი ცხოვრობდა ჯერ თბილისში, ხოლო შემდეგ — სოფელ თეთრიწყაროში. წყვილს შეეძინა 12 შვილი: ნიკოლოზი, ვიქტორი, ევგენი, ალექსანდრე, ვალერიანი, ანასტასია, ვალენტინა, ლუდმილა და კიდევ ოთხი ბავშვი, რომლებიც ჩვილ ასაკში გარდაიცვალნენ.

უფროსი შვილი — ნიკოლოზ ელუარდის

Wolleydt, Aug. Heinr., a. Livl., geb. 21. Juni. 1810, theol. 29—33, grad. Stud. 1840. Hauslehrer, 1845—58 Prediger in Pensa u. 1846—58 Religionslehrer am Pensaschen Gymnas., 1858—75 Gouv.-Prediger von Podolien u. Prediger in Nemirow, auch seit 1859 Lehrer am dortigen Gymnas.; 1875 emeritirt, lebt bei Wenden.

ლატვიის ეროვნულმა ბანკმა 2001 წელს გამოუშვა საიუბილეო მონეტა ცეისის (ვენდენის) ციხესიმაგრის გამოსახულებით

ძე ვოლდეტი (1886-1964) — თბილისში დაიბადა. იგი ცნობილი ექიმი-თერაპევტი იყო.

თავის მოგონებებში (მისი ხელნაწერი დაცულია ჩვენთან) ნიკოლოზ ვოლდეტი წერდა: „Отец — Эдуард Карлович Вольдейт... латыш из Риги, пришёл на Кавказ во время Русско-турецкой войны (1877-1878 гг.) в качестве фармацевта. После войны остался служить в Тбилиси, где и женился на

моей матери, грузинке Наталии Иосифовне Джишкариани, проживающей в Тбилиси“.

წმინდა მიხეილის საავადმყოფოსთან არსებული საფერშლო სკოლის II თანრიგის სამედიცინო ფერშლოს წოდებით დასრულების შემდეგ, ნიკოლოზ ვოლდეტი ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს ემსახურებოდა ჯანმრთელობის დაცვის საქმეს აღმოსავლეთ საქართველოში. სხვადასხვა დროს მუშაობდა: დუშეთის, მარნეულის, საგარეჯოს, გურჯაანისა და თელავის რაიონებში. მოგვიანებით მან თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტის სამკურნალო ფაკულტეტი დაამთავრა და ექიმის კვალიფიკაცია მიენიჭა.

1918 წლიდან ნიკოლოზ ვოლდეტი ცხოვრობდა თელავში, სადაც ადგილობრივ მოსახლეობაში პროფესიონალის სახელი და უდიდესი ავტორიტეტი მოიპოვა. მას ცოლად ჰყავდა ეკატერინე ალექსანდრეს ასული ხატიამეილი (1888-1959). მათი ერთადერთი ვაჟი აპოლონ ვოლდეტი (1919-1941), რომელიც საქართველოს ინდუსტრიული ინსტიტუტის ქიმია-ტექნოლოგიურ ფაკულტეტზე სწავლობდა, II მსოფლიო ომში მონაწილეობდა და 1941 წლის ზაფხულში უგზო-უკელოდ დაიკარგა.

საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ომის დაწყე-

ცეისის (ვენდენის) ციხესიმაგრე, რომელსაც თავის წერილებში იხსენიებდა გრიგოლ ორბელიანი

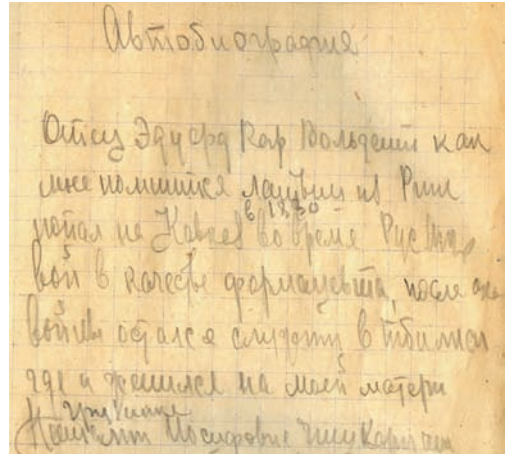
ბისას ნიკოლოზ ვოლდეიტი მსახურობდა თელავის რაიონულ საავადმყოფოში, თერაპიული განყოფილების ექიმ-ორდინატორად. 1941 წლის ოქტომბერში, იგი, როგორც პოლიტიკურად არასაიმედო, თანამდებობიდან გაათავისუფლეს და მეუღლესთან ერთად ყაზახეთში გადაასახლეს. ორ წელიწადზე მეტხანს მუშაობდა ქალაქ ლენინოგორსკის პოლიკლინიკაში. უსაფუძვლოდ რეპრესირებული ექიმი 1944 წლის იანვარში გაათავისუფლეს და საქართველოში დაბრუნების უფლება მისცეს. იგი მეუღლესთან ერთად თელავში დაბრუნდა, სადაც სიცოცხლის ბოლომდე ექიმად მუშაობდა.

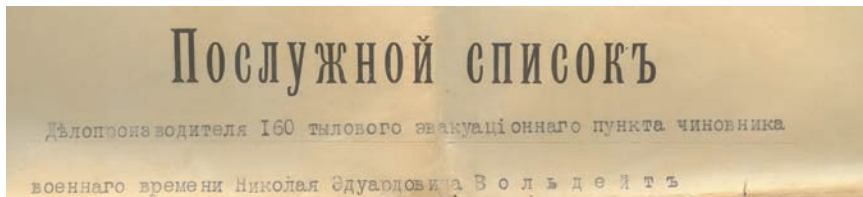
ნიკოლოზ
ვოლდეიტის ძე
ვოლდეიტი (1886-1964)

ნიკოლოზ ვოლდეიტის ხელნაწერი ავტობიოგრაფია

ავტობიოგრაფიაში ნიკოლოზ ვოლდეიტი მიუთითებდა: „1941 წლის 20 ოქტომბერს, შეცდომით, როგორც „გერმანული წარმომობისა“, გადამასახლეს ყაზახსტანში, სადაც ვმუშაობდი ქალაქ ლენინოგორსკის პოლიკლინიკაში. ჩემი გადასახლება მე გავასაჩივრე უმაღლეს ორგანოებთან, რის შედეგადაც დამაბრუნეს ისევ ქალაქ თელავში. 1944 წლის 17 იანვრიდან ვმუშაობ თელავის რაისაავადმყოფოს ინფექციურ განყოფილებაში... მყავს ცოლი — ეკატერინე, დაბადებული 1888 წელს, ქართველი. მყავდა შვილი, დაბადებული 1919 წელს, რომელიც 1940 წლის იანვარში გაწვეული იყო ჯარში, სადაც უგ-

ნიკოლოზ ვოლდეიტის ნამსახურობის ნუსხის ფრაგმენტები

პირველი
გვერდი

I. Чинъ, имя, отчество и фамилия	Чиновникъ военнаго времени Николай Эдуардо вичъ Вольдейтъ
II. Должность по службѣ	Дѣлопроизводитель I60 тылового эвакуаціоннаго пункта.

მეორე
გვერდის
ზედა
ნაწილი

IV. Когда родился	3 февраля 1886 года
V. Какого исповѣданія	Православнаго
VI. Изъ какого званія происходитъ и какой губерніи уроженецъ	Гражданинъ Тифлисской губерніи.

მეორე
გვერდის
ქვედა
ნაწილი

ვეგენი ვლადიმირის ძე
ვოლდეიტი (1888-1968)

ნიკოლოზ ვოლდეიტი თანამშრომლებთან. თელავი (1951)

ნიკოლოზ ვოლდეიტი მეუღლესთან,
ეკატერინე ზატიაშვილთან ერთად

ზო-უკვლოდ დამეკარგა. ვარ უპარტიო. პასუხისგებაში არ ვყოფილვარ. დაჯილდოებული ვარ რამდენჯერმე მადლობით და ფულადი ჯილდოებითაც“.

1954 წლის 27 აგვისტოს, თელავში გამოშვებულ რაიონულ გაზეთში „კომპეურნის ხმა“ გამოქვეყნებულ სტატიის ადნიშნული იყო: „სამედიცინო მოღვაწეობის 50 წლის განმავლობაში მრავალი ავადმყოფი განუკურნავს ნიკოლოზ ვოლდეიტს, ან როგორც მისი ყოფილი ავადმყოფები ამბობენ: „საიქიოდან სააქაოში დაუბრუნებია“, უამრავისთვის აღუდგენია შრომის უნარი... კარგ ადამიანს და საუკეთესო სპეციალისტს „მხსნელს“ უწოდებენ და ვერ წარმოუდგენიათ, რომ მათ განკურნებას „თუ არა კოლია ექიმი, სხვა ვინმე შეძლებდა“.

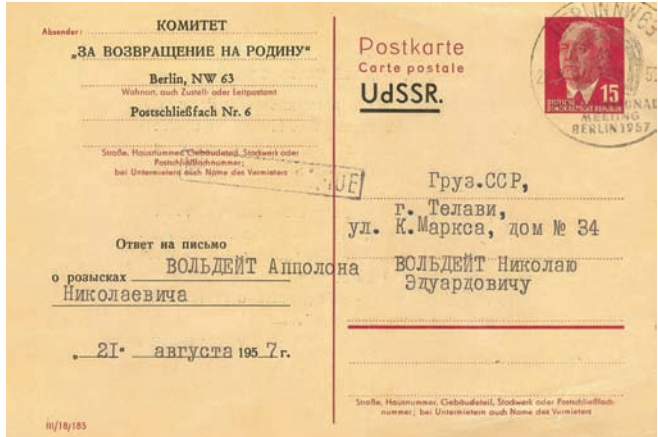
მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ, ნიკოლოზ ვოლდეიტმა დარია აბელის ასულ აბელიშვილზე იქორწინა. აბელიშვილები იყვნენ კახეთის აზნაურები, რომლებიც სოფელ ოჩიოში ცხოვრობდნენ და იქაურ ანდრონიკაშვილებს ენათესავებოდნენ. სხვათა შორის, ამ შტოს წარმომადგენლები იყვნენ ადვოკატი ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი და მისი ვაჟები — ირაკლი და ელევთერი.

ნიკოლოზ ვოლდეიტი 78 წლის ასაკში გარდაიცვალა. დეაწლმოსილი ექიმი თელავში დაკრძალეს, ქართველთა სასაფლაოზე.

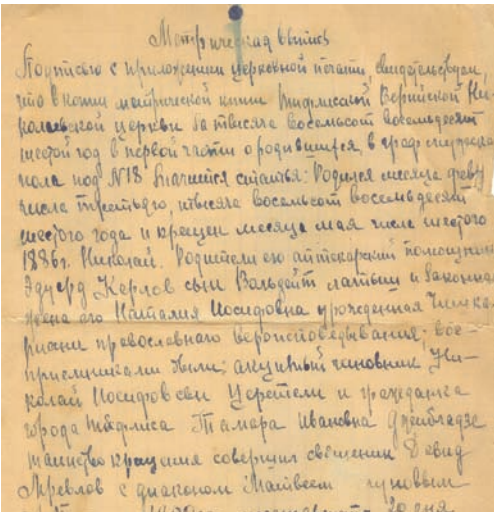
ვეგენი (1888-1968) — ექიმი-ფარმაცევტი იყო და აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში სპეციალობით მუშაობდა. მან ცოლად შეირთო საქართველოში მცხოვრები ასირიელი, მართლმადიდებელი ნინო ლაზარეს ასული

აპოლონ
ნიკოლოზის ძე
ვოლდეიტის
(1919-1941)
სტუდენტური
ბილეთი

აპოლონ ვოლდეიტის უკანასკნელი ფოტო (დასავლეთი უკრაინა, 1. V. 1941) და მისი მამის სახელზე ბერლინიდან გამოგზავნილი ცნობა გაუიშვლის უგზო-უკვლოდ დაკარგვის შესახებ (21.VIII. 1957)

ვაზნეთში გადასახლებული ვოლდეიტები ნოტარიულად დამოწმებული ამ მეტრიკული ამონაწერის საფუძველზე საქართველოში დაბრუნდნენ

ბოგდანოვა, რომელსაც დედა გიუნაშვილი ჰყავდა. მათ შეეძინათ სამი ვაჟი: ანატოლი, ბორისი და გლები.

ანატოლიმ ცოლად შეირთო ელენე არჯვანიძე, რომელთანაც შეეძინა შვილები — ნინო (ინგლისური ენის სპეციალისტი) და ვეგენი (ელექტროინჟინერი). მეორე ქორწინებიდან ჰყავდა კიდევ ერთი ვაჟი — ვლადიმერი, რომელიც სმოლენსკში ცხოვრობს.

ბორისმა ცოლად შეირთო ვენერა ლექვიანაძე. მათ შეეძინათ ვაჟები — გლები (ინჟინერი) და ბორის თბილელი (კომპოზიტორი). ორივე მათგანი დაოჯახებულია.

გლებ ვეგენის ძე ვოლდეიტი მშენებელი ინჟინერი იყო. მონაწილეობდა ქალაქ რუსთავეის მშენებლობაში. მიენიჭა „საქართველოს დამსახურებული ინჟინერი“ წოდება. გლებს და მის მეუღლეს ეთერ კვანტალიანს ორი ქალიშვილი შეეძინათ. ლია — მომღერალია, ქართული და რუსული რომანსების ცნობილი შემსრულებელი, ხოლო ნანა — გეოფიზიკოსი. ორივეს ჰყავს ქმარ-შვილი.

ვალერიან ედუარდის ძე ვოლდეიტს გერმანელ მეუღლესთან, ბერტასთან შეეძინა ორი ვაჟი — იგორი და კონსტანტინე, რომელიც ცნობილი ინჟინერი იყო.

ასეთია მოკლედ საქართველოში დამკვიდრებული ლატვიელების — ვოლდეიტების ოჯახის ისტორია.

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ოსუ-ის პროფესორი

ნაპოლეონი ეგვიპტეში

ღიმი ომი მამლუქთა წინააღმდეგ

ნაპოლეონის ლაშქრობა ეგვიპტეში იყო ერთ-ერთი ყველაზე ეგზოტიკური ლაშქრობა საფრანგეთის ახალ ისტორიაში. საფრანგეთის სავაჭრო ბურჟუაზიას ბურბონთა მეფობის დროიდან კარგი ურთიერთობა ჰქონდა ლევანტის ქვეყნებთან (სირია, ეგვიპტე, პალესტინა), რაც ხელსაყრელი იყო საფრანგეთის ვაჭრობისა და მრეწველობისთვის. ლევანტი ბრწყინვალე პორტას, ანუ ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა. თუმცა სულთნის გავლენა ძალიან იყო შესუსტებული ეგვიპტეში და ქვეყნის ფაქტობრივად მამლუქი ბეგები განაგებდნენ.

ეგვიპტის ლაშქრობა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის, შარლ მორის ტალეირანის იდეა იყო, რომელიც ნაპოლეონსაც დაუჯდა ჭკუაში და მთავრობას სამხედრო ექსპედიციის მოწვობა შესთავაზა. მთავრობამ (დირექტორიამ) იდეა მოიწონა და აღსრულება ნაპოლეონს დაავალა. მან „ინგლისის არმიის“ სარდლობა მიიღო — არმიას ასე იმიტომ უწოდეს, რომ ფრანგები დეზინფორმაციას ავრცელებდნენ, თითქოს ინგლისში ლაშქრობისთვის ემზადებოდნენ. ნაპოლეონს სურდა, დაეპყრო ეგვიპტე და ახლო აღმოსავლეთი და იქ პლაცდარში მოეწყო ინდოეთში ლაშქრობის დასაწყებად — სწორედ ასე აპირებდა

საფრანგეთის მოწინააღმდეგე ინგლისის ეკონომიკის განადგურებას.

ბრიტანელები ინდოეთის რესურსებს მოხერხებულად იყენებდნენ. მათ აქ დააარსეს აღმოსავლეთ ინდოეთის (ოსტ-ინდოეთის) სავაჭრო კომპანია, რომლის საშუალებით ინგლისი თანდათან მთელ ქვეყანას ეუფლებოდა. ინგლისელი მოხელეები ინდოეთიდან ეზიდებოდნენ ოქროს, სანელებლებს და რაც მთავარია, ჩაის. ვაჭრობიდან მიღებულ მოგებას კი იყენებდნენ საფრანგეთის საწინააღმდეგო კოალიციათა დასაფინანსებლად.

ეგვიპტის ლაშქრობა ისეთი გასაიდუმლოებული იყო, რომ მის შესახებ საფრანგეთის

ბრძოლა პირამიდებთან. ლუი-ფრანსუა ბარონ ლეჟუნის ტილო, 1808 წ.

მმართველი დირექტორიის (სიესი, ბარასი, როჟე-დიუკო, გოიე და მულენი), ჟოზეფ ფუშეს (პოლიციის მინისტრი), ტალეირანისა და ნაპოლეონის გარდა, არავინ არაფერი იცოდა. ნაპოლეონს კარგად მოეხსენებოდა, რომ თუ ამ ლაშქრობის შესახებ ინგლისის ადმირალი ჰორაციო ნელსონი შეიტყობდა, იგი ფრანგთა საექსპედიციო არმიის ფლოტის ჩაძირვას ეცდებოდა. შედეგად, ფრანგები დაკარგავენ თავიანთი ჯარის საუკეთესო ნაწილს, ფლოტის 13 სახაზო გემსა და რამდენიმე ფრეგატს. ამით კი ნაპოლეონის განზრახვას საბოლოოდ მოეღებოდა ბოლო.

ლაშქრობაში, არმიასთან ერთად, ნაპოლეონმა 167 მეცნიერი წაიყვანა ამ უძველესი ქვეყნის გამოსაკვლევად. მათ შორის იყვნენ მონჟი, ბერთოლე, ფიურე და სხვ. ფრანგებმა 32-ათასიანი არმია მოამზადეს და ფლოტის სახაზო ხომალდებში ჩასხეს. ფლოტის ადმირალი ფრანსუა-პოლ ბრუე ხელმძღვანელობდა.

ნაპოლეონმა ეგვიპტის ლაშქრობის წინ

ტალეირანს სთხოვა დახმარება. ტალეირანი გაქნილი და მექრთამე კი გახლდათ, მაგრამ ბრწყინვალედ ფლობდა დიპლომატიის ხელოვნებასაც. ნაპოლეონის ეგვიპტეში შეჭრისთანავე ტალეირანი სტამბოლში უნდა ჩასულიყო და სულთანი დაერწმუნებინა, რომ ნაპოლეონი ეგვიპტეში ოსმალეთისთვის ზიანის მისაყენებლად კი არ იყო ჩასული, არამედ მხოლოდ ინგლისისთვის დარტყმის მისაყენებლად.

ამას გარდა, ნაპოლეონი გაანადგურებდა მამლუქებს, რომლებიც ოსმალებს აღარ ემორჩილებოდნენ და დამოუკიდებლობა სურდათ. ბონაპარტს ოსმალეთისთვის თვალის ახვევა დროებით სჭირდებოდა, სანამ ეგვიპტეს დაიპყრობდა და იქ ფეხს მოიკიდებდა. ამის შემდეგ ფრანგები ლევანტის ქვეყნების სრულად დამორჩილებას აპირებდნენ.

ლაშქრობის დაწყებამდე ნაპოლეონმა მოახერხა თავი აერიდებინა ინგლისის ფლოტისთვის. ხმა დააგლო, რომ გიბრალტარის სრუტის გავლით ინგლისში შეჭრას გეგმავდა. ნელსონის ფლოტის ნაწილი გიბრალტარისკენ გაემუშრა, რათა ფრანგების შეტევა არ დაეშვა, მეორე ნაწილით კი ნელსონი ტულონის მახლობლად იდგა.

1798 წლის მაისში მის გემებს ქარიშხალმა

ოსმალეთის სულთანი სელიმ III (1761-1808), რომელიც ამ დროისთვის ფორმალურად მართავდა ეგვიპტეს

ადმირალი ჰორაციო ნელსონი

გადაუარა და ძალიან დაახინა, რის გამოც ნელსონი იძულებული გახდა, გიბრალტარში დაბრუნებულიყო. სწორედ ამ დროს ნაპოლეონი ჯართან ერთად მშვიდად გაეშურა ეგვიპტისკენ.

ნაპოლეონის ეპოქის სამხედრო გემები ხის მასალით იგებოდა. ფლოტისთვის ძირითადად იგებოდა რამდენიმე სახის გემი: ფრეგატი, სახაზო ხომალდი და ბრიგი. ბრიგს ორი ანძა ჰქონდა, ფრეგატს — სამი. სახაზო გემი ყველაზე დიდი იყო. მასაც სამი ანძა და კიდევ ცხვირის დამატებითი აფრები ჰქონდა. სამხედრო გემები აღჭურვილი იყო საზღვაო ქვემეხებით. ბრიგსა და ფრეგატს შედარებით ნაკლები ზარბაზანი ჰქონდა, ვიდრე სახაზო გემებს. სახაზო გემების ქვემეხთა რიცხვი ზოგჯერ 120-მდე აღწევდა. სწორედ ამდენი ქვემეხი იყო განლაგებული ნაპოლეონის ფლოტის ადმირალის, ბრუეს საფლაგმანო გემზე. სახაზო გემების ეკიპაჟი რიცხობრივად საგრძნობლად აღემატებოდა ფრეგატისას და ბრიგისას. ნაპოლეონის ბრძანებით, ეგვიპტის ლაშქრობის მონაწილე თითოეულ გემზე განალაგეს ხუთასი ვეტერანი საფრანგეთის „იტალიური არმიის“ რიგებიდან. ნაპოლეონმა გაითვალისწინა, რომ ინგლისის სწრაფი ფლოტი შეიძლება წამოწეოდა ფრანგთა ფლოტს და საზღვაო ბრძოლა გაემართა.

ბონაპარტის ჩანაფიქრით, როცა ინგლისელთა გემები მიუახლოვდებოდნენ, ფრანგებს აბორდაჟზე უნდა აეყვანათ ისინი და ეკიპაჟი ხელჩართულ ბრძოლაში გაენადგურებინათ. ნაპოლეონის ომებში გამობრძმედილ მეთოდებს არ გაუჭირდებოდათ ინგლისელ მებრძოლთა დამარცხება. ამიტომ ფრანგებს ნელსონის ფლოტის არ ეშინოდათ.

გზადაგზა ნაპოლეონი ხმელთაშუა ზღვის პატარა კუნძულებს იკავებდა. ფრანგებმა დაიპყრეს კუნძული მალტა და იქ სამხედრო გარნიზონი დატოვეს. ნაპოლეონს მალტა ხმელთაშუა ზღვაში საფრანგეთის პოზიციის გასამყარებლად სჭირდებოდა. კუნძული ახლო იყო იტალიასთანაც და აფრიკასთანაც. ამას გარდა, ნაპოლეონმა კუნძულზე დიდძალი სიმიდრე ჩაიგდო ხელში. ფრანგები შეჩერდნენ კუნძულ კრეტაზეც, სადაც ახლაც შემორჩენილია სახლი, სადაც ნაპოლეონმა დამე გაათია.

1798 წლის ივლისში ნაპოლეონმა ჯარი ალექსანდრიაში, ელინისტური ეგვიპტის ძველ დედაქალაქთან გადასხა. ფრანგებმა შეიტყვეს, რომ ინგლისის ფლოტს მათი ფლოტისთვის დაეწრო — ისინი ეგვიპტეში 48 საათით ადრე მისულან. ინგლისელებს უნახავთ, რომ ეგვიპტეში არც ერთი ფრანგი არ იყო. ამიტომ ნელსონმა იფარაუდა, რომ ნაპოლეონი სტამბოლისკენ გაეშურა და ინგლისელებიც იქით დაიძრნენ. ნაპოლეონმა კი ჯარი მშვიდად გადასხა ეგვიპტეში და ალექსანდრია აიღო. თავის მოხსენებაში ეგვიპტის ლაშქრობაზე ის წერდა: „19 მესიღორს არმია ალექსანდრიიდან გავიდა. 20-ში უკვე დამანჰურთან ვიყავით. უდაბნოზე გადასვლის დროს უჩვეულო პაპანაქებამ და უწყლობამ გაგვაწამა. ნილოსის სანაპიროზე, რაჰმანისთან, სადაც 22 მესიღორს გავედით, ბრძოლა გადავიხადეთ“ (მესიღორი, საფრანგეთის რევოლუციური კალენდრის მიხედვით, აღნიშნავს პერიოდს 19-20 ივნისიდან 18-19 ივლისამდე. ეს კალენდარი კონვენტმა 1793 წელს მიიღო და 1806 წლამდე მოქმედებდა).

ციტატიიდან ჩანს, რომ ფრანგთა ჯარი ეგვიპტეში ძალიან ეწამებოდა სიცხითა და უწყლობით. ნაპოლეონის ჯარი რაჰმანისთან მამლუქებს შეებრძოლა და უკუაქცია ისინი. მამლუქებმა დანაკარგი განიცადეს და უკან დაიხიეს. მურად-ბეი პატარა ფლოტილიისა და ზარბაზნების იმედით ფრანგებს სოფელ

შებრიზთან ელოდა. ნაპოლეონი კარეებად (საბრძოლო წყობა კვადრატის ან სწორკუთხედის სახით) დაწყობილი ჯარით მიუახლოვდა მამლუქებს. მას მხოლოდ 200 მხედარი ჰყავდა. მამლუქები საუკეთესოდ იყვნენ შეიარაღებული დამბაჩებით, კარაბინებითა და აღმოსავლური ხმლებით. მამლუქთა ფლოტს დაუპირისპირდა ფრანგთა ფლოტილია პერეს სარდლობით. ფრანგებმა მამაცურად იბრძოლეს და მტრის ფლოტი ხელთ იგდეს.

მამლუქებმა კავალერიით შეუტეეს კარეებად დაწყობილ ფრანგებს, რომლებმაც მათ მიახლოების საშუალება არ მისცეს. მრავალი მამლუქი დაიჭრა და დაიღუპა, დანარჩენებმა კი უკან დაიხიეს. ამ ბრძოლაში მამლუქებმა სამასამდე კაცი დაკარგეს. ფრანგებმა სწრაფად მიაღწიეს სოფელ იმბაბას, სადაც მამლუქი ბეგები იყვნენ გამაგრებული. გიზის პირამიდებიდან დაახლოებით 15 კილომეტრში, იმბაბასთან მოხდა დიდი ბრძოლა ნაპოლეონსა და მურად-ბეის შორის. ფრანგთა მებრძოლები ისევ კარეებად განლაგებულნი იყვნენ, როგორც შებრიზთან ბრძოლაში. მამლუქებმა შეუტეეს, მაგრამ ფრანგთა ტყვიებით მრავალი მათგანი მოიცვლა და დაიჭრა. ისინი შეიჭრნენ ორ ფრანგულ ქვედანაყოფს შორის. ფრანგებმა გრიგალისებური ცეცხლით მოიგერიეს, ხოლო შემდგომ გენერალ ბუეს მეთაურობით მამლუქთა სანგრებს შეუტეეს.

მეორე ფრანგულმა შენაერთმა გენერალ ვიოლეს მეთაურობით, სანგრებსა და მათზე

მოიერიშე ბუეს რაზმს შორის ტერიტორია დაიკავა, რითაც სამი მნიშვნელოვანი ამოცანა გადაჭრა: 1. ხელი შეუშალა მამლუქთა რაზმებს სანგრების დამცველთათვის მიშველებაში. 2. გარეთ შემოსასვლელი გზა გადაუკეტა მამლუქებს, რომლებიც სიმაგრეს იცავდნენ. 3. თუ საჭირო იქნებოდა, მარცხნიდან თვითონ მიიტანდა იერიშს მტრის სანგრებზე. გენერალ ბუეს შემტვეი ქვედანაყოფის რამდენიმე კოლონა, რომელსაც გენერალი ბაშპონი სარდლობდა, მტრის სანგრებს უშიშრად დააცხრა თავს და მამლუქთა ქვეითები დაამარცხა. მამლუქთა კავალერია კვლავ გადავიდა შეტევაზე, მაგრამ ნაპოლეონის ქვეითებმა ძლიერი ცეცხლით უკან დაახვეინეს. უამრავი მამლუქი ბრძოლის ველზე დაეცა. ფრანგებმა ხელთ იგდეს 50 ზარბაზანი და საომარი მასალით დატვირთული 400 აქლემი. 2 ათასზე მეტი მამლუქი დაიღუპა. მათ შორის რამდენიმე ბეგი. მურად-ბეი დაიჭრა და დარჩენილი ჯარით უკან დაიხია. იმავე დამეს მამლუქებმა კაიროდან ფეაკუაცია მოახდინეს. ხალხმა მათთვის აძულველ მამლუქთა სახლებს ცეცხლი წაუკიდეს.

ბრძოლაში მამლუქებმა დიდი სიმამაცე გამოიჩინეს. ისინი თავიანთ სიმდიდრესა და ძალაუფლებას იცავდნენ. მამლუქები ოქროვერცხლში იყვნენ ჩაფლული. ყოველ მოკლულ მამლუქს დიდძალი სიმდიდრე აღმოაჩნდა.

მამლუქთა ერთ-ერთი მეთაური იყო ქართველი იბრაჰიმ-ბეი (შინჯიკაშვილი) რომელიც შეიხ ალ-ბალადის ტიტულს ატარებდა.

„ღმერთო ჩემო, მეჩვენება, რომ ის სუნთქავს!“ — აღმოხდა ბონაპარტს გვიპტის უდიდესი ფარაონის, რამზეს II-ის მუმიის დანახვისას

ნაპოლეონის ეგვიპტური კამპანია. სამხედრო მოქმედებები 1798 წელს (© ნიკა ხოფერია)

ქართული წარმოშობის უნდა ყოფილიყო მურად-ბეი, მამლუქთა მთავარსარდალი ნაპოლეონთან ომში. საერთოდ, მამლუქთა მაღალი ფენის ერთ ნაწილს ქართველები შეადგენდნენ. თურქები იტაცებდნენ ქართველ, ალბანელ, სომეხ და თურქ ბიჭებს და შემდეგ ეგვიპტეში მეთრებად, მამლუქებად ზრდიდნენ („მამლუქი“ თეთრ მონას ნიშნავს).

მამლუქებთან გამარჯვების შემდეგ ნაპოლეონი კაიროში შევიდა. ფრანგებმა უძველესი ქვეყნის დაპყრობა შეძლეს. ნაპოლეონის ჩამოყვანილი მეცნიერები ეგვიპტის სიძველეებს იკვლევდნენ. მათ ლაშქრობის დასასრულისთვის აღმოაჩინეს როზეტას ქვა, რომელზე დაყრდნობითაც 1822 წელს ჟან ფრანსუა შამპოლიონმა ეგვიპტური დამწერლობა გაშიფრა. ფრანგებმა აღმოაჩინეს ფარაონ რამზეს II-ის სარკოფაგი, რომელზეც ასეთი ამბავი გავრცელდა: ნაპოლეონმა მოითხოვა, მასთან მიეტანათ სარკოფაგი რამზეს II დიდის მუშით. როცა ჟიუნომ ჰკითხა, ნამდვილად სურდა თუ არა მუშის ნახვა, ნაპოლეონმა უპასუხა: „მე მსურს ვიხილო ადამიანი, რომელსაც მტრებიც კი ღმერთად

მიიჩნევდნენ; მსურს ვიხილო დიდი ფარაონი, რომელიც საბერძნეთის დაარსებამდე ხუთასი წლით ადრე ცხოვრობდა, ხოლო რომის დაარსებამდე ათასი წლით ადრე“.

მცირე ხნის სიჩუმის შემდეგ ნაპოლეონმა თქვა: „ეგვიპტელები ყველაზე დიადი ხალხია, ვისაც კი დეღამიწაზე ოდესმე უცხოვრია. მათ დაგვიტოვეს უდიდესი ისტორია ქვეყნისა, რომელსაც მართავდნენ დიადი ფარაონები. ეგვიპტელებმა ამ პირამიდებითა და ტაძრებით, ამ მუშებით დაამტკიცეს თავიანთი უკვდავება და სიკვდილი დაამარცხეს“.

ნაპოლეონი სულთნის სასახლის საიდუმლო ოთახთან იყო, საიდანაც ფრანგებმა სარკოფაგი ამოიტანეს და გასწესეს. მუშია ცოცხალით გამოიყურებოდა. „ღმერთო ჩემო, მეჩვენება, რომ ის სუნთქავს!“ — აღმოხდა ბონაპარტს (აქამდე მისგან სიტყვა ღმერთი არავის გაეგონა). ნაპოლეონმა დოინჯი შემოიყარა და კარგა ხანს უცქერდა ეგვიპტის უდიდესი ფარაონის მუშას.

სანამ ნაპოლეონი ეგვიპტეში იბრძოდა, ჰორაციო ნელსონი ინგლისის ფლოტით სტამბოლიდან გამობრუნდა, სადაც ნაპოლე-

ონის ეგვიპტეში დაგვიანების გამო მოხვდა. ნელსონი თავს დაესხა ფრანგთა ფლოტს ელ აბუკირის ყურეში და სასტიკი ბრძოლა გაუმართა. ფრანგების ადმირალმა შეცდომები დაუშვა, ბრძოლისთვის უხეიროდ მოემზადა და ნელსონის სვლები ვერ გაითვალისწინა. ნელსონმა კი მოხერხებული მანევრებით დაამარცხა იგი. თუმცა ინგლისელთა გემებიც საკმაოდ დაზიანდნენ. ნაპოლეონს ფლოტი აღარ ჰყავდა, მაგრამ ჯარის წინაშე გამოსვლისას მეომრებს ეს ამბავი ისე აუწყა, თითქოს მნიშვნელოვანი არაფერი მომხდარიყო. იგი ამბობდა, რომ ფრანგებს უკან დასახევი გზა აღარ ჰქონდათ და ბრძოლა უნდა განეგრძოთ. ნაპოლეონი ეგვიპტის ახალ, განვითარებულ ქვეყანაზე ოცნებობდა და ამის განხორციელება სურდა.

ტალეირანი სტამბოლში არ ჩასულა. ოსმალეთი სწრაფად ამოქმედდა. ინგლისელებმა სულთანს ომის დაწყებისკენ უბიძგეს. თურქებმა ორი 50-ათასიანი არმია შეკრიბეს და ფრანგების წინააღმდეგ დაძრეს. ოსმალებს ინგლისის ფლოტი ყველანაირად ემარებოდა. ნაპოლეონს სამ ფრონტზე ომი უწევდა: ერთ მხარეს მამლუქების ახალი შემოტევა იყო მოსალოდნელი, მეორე მხარეს პირველი თურქული არმიისა, რომელიც ღაზისა და სინას ნახევარკუნძულის გავლით მოემართებოდა, მესამე მხრიდან კი სხვა თურქული არმია ეგვიპტის ჩრდილოეთში აპირებდა გადმოსვლას. ფრანგებმა რამდენიმე ქალაქსა და მნიშვნელოვან პუნქტში გარნიზონები დატოვეს.

ზემო ეგვიპტის დასაპყრობად ნაპოლეონს გენერალი დეზე ჰყავდა გაგზავნილი 10 ათასი ჯარისკაცით. ამას გარდა, ნაპოლეონს მხოლოდ 13 ათასი კაცი ჰყავდა. მიუხედავად ამისა, იგი სირიისკენ დაიძრა. ნაპოლეონთან იყვნენ რჩეული ფრანგი გენერლები: კლებერი, ლანი, მიურატი და ჟიუნო. ფრანგებმა აიღეს ღაზა და იაფა. იაფასთან ფრანგებმა დანებებული თურქული გარნიზონი ამოწვეიტეს, რადგან სურსათი ცოტა ჰქონდათ და 2 ათასი ტყვე მათ ისედაც მწირ მარაგს ბოლოს მოუღებდა. ფრანგებსაც აკლდათ ტყვია-წამალიც, ამიტომ სარდალმა ტყვეები ხიშტებით ამოაწვევტინა. ნაპოლეონმა ალყა შემოარტყა ძლიერი გალავნით დაცულ ქალაქ აკრას (იგივე აკკო, სენ-ჟან დ'აკრი). ამ ქალაქს იცავდა თურქთა გარნიზონი, რომელიც უხვად იყო

მომარაგებული ტყვია-წამლითა და იარაღით (ინგლისის ფლოტი მუდმივად ამარაგებდა თურქებს).

ინგლისის ფლოტს აკრასთან მეთაურობდა სიდნეი სმიტი. ფრანგებს არ ჰქონდათ საალყო არტილერია, რადგან ეგვიპტიდან პატარა გემებით გამოგზავნილი ზარბაზნები ინგლისელებმა ჩაიგდეს ხელთ. ამიტომ აკრის სქელი გალავნის აღება უადრესად გაჭირდა. თუმცა მიუხედავად ინგლისელთა დახმარებისა, თურქებიც ცუდ დღეში იყვნენ. ფრანგებს გააფთრებული იერიშები მიჰქონდათ. ბრძოლისას დაიღუპა ნაპოლეონის ერთ-ერთი რჩეული გენერალი კაფარელი. თურქებმა აკრის გარნიზონის დასახმარებლად 30-ათასიანი არმია დაძრეს. ნაპოლეონმა ჯარის ნაწილი საალყოდ დატოვა და თურქების წინააღმდეგ გენერალი კლებერი გაგზავნა. ბრძოლა ნაზარეთთან მოხდა. კლებერს 3-ათასიანი არმია ჰყავდა და თურქების შეტევებს მაინც მამაცურად იგერიებდა. ნაპოლეონი ხედებოდა, რომ ესოდენ მცირე ჯარით კლებერი ვერ გაიმარჯვებდა და იძულებული გახდა, მიხმარებოდა.

ბონაპარტის შეტევა მოულოდნელი აღმოჩნდა თურქებისთვის და მათ რიგებში არეულობა გამოიწვია. ფრანგებმა სწრაფი შეტევით

მურად ბეი. ანდრე დიუტერტი, 1809 წ.

ბრძოლა პირამიდებთან. მამლუქებს წინ მურად ბეი მიუძღვის. პანორამის ფრაგმენტი, ვოიციხ კოსაკის ტილო (1900 წ.)

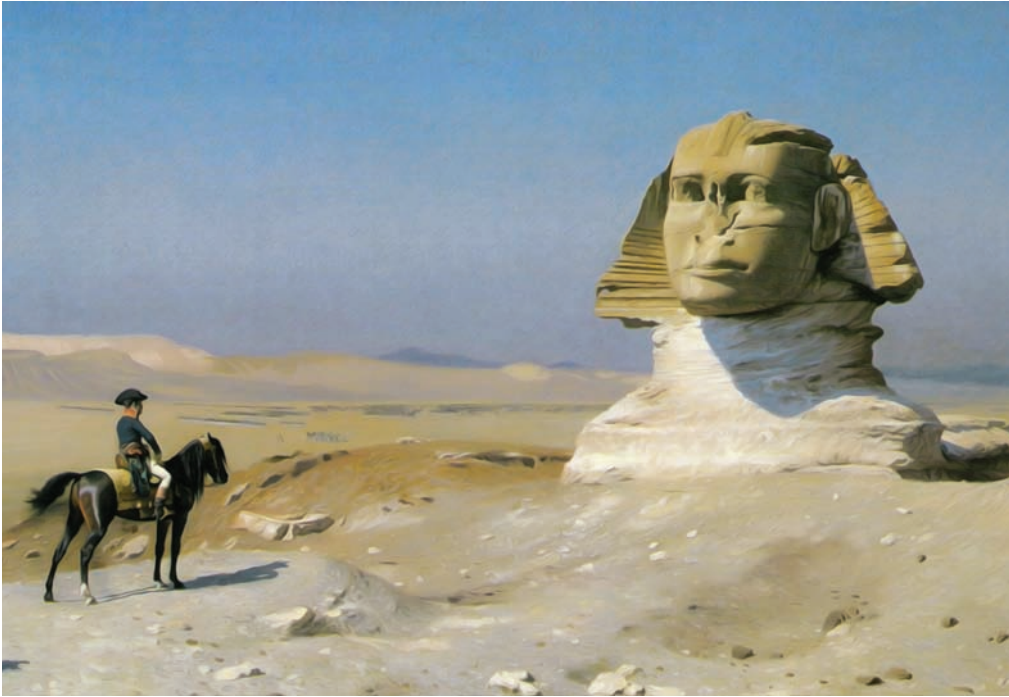
გაფანტეს ისინი. კლებერმაც ჯარი თავდაცვიდან იერიშზე გადაიყვანა და ბონაპარტთან ერთად, ოსმალების ჯარი დაამარცხა. ფრანგებს ამ ბრძოლაში მხოლოდ 6 ათასი ჯარისკაცი ჰყავდათ 30 ათასის წინააღმდეგ. ნაპოლეონმა აკრის აღება ვერ მოახერხა და 1799 წლის 20 მაისს უკან დაიხია. სირიის ლაშქრობისას ფრანგებს შეეყარათ შავი ჭირის ეპიდემია, თუმცა დიდი მსხვერპლი არ ყოფილა. მიუხედავად ამისა, ჯარისკაცები შეშინებული იყვნენ ასეთი საშინელი დაავადებისგან. ნაპოლეონმა მათ გასამხნეებლად იაფაში ყოფნისას ერთ-ერთი დაავადებული ხელში აიყვანა და საავადმყოფოში გადაიყვანა. როცა ნაპოლე-

ონი ეგვიპტეში დაბრუნდა, იქ უკვე აჯანყება იყო დაწყებული. კაიროს აჯანყება ფრანგებმა სასტიკად ჩაახშეს. მუსლიმები მალე დაშვიდდნენ და ნაპოლეონმა ახლა ნილოსის დელტასთან, აბუკირთან ინგლისელთა ფლოტის მიერ გადმოსხმული ოსმალური არმიისთვის მოიცალა. მან სასტიკად გაანადგურა თურქები. გენერალმა მიურატმა კი ამ ბრძოლისას დაამარცხა თურქების დასახმარებლად მოსული მამლუქთა ჯარი (მიურატი კავალერიის საუკეთესო მეთაური იყო, რომელიც იმპერიის პერიოდში მარშალი გახდა). ეგვიპტის ლაშქრობისას, მიურატის გარდა, თავი გამოიჩინეს დეზემ, კლებერმა და ლანმა.

საზღვაო ბრძოლა აბუკირთან. თომას უიტკომბი, 1816 წ.

ნაპოლეონი და
სფინქსი. ჟან-
ლენ უერომის
ნახატი,
1868 წ.

ნაპოლეონი ეგვიპტელების გადმობირებას ცდილობდა. მუსლიმები ნაპოლეონს სულთან ალ-ქაბირს უწოდებდნენ (ცეცხლოვან სულთანს, ცეცხლის მბრძანებელს), იმის გამო, რომ ფრანგების ჯარი მარჯვედ ხმარობდა ცეცხლსასროლ იარაღსა და ზარბაზნებს. ნაპოლეონმა შეიტყო, რომ ამასობაში საფრანგეთი ანტიფრანგულ კოალიციასთან ომში ჩაბმულიყო და ერთად ებრძოდა რუსეთს, ავსტრიას, ნეაპოლსა და ინგლისს. ფრანგებს ამ ომში არ გაუმართლათ. თანაც მათი რამდენიმე საუკეთესო გენერალი და არმიის ნაწილი ეგვიპტეში იყო.

კოალიციამ საფრანგეთს წაართვა ნაპოლეონის მიერ ადრე დაპყრობილი იტალია. ფრანგები დამარცხდნენ ნოვის ბრძოლაში, სადაც დაიღუპა მათი გენერალი ჟუბერი. ნაპოლეონმა საფრანგეთში დაბრუნება გადაწყვიტა. მან სარდლობა გენერალ კლებერს დაუსწრებლად დაუტოვა (კლებერმა არ იცოდა, რომ ნაპოლეონი ეგვიპტეს ტოვებდა და მეთაურობა ძალაუნებურად ჩაიბარა) და მცირე რაზმითა და დანარჩენი გენერლებით 1799 წლის 22 აგვისტოს საფრანგეთში ფარულად გაემგზავრა ორი პატარა სათევზაო გემით. ამით დასრულდა ნაპოლეონის ლაშქრობა მსოფლიოს უძველეს ქვეყანაში.

გენერალი კლებერი ეგვიპტეს გონივრულად მართავდა. მამაცმა გენერალმა 1800 წლის 20 მარტს ჰელიოპოლისთან დაამარცხა

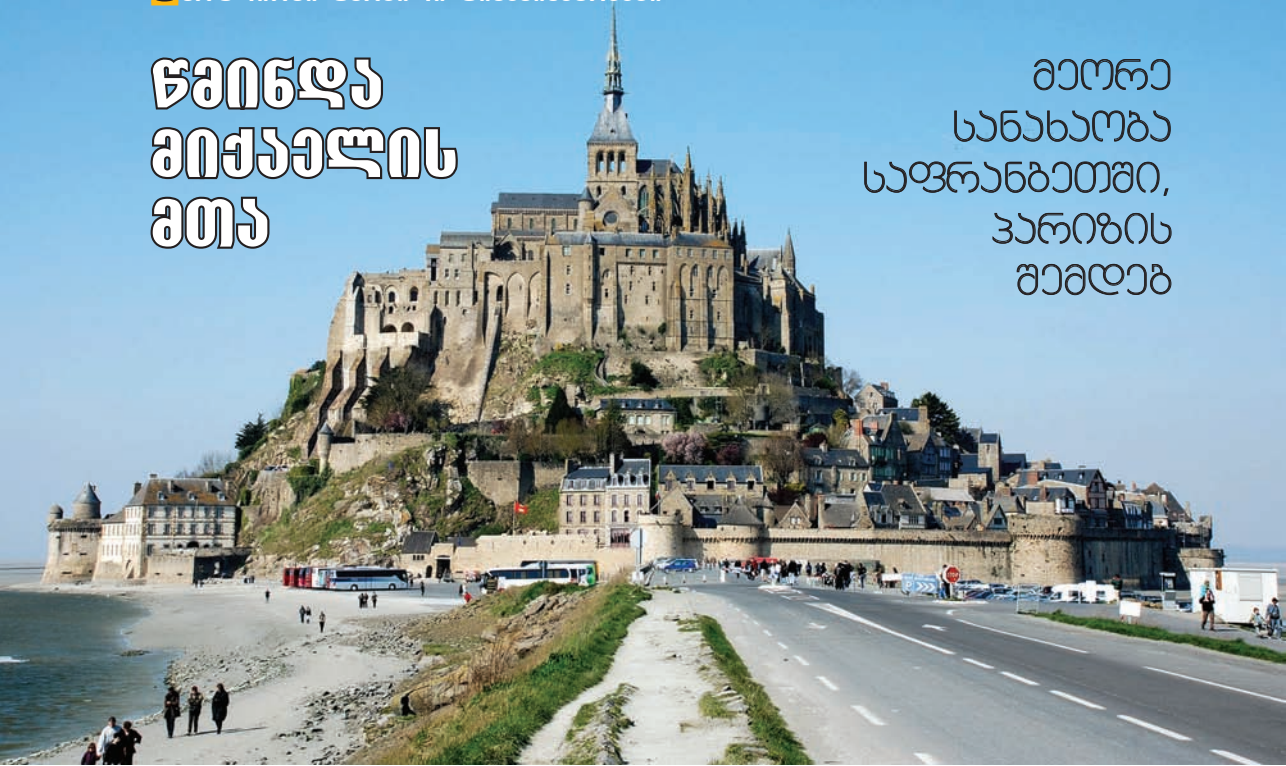
თურქების ჯარი იუსუფ ფაშას მეთაურობით, რომელიც ეგვიპტეში შეიჭრა. კლებერმა მრავალი ეგვიპტელი გადმოიბირა, მაგრამ საბოლოოდ მუსლიმი ფნატიკოსის ხანჯლით დაიღუპა. ის გენერალმა მენუმ შეცვალა, რომელიც გამაჰმადიანდა და აბდულა-მენუ დაერქვა. მენუ მამაცი გახლდათ, მაგრამ მმართველობის ნიჭს მოკლებული იყო. მალე მას თურქებმა და ინგლისელებმა შეუტიეს. შევიწროებული მენუ 1801 წლის 27 ივნისს დანებდა, მისთვის მისაღები და საპატიო პირობების გამოტყუების შემდეგ. 9 ივლისს მისი რაზმი ინგლისელებმა საფრანგეთში გაგზავნეს.

საბოლოოდ, ნაპოლეონის ეგვიპტური ლაშქრობა მარცხით დასრულდა, მაგრამ მეცნიერებისთვის ეს ნაყოფიერი წლები იყო, მათ ეგვიპტის სიძველეები გამოიკვლიეს. ნაპოლეონის ეგვიპტური ლაშქრობა გახდა საფუძველი მომავალი დიდი მეცნიერების, ეგვიპტოლოგიის ჩამოყალიბებისა. ეგვიპტის ლაშქრობა წარმოადგენდა ერთი სამყაროს (დასავლეთის) დაპირისპირებას მეორე სამყაროსთან (აღმოსავლეთთან). ნაპოლეონის ლაშქრობებს შორის ეგვიპტის ლაშქრობა ყველაზე ეგზოტიკური და არაჩვეულებრივია. თუმცა ამ ომმა ბონაპარტი დაარწმუნა, რომ მისი ოცნების — აღმოსავლეთის დაპყრობა და იქ დასავლური კულტურის შეტანა — აღსრულება შეუძლებელი იყო.

ნიკა სოფერიანი

წმინდა მიქაელის მთა

მეორე
სანახაობა
საფრანგეთში,
პარიზის
შემდეგ

წმინდა მიქაელის მთა — მონ სენ-მიშელი, კლდოვანი კუნძულია საფრანგეთის ჩრდილო-დასავლეთში, სენ-მიშელის ყურეში, მდინარე კუნონის შესართავთან. ბრეტანისა და ნორმანდიის საზღვარზე მდებარე მონ სენ-მიშელს მიქცევის დროს ზღვა დიდ მანძილზე შორდება. მრავალი საუკუნის განმავლობაში აქაურ სააბატოში უამრავი მომლოცველი მოედინებოდა სიწმინდეთა თავფანსაცემად. თანდათან სააბატო ციხესიმაგრედ იქცა, სადაც ერთმანეთს შეერწყა სამხედრო და რელიგიური არქიტექტურა. სიმაგრეს, რომელიც სამ დონეზეა განლაგებული, მრავალი შეიარაღებული თავდასხმის მოგერიებამ მოუწია, ხოლო საფრანგეთისა და ინგლისის ასწლიან ომში (1337-1453) გახდა უკანასკნელი ფრანგული ფორპოსტი ნორმანდიაში, რომლის აღება მტერმა ვერაფრით მოახერხა. სააბატო მონ სენ-მიშელი 1979 წლიდან იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაშია შეტანილი და დღეისთვის უდიდესი ტურისტული ღირშესანიშნაობაა. წელიწადში აქ დაახლოებით 3,5 მლნ დამთვალიერებელი მოდის და საფრანგეთში პოპულარობით მხოლოდ პარიზი უსწრებს...

კლდეს თავდაპირველად სამარის მთა ეწოდებოდა. ლევენდის თანახმად, 708 წელს, ახლომდებარე ქალაქ ავრანშის ეპისკოპოს ობერს მთავარანგელოზი მიქაელი გამოეცხადა და მთაზე, რომელიც იმ დროისთვის ხმელეთზე იყო აღმართული, სამლოცველოს აგება უბრძანა. ეპისკოპოსმა იფიქრა, მომეზენაო და დაცდა ამჯობინა. მთავარანგელოზი მეორედაც გამოეცხადა, მაგრამ ობერმა შესრულება კვლავ გადადო. მესამე გამოცხადებისას მიქაელმა თავისი მახვილით ობერის ანაფორაში ზერული გამოწვა (ლევენდის სხვა ვერსიით, თავში ბეჭედი ჩაუკაკუნა), რის შემდეგაც უზენაეს ნებაში საბოლოოდ დარწმუნებულმა ეპისკოპოსმა მშენებლობის დაწყება ბრძანა...

რაკი წმინდა მიქაელის კულტი იტალიაში V საუკუნეში წარმოიშვა და მთავარანგელოზი პირველად ქალაქ მონტე-სანტ-ანჯელოსთან მდებარე მონტე-გარაგანოს მთაზე, მღვიმეში გამოეცხადათ, ამიტომ ობერმა ელჩები გაგზავნა იტალიაში წმინდა ნივთების შესაძენად. გადმოცემის თანახმად, როცა ელჩები დაბრუნდნენ, იხილეს, რომ მთა უკვე კუნძულად გადაქცეულიყო. მთავარანგელოზის ნებით, კუნძულზე მღვიმის ფორმის ეკლესია აიგო. ამ ვერსიას ადასტურებს გათხრებისას ნაპოვნი VI საუკუნის ქრისტიანული სამლოცველოს ნაშთი. იმ დროიდან სჯეროდათ, რომ „წმინდა მიქაელის დღეებში ზღვა მიდის და ადამიანებს გზას უთავისუფლებს“.

933 წელს ნორმანებმა კოტანტენის (იმავე შერბურის) ნახევარკუნძული დაიპყრეს და სენ-მიშელზე პირველი ქვის ეკლესია ააგეს. 966 წელს ნორმანდიის ჰერცოგმა რიშარ I-მა კუნძულზე ბენედიქტელთა მონასტრის დაფუძნების უფლება პაპისგან მიიღო. საბატო ზემო ნორმანდიის სან-ვანდრიის მონასტრიდან მოსულმა ბენედიქტელმა ბერებმა დააარსეს, აბატ მანარის წინამძღოლობით. მონასტერს თანდათან სახელი გაუჟარდა და სანაპიროზე მცირე დასახლება გაჩნდა, რათა მრავალრიცხოვან მომლოცველებს ღამე გაეთიათ. 992 წელს ხანძარმა პირველი ნაგებობები მთლიანად გაანადგურა და 1023 წელს აბატმა ჰილდერბერტმა მონასტრის ცენტრალური ნაწილის მშენებლობა დაიწყო.

1066 წელს ნორმანდიის ჰერცოგმა ვილჰელმმა ინგლისზე გალაშქრების წინ მონას-

ეპისკოპოს ობერისთვის მთავარანგელოზ მიქაელის გამოცხადება სენ-მიშელის ერთ-ერთ კედელზე აღბეჭდილი

ეპისკოპოს ობერის თავის ქალა დაცულია ქალაქ ავრანშის სენ-ვერვეს ბაზილიკაში

მონ სენ-მიშელი შუა საუკუნეების რუკაზე

ლავენდის
თანახმად, როცა
ეპისკოპოსმა
ობერმა
მონასტრის აგება
ბრძანა, კლდოვანი
მთა ჯერ კუნძული
არ იყო

ტერს ფინანსური შემწეობა სთხოვა და სააბატოსგან მიღებული ფულით ოთხი სამხედრო ხომალდი ააგო. ჰასტინგზის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ ჰერცოგმა, რომელიც მალე ინგლისის მეფე უილიამ დამპყრობელად აკურთხეს, მონასტერს საჩუქრად რამდენიმე მამული უბოძა ინგლისში.

1090 წელს სააბატო პირველად აღმოჩნდა ალყაში ვილჰელმის ვაჟებს შორის ატეხილი სამოქალაქო ომის დროს, როდესაც ვილჰელმ წითური და ნორმანდიის ჰერცოგი რობერტ კურტგეიზი (მოკლე შარვალი) უმცროს ძმას, ჰენრიხს ებრძოდნენ.

1103 წელს სააბატოს ჩრდილოეთის კედელი ჩამოინგრა. აბატმა როჟე II-მ მთის ჩრდილოეთ ფერდობზე ქვის კოშკის დიდი მშენებლობა დაიწყო. მალე სააბატო მთელი დასავლეთ ევროპის მომლოცველთა ცენტრად იქცა. ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებები აბატ რობერ დე ტორინის დროს (1154-1186) მოხდა. მან დაასრულა სააბატოს ტაძრის რომანული ნაწილის მშენებლობა და ნაგებობას დასავლეთის მხრიდან 1184 წელს ორი კოშკი მიაშენა. საუკუნის მიწურულს დასრულდა სააბატოში აღმოსავლეთიდან ახალი შესასვლელის დიდი კიბის მშენებლო-

მონ სენ-
მიშელით მთელი
საფრანგეთი
ამაყობს

ბაც. მიუხედავად იმისა, რომ ბენედიქტელთა წესის მიხედვით, საძინებელი ანუ დორმიტორიუმი აბატმა სხვა ბერებთან ერთად უნდა გაიყოს, ტორინიმ თავისთვის ორი უბრალო ოთახი მაინც ააგო. მის დროსვე მონასტრის ბიბლიოთეკა შეივსო გადაწერილი თუ მონასტერში შექმნილი ხელნაწერებით, რომელთაგან უმეტესობა მის კალამს ეკუთვნოდა. მონასტრის მნიშვნელობას ხაზს უსვამდა ტორინის ურთიერთობები ნორმანდიის ჰერცოგ ჰენრიხ II პლანტაგენეტთან და ინგლისის მეფესთან. ისინი აბატმა მომლოცველთა რანგში მიიღო, რათა საფრანგეთის მეფე ლუდოვიკო VII-სთან შეეხვედრებინა. მონასტრის ხაზინა გაიზარდა, ბერების რიცხვმა 60-ს მიაღწია.

XIII საუკუნის დასაწყისში ვითარება შეიცვალა. 1204 წელს ინგლისის მეფე ჯონ უმეცურად პლანტაგენეტისა და საფრანგეთის მეფის ფილიპ-ოგიუსტის დაპირისპირებაში სააბატო პლანტაგენეტის მხარეს დადგა. ფილიპ-ოგიუსტის მოკავშირე გი დე ტურმა სააბატოს ალყა შემოარტყა, მაგრამ ვერ აიღო, თუმცა კი მთლიანად გადაწვა პატარა დასახლება მონასტრის ძირში. ხანძარმა დაზიანა მონასტრის ნაგებობებიც. ამ ცოდვის გამოსასყიდად, ნორმანდიის დაპყრობის შემდეგ, ფილიპ-ოგიუსტმა მონასტერს 1211 წელს დიდი თანხა შესწირა და ჩრდილოეთ ფერდობზე მიმდინარე მშენებლობა დააფინანსა. საბოლოოდ, გოტიკური სტილის ნაგებობათა ამ კომპლექსს, რომელიც 17 წლის შემდეგ დასრულდა, „სასწაული“ უწოდეს.

კომპლექსის ზედა სართულზე აღმოსავლეთ მხარეს სატრაპეზოა, მის გვერდითა სამზარეულო, დასავლეთით სამონასტრო ეზოა — ე.წ. კიოსტრო, გარშემორტყმული შიდა მხარეს გახსნილი გალერეით. სართულით დაბლა, სატრაპეზოს ქვეშ სტუმართა დარბაზია, ხოლო ეზოს ქვეშ — რაინდთა დარბაზი, სადაც ბერები წიგნებს გადაწერდნენ და ადგენდნენ. სულ დაბლა კი კაპელანების სათავსი და სარდაფია. სააბატოს ჩრდილოეთ კედელი მთლიანად გამაგრდა კონტრფორსებით, რამაც იმდენად ძლიერი მხატვრული ეფექტი შექმნა, რომ ვიქტორ ჰიუგომ „ვეროვის ყველაზე ლამაზი კედელი“ უწოდა. XIII საუკუნეში მონასტრის არქიტექტურა აღარ შეცვლილა.

მონასტრის შიდა ეზოს კუთხე

ბერებს ტვირთი პანდუსის საშუალებით აჰქონდათ

გამაგრებული შესასვლელი

გოტიკური კომპლექსის, ე.წ. „სასწაულის“ კოლონადა შიდა ეზოში

ინგლის-საფრანგეთის ასწლიანი ომის დროს მონასტერს 1356 წლიდან მთლიანად შეუწყდა ინგლისის მამულებიდან შემოსავალი. თუმცა უშედეგო გამოდგა ინგლისელთა რამდენიმე ალყა. 1386 წელს აბატი პიერ რუა გახდა, რომელმაც მონასტრის შესასვლელი საფუძვლიანად გაამაგრა და რამდენიმე კოშკი ააგო. მომდევნო აბატმა რობერ ჟოლივემ კი მონასტრის ძირში ქალაქის დასაცავად გალავანი ააშენა. 1421 წელს ხანძარმა ჩამოანგრია ტაძრის რომანული ქორედი.

მორიგი, 1424-1434 წლების ალყის ბოლო წელს, დიდი მსხვერპლის ფასად ინგლისელებმა მონასტრის კედლებამდე მიადწიეს, თუმცა მონასტერი მაინც ვერ აიღეს, პატარა ქალაქი კი მთლიანად დაანგრიეს. 1450 წელს ინგლისელები ნორმანდიიდან საერთოდ გააძევეს.

1469 წელს საფრანგეთის მეფე ლუი XI-მ მონასტერში წმინდა მიქაელის რაინდთა ორდენი დააფუძნა. ადრე ჩამონგრეული რომანული ქორედის ნაცვლად, 1523 წელს გოტიკური ქორედი აშენდა, მაგრამ ამავე წლიდან მონასტრის აბატს ბერები ვეღარ ირჩევდნენ — აბატის დანიშვნის უფლება უშუალოდ მეფეს გადაეცა. დამოუკიდებლობის დაკარგვის

გამო, ასევე იმის გამო, რომ მეფის მიერ დანიშნული „აბატები“ შორს იყვნენ სულიერი ცხოვრებიდან და აქტიურად ფლანგავდნენ მონასტრის ხაზინას, ბერებს აღარ სურდათ აქ დარჩენა — სამონასტრო ცხოვრება თანდათან ჩაკვდა, მომლოცველთა ნაკადი კი დაიშრიტა. 1580 წლისთვის სააბატოში სულ 13 ბერი რჩებოდა. 1594 წელს მებმა საძირკვლამდე დაანგრია სამრეკლო, თუმცა ბერები იმდენად ცოტანი იყვნენ, რისამე აღდგენაზე ფიქრი ზედმეტი იყო. ტაძრის რომანული შესასვლელი 1776 წელს უკანასკნელმა დიდმა ხანძარმა მოსპო...

აბატების მეფის მიერ დანიშვნა მონასტერს 1790 წლამდე ანგრევდა. ამ წელს კი საფრანგეთის დიდი რევოლუცია მოხდა. მონასტერი დახურეს და ციხედ აქციეს, ბერები გარეკეს, ნივთები ვალებში სრულად გაყიდეს. 1792-1799 წლებში მონასტრის დილეგებში 300-მდე მღვდელმსახური იყო გამოკეტილი...

მხოლოდ 1874 წელს გააუქმა ნაპოლეონ III-მ მონასტერში ციხე და მრავლისმნახველი მონ სენ-მიშელი ეროვნულ ისტორიულ ძეგლად გამოაცხადა. დაიწყო სარესტავრაციო სამუშაოები არქიტექტორ ედუარდ კორუერის

სააბატოში აღმოსავლეთ შესასვლელის დიდი კიბე

მოთავარი ტაძრის ინტერიერი

სოკენო მიქცევა-მოქცევის ამპლიტუდა ამ ყურეში ევროპაში უდიდესია, მსოფლიოში კი მეორე — მოქცევის ტალღის სიმაღლე 14 მეტრს აღწევს

სააბატოს ჩრდილოეთი კედელი მთლიანად გამაგრდა კონტრფორსებით, რამაც იმდენად ძლიერი მხატვრული ეფექტი შექმნა, რომ ვიქტორ ჰიუგომ „ვეროაის ყველაზე ლამაზი კედელი“ უწოდა.

ხელმძღვანელობით და უკვე 1886 წლისთვის სააბატომ თანამედროვე სახე მიიღო. 1966 წელს სააბატოში ბერები დაბრუნდნენ.

პარიზის დასავლეთით 285 კილომეტრში, ნორმანდიაში, კერძოდ, მანშის დეპარტამენტში სენ-მიშელის ყურეში არსებული სამი კუნძულიდან მხოლოდ ერთია დასახლებული — წაკვეთილი კონუსის მსგავსი მონ სენ-მიშელი. კუნძულები აგებულია მაგმატური, ე.წ. ლეიკოგრანიტის ქანებით, რომელიც კოროზიასაც უძლებს. მთა, რომელზეც სააბატოს კომპლექსია შეფენილი, 78,8 მეტრი სიმაღლისაა და თვალწარმტაცი პეიზაჟის ფონზე მკვეთრად გამოიჩნევა. მონ სენ-მიშელის გარშემოწერილობა ერთი კილომეტრია, თავად სააბატოს ფართობი კი 55 ათასი კვმ. დღეღამეში ორჯერადი სოკენო მიქცევა-მოქცევის ამპლიტუდა ამ ყურეში ევროპაში უდიდესია, მსოფლიოში კი მეორე. მოქცევის ტალღის სიმაღლე აქ 14 მ-ია და 6 კმ/სთ სიჩქარით მოძრაობს. წყალი ზამთრობით 8 საათს ჩერდება, ზაფხულობით კი 9 საათს, მიქცევის დროს ის სენ-მიშელს 18 კმ-ით შორდება, მოქცევის დროს სანაპიროზე 20 კმ-ის სიღრმეში შედის. მოქცევის ტალღის სიმაღლე, მოძრაობის კვირები ფსკერზე და ციცაბო კლდე საუკუნეთა განმავლობაში საიმედოდ იცავდა სააბატოს მომხდურთაგან.

საკვირველია, მაგრამ თავდაპირველად კლდე ხმელეთზე იყო აღმართული და ტყით გარემოცული. შემოგარენში კელტთა ტომები სახლობდნენ, მთაზე კი დრუიდები ასრულებდნენ თავიანთ რიტუალებს. შემდგომში ნიადაგის ეროზიის, ზღვისა და სამი მდინარის მოქმედების გამოისობით, ზღვამ იმპლაურა და ხმელეთი მიიტაცა, მონ-სენ-მიშელი კი კუნძულად იქცა. სააბატოს რესტავრაციის დროს, 1877 წელს, ძეგლის დაცვის მომხრეთა პროტესტის მიუხედავად, ერთ-ერთი მდინარის — კუენონის შესართავთან ჯებირი აიგო, რომელმაც ყურეში წყლის ცირკულაცია დაარღვია. ამის გამო კუენონის შესართავში კაშხლის რეკონსტრუქცია გახდა საჭირო. ამჟამად მიმდინარეობს კუნძულთან დამაკავშირებელი ფეხით მოსიარულებთა ხიდის მშენებლობა, რომელიც 2014 წელს დასრულდება. ჯებირს კი დაანგრევენ.

რამაზ ბურბანიძე

მწვანე ჯაჯილი და წითელი ყაყაჩოები

მასსოვს პირველი ინტერვიუ **მთერ თათარაიძის** მესამე სართულზე მის პატარა ბინაში ვისხედით და ვსაუბრობდით. როგორც მაშინ ეთერომ თქვა, ხან სულელთ გაულ, ხან — სამზესო. მეც მივყვებოდი და მოვყვებოდი. გზადაგზა თვალს მის უკან თენგიზ მირზაშვილის ნახატებით სავსე კედელზე გადავტანდი ხოლმე, ხომ ხშირად ამბობდნენ, თუშეთს ხატავსო...

მერე ეთეროს შვილები მოვიდნენ. რა კარგია, როცა ასეთი ოჯახი გაქვს! იმ შეხვედრისას ვიფიქრე ხმამაღლა: რომ გიყურებ, მინდა ბეერი, ბეერი შვილი მყავდეს-მეთქი. ჰოდა ეგ დაწერეო...

ვერ დაეწერე, არ ვიცო, რატომ. რამდენი წელიწადი გავიდა, არც მასსოვს... ეთერო კი არ შეცვლილა. ისევ ისეთია, უბრალო და ამაღლებული, მისი ცხოვრების ვითარებანი ხომ ზღაპარით ლამაზი და შორეულია, მაინც ყველაზე ახლობელი გკონია...

ეთერ თათარაიძე

— მკვეთრად მასსოვს, რომ მენატრებოდა მოხუცები. ერთი შურიც ვიცოდი, რაზეც ჩუმად ვიტირებდი უბანში გამოსული და შინ შებრუნებული, — რომ მე შინ არ მყავდა ბებო და პაპა... ერთი ბებო მყავდა — დედის დედა, ათას ვარამგამოვლილი... ის ქვემო ალვანში ცხოვრობდა, ჩვენ — ზემო ალვანში. ეს არის ორი სოფელი ნათლისმცემლის გამყოფი ქედით. ყანებით უერთდებოდნენ ერთმანეთს. მასსოვს იმ ყანების მწვანე ჯაჯილი, წითელი ყაყაჩოები. სოფლის ბოლოში ვცხოვრობდით. დედა რომ იტყოდა, დედა უნდა მოვიდესო, — მარიამ ბებოზე, დილითვე გავიქცეოდი, მშიერიც კი შემემლო ვმჯდარიყავი და მელოდა.

...გამოჩნდებოდა შავი სილუეტი ჩიხტიკოპზე დადებული შავი მანდილით. ეს სურათი ჩემთვის სიკვდილამდე წარუვალი იქნება. როგორ გავრბოდი ამ მწვანე ყანაში, ხან სად წავიჩოქებდი, ხან — სად. ახლა რომ ვარ, ისეთი დანდალაკი ხომ არ ვიყავი... კნაჭა ვიყავი, ხუჭუჭა თმით. ბებოს ტყავის წნულებიანი ბადე მოჰქონდა, რომელშიც ეწყო ნახვდები, — როგორც თუშები ამბობენ, — ძაფები. ხელში ჩხირები ეჭირა და ქსოვდა რომელიმე შვი-

ლიშვილისთვის დაწვებულ წინდას. მოდიოდა და მოქსოვდა...

ქსოვა თუშის ქალების პირდაპირი საქმეა, არ მოსცდებოდა. ახლა აღარ არის ეგ დრო და ალბათ აღარც დადიან ვერე... რომ მიეუ-ახლოდებოდი და დაეიყვირებდი: ბებოო! — ის წინდას შორს გადაადებდა ყანაში, რომ მე არ შეეხეთქებოდი ჩხირებს. ხელებს გამიშლიდა და ჩაიმუხლებოდა. ჩავეკვრებოდი გულში. მერე უკვე ნელა მივდიოდი შინისკენ. ყანიდან ხან რა ამოფრინდებოდა, ხან — რა. ბებო გენაცვალოს, ბებო გენაცვალოსო! — წყნარად მეუბნებოდა ბებო.

რამდენი რამ მაქვს მოსაგონარი, სულ ბავშვობის სურათებით ვცოცხლობ.

პირველ კლასში თუშეთში ვსწავლობდი. იმით ვიცო თუშეთის სამთრები. ძალიან ხშირად მეკითხებოდა ხოლმე, ლელო, როგორ გახსოვს ვერე თუშეთის სამთარი, დიდიც ყოფილხარ იქო... არც ერთი სამთარი არ ვიცო ერთადერთი სამთარის მეტი თუშეთში. ზაფხულს კი არ გაგაცდენინებდნენ, აუცილებლად თუშეთში წავგიყვანდა მამა.

მამა მეცხვარე კაცი იყო, მეცხვარული

ლოგინები, იმისი სურნელი, ხურჯინში ჯდო-
მა, მუხლის დაღლები — ყველაფერი მახსოვს,
აბა, რა ერთი გიაბბო... ეს არასდროს არ
ქრება ჩემი არსიდან, უფრო მძაფრდება და
უცნაურად სანატრელი ხდება.

მეცხვარული ლოგინი სად მინახავს? —
კავკასიონზე. ჩვენც მივყავით მეცხვარებს.

მეცხვარეები როგორ გვოვლიდნენ? მაგათ-
ზე უკეთესად ვინ მოგვივლიდა... მეცხვარე-
ბის ბრეგადა რომ აიყრებოდა და წვიდოდა,
ხანდახან სამოცი ცხენი მიდიოდა ოჯახებად.
აბარგული ცხენები... მეცხვარეს თავისთვის
ერთი ცხენი სჭირდებოდა, ცოლისთვის —
მეორე, პროდუქტისთვის კიდევ მესამე, მერე
ბაღებისთვისაც ერთი-ორი ცხენი... პატარა
ბაღლები ხურჯინებით გადაჰყავდათ, უფრო-
სები — მხედარს ჰყავდა უკან შემოსმული...
თითო ოჯახი ათ ცხენს მაინც საჭიროებდა.
მიდიოდნენ მგზავრულად მეცხვარეების ოჯა-
ხები. კავკასიონზე ყველაფერი გენიალური
იყო, მკვანე ვაშლიც კი ღვთაებრივი გეჩვენ-
ებოდა, საზამთროს ქერქს თუ ვინმე გადა-
აგდებდა, ბიჭები დაიტაცებდნენ და ქერქის
მწვანემდე სჭამდნენ ხოლმე. იქ ყველაფერი
გენატრებოდა და გერგებოდა. რასაც შშობ-
ლები გაწვდიდნენ, ეს იყო მძიმედ და ძნელად
ატანილი პროდუქტი.

ორ ღამეს მაინც ვატარებდით კავკასიონ-
ზე. ჩემს თვალში არასდროს ქრება, როგორ
გაშლიდნენ საზიარო მგზავრულ ლოგინს,
ბრეზენტს აგებდნენ ქვეშაც და ზემოდანაც

იფარებდნენ. ცა რომ სულ კამკამა იყოს, კავ-
კასიონზე მაინც გაკანკალებს და გცივია. ამოი-
ლებდნენ დანიორულ დედლებს, ყველს, არაყს.
ნივრიანს გვაჭმევდნენ აუცილებლად, რომ არ
გავცივებულიყავით, ჭაჭასაც დაგვაღვინებდ-
ნენ თითო ყლუპს, რომ გავხურებულიყავით და
ჩაგვაწვენდნენ ლოგინში. ერთიანად დაგვაფა-
რებდნენ ყველას.

მახსოვს ის ადგილი, სადაც მამა ხშირად
გვაჩერებდა. იქვე ბალახზე ზვავის ნაღობი
წყალი მოდიოდა. აქცევდა ბალახს. მერე სა-
ნამ მეორე ნაკადი წამოვიდოდა, ბალახი ფეხზე
დგებოდა. ამას ვხედავდი და გაოგნებული
ვიყავი, ეს რა ხდება-მეთქი. ის ადგილი ისე
მენატრება... ვეძებ და ვერ ვიპოვე.

ცხვარში სწვინდებოდათ? „არ მოგწვინ-
დაა, მთას ყოფნა? არ მოგინდაა ბარია?“
სწვინდებოდათ ახალდაქორწინებულ მეცხ-
ვარეებს, ოჯახის მამებს ენატრებოდათ ცო-
ლები, ბაღლები. მაგრამ ეგ იყო ტრადიცია,
რომელსაც უნდა მიჰყოლოდა თუში კაცი.

ჩვენ ხო მამებს არ ვცნობდით წესიერად.
ცხენიანი კაცი რომ გამოჩნდებოდა, დაიწყებ-
დი გახარებული ძახილს — მამააა! დედას
შერცხვებოდა: შემოდითო, შემოდითო! გან,
თქვენი მამაიაო... ყველას ეგეთი ავადობა
გვჭირდა. ბაღლები არ სცნობდნენ მამებს,
იმიტომ რომ, წელიწადში ორჯერ მოდიოდნენ
მხოლოდ შინ.

მერე რომ მოგვივიდოდა მამა, ამოიღებდა
საფულეს, რომელიც გერმანიიდან ჩამოუ-

ვაჟა-ფშაველას
ქალიშვილი
გულქანი
ფოტოსურათზე
ეთერ თათარაიძემ
აღბეჭდა

„ძალიან დიდი ღონეა, რაც უფალმა პროფესიად მომცა. ეს რომ არ მქონდეს, აქამდე კარგა ხნის გაღმა ვაქნებოდი“

ტანია... ტყვედ იყო იქ და რამდენიმე ნივთი ჩამოჰყვა. ესთეტი კაცი იყო. ჰოდა, ის საფულე იყო ღვიძლისფერი, ბევრჯიბიანი... ხელფასს ხან ატანდნენ შინ, ხან ვერ აწვდენდნენ და უგროვდებოდათ. მოიტანდა იმ საფულეს საყსეს. მე არ მაინტერესებდა ქაღალდის ფული. ღარიბ კაცს ჭკუაც ღარიბი აქვსო... მე ჩემს ფულს ველოდებოდი... გახსნიდა წკაპუნით ხურდების განყოფილებას მამა, ჩამოახვავებდა მაგიდაზე და — ეს ეთეროსიაო... ყველაზე პატარა ვიყავი და ყველაზე მეტად მახარებდა ის ხურდა.

უნივერსიტეტში, ფოლკლორის კათედრაზე ვმუშაობდი, არქივში, რომელშიც ძალიან ბევრი კარგი მასალა ინახებოდა და სამწუხაროდ დაკარგა (არ ვიცი რის გამო, დიად იდო და ახლა ვინ გაიგებს, რის გამო გაქრა), ვიპოვე თავის დროზე იურა ჯაფარიძის ჩანაწერები — რომელიც დანოში მუშაობისას მოუგროვებია.

გამახსენდა, როგორ მოვიდა ექსპედიცია დანოში, როგორ დავხვდით ჩიტათას. იქ ჩა-

უწერია ჩემგან თუშური გამოცანები. დიდხანს ვედარ ვხვდებოდი იურას, მრცხვენოდა, ის გამოცანები ძალიან სკაბრუხული იყო სათქმელად, თუმცა შინაარსი უბრალო ჰქონდა. იმდენად პატარა ვიყავი, — 5 წლისა, ის გამოცანები გულუბრყვილოდ ვუთხარი... მერე ისევ ვეძებდი იმ მასალას და ვერ ვიპოვე. ახლა ვნანობ, რომ ცალკე არ შევინახე... მინდა მოვძებნო და მივაგნო ამ და სხვა მასალებსაც. იურა ჯაფარიძე არის უფსკერო ოკეანე ფოლკლორისტიკაში, ყველა ვალში ვართ მის წინაშე. მასზე ყოველდღე უნდა ლაპარაკობდე, რომ სინდისის, სიბრძნის, პროფესიონალის ნიშნად აცოცხლო...

მასსოვს ქსენია სიხარულიძის ექსპედიცია რომ ამოვიდა მთაში. მზიანი დღე იყო, კამკამა ცა... სტუდენტი ქალები შევიდნენ ჯვარში, გამოცვივდნენ მოხუცები — დანოს ბერდედები, რა ქენითო თქვენო... ეს რა ჩაიდინეთო. დაიბნენ გოგოები, რაო, რა ვქენითო... არ გასწავლესთო, რო აქ შესვლა არ შეიძლებოდაო? რა მოხდა, ბოდიშს ვიხდითო, — შეწუხდნენ... ქალებმა ის ადგილი არ უნდა დალაზნო... მასსოვს თან ეცივებოდათ კიდეც, რა მოხდებო, — ეკითხებოდნენ ბერდედებს. ქლა ჰნახავთო, რო ჭექა-ქუხილი ასტყვებო! ათ წუთში საიდან მოვიდა არ ვიცი, მაგრამ ისეთი კოკისპირული დასცხო, ეს ბავშვები ლამის მუხლებზე დაუარდნენ... ესენი დამფრთხალები, სანამ დანოში იყვნენ, იმ წმინდა ადგილს ლამის კილომეტრებზე უკლიდნენ... ყველას შეუყვარდა მერე ისინი...

სკოლა დაგამთავრე და თბილისში ვცხოვრობდი, სტაჟიანი აბიტურიენტი ვიყავი... სოფელში სად უნდა გემუშავა... აქ უნდა გეპოვა სამსახური, რომ მერე უმაღლესში სწავლის ნება მოეცათ. რა არ ვყოფილვარ, სად არ მიმუშავია... მასსოვს, დასაწყისში სამსახურს ვეძებდი, მაგვიანდებოდა, სტაჟი მჭირდებოდა, ქუჩაში განცხადება ვნახე: გვესაჭიროება დამლაგებელიო — პოლიკლინიკაზე იყო გამოკრული. შევედი. მთავარი ექიმი ლუარსაბ ბოცვაძის შვილი აღმოჩნდა, უკეთილშობილესი ადამიანი, ღმერთმა განანათლოს მისი სული...

მთავარ ექიმს ვუთხარი, მე ვიმუშავებ-მეთქი. რისთვის ვინდა ეს სამსახურიო. აუუსხენი, რომ სტაჟი მჭირდებოდა. მიმიღო, მაგრამ შენ როგორ დაგალაგებინო, შენ მარტო მტკვერი

გადაწმინდე ამ ოთახში, კაბინეტებში ნურც შეხვალ... მახსოვს, ორი თვე ვიმუშავე დამლაგებლად, მერე რეგისტრატურაში ადგილი გამოჩნდა და იქ გადამიყვანა.

1979 წელს, როცა პირველი ხალხური შემოქმედების საღამოს აფიშები დაიკიდა, მე აბიტურიენტი ვიყავი. გამოვიარეთ ფილარმონიასთან მე და ჩემმა მეგობარმა, ბილეთები მოვიკითხეთ, სად იყო ბილეთები... წამოვედით გულდაწყვეტილებით...

ჩემი ოჯახის წევრებმაც კი არ იცოდნენ, რომ ლექსებს ვწერდი. მხოლოდ ლელამ (ჩემმა დამ) იცოდა, ერთხელ მომასწრო, რომ ფუთიანი ვედროთი დავწვი ჩემი ნაწერები. მერიდებოდა... რატომ დავწვი... სულელი არ უნდა იყო ადამიანი, თუნდაც სიყვარულზე მწერებოდა, ვინ მკლავდა მაგისტვის, რატომ არ შევინახე... ახლა გული მწყდება... ლელა სულ მეუბნებოდა, ვინმეს აჩვენე ეგ ლექსებიო... უარს ვამბობდი, მართო ჩემთვის ვწერ, საინტერესო არ არის-მეთქი.

იმ საღამოს კარზე ხარი გაისმა, გავადეთ და — ლელა გარმონით. საღამოზე ჩამოგვიყვანესო. დაუწყვეთ ხეწნა, კულისებიდან მაინც გვაყურებინე მაგ საღამოსთვის-თქო. კულისებიდან კი არა, წამოიღე შენი რვეულები და შენი ლექსები წაიკითხეო, უკვე ვუთხარი ყველასო. ბატონი ვახუშტი, ალექსი ჭინჭარაული, ციური აზიკური და თენგიზ მირზაშვილი გელოდებიან, უნდა მოგისმინო...

გამახსენდა ძველი ამბავი: პირველად ჩემს ბავშვობაში ვნახე ხალხური მთქმელის — კობა ხაპრიძის რვეულში ჩახატული ცხენი. ეს ცხენი ვისი დახატულია-მეთქი... ესო ისეთი მხატვარი იყო, — კობა ძიომ, — ძალიან პატარა ამოიყვანეს თუშეთში სასახლიდანო, მაშინ ჩამიხატა რვეულში ცხენი და დღემდე ვინახავო...

უარზე დავექე, მაგრამ იმ საღამოს ისე მეჩხუბნენ, რომ ძალა აღარ დამრჩა... მეორე დღეს ტირილ-ტირილით ავდექი, თვალები კიდევ ერთხელ დავიბანე, ერთი რვეული ჩავიგდე ჩანთაში და წავედით.

ვფიქრობდი, დავიწყებ კითხვას და ვერევე მეტყვიან, წადი სახლშიო... რას გაიგებენ თუშურ დიალექტზე დაწერილს-მეთქი. ფილარმონიაში შევედით. ვიღაც ახალგაზრდა კაცმა სწრაფად გაიარა და თვალს მიეფარა.

ლელამ — თენგიზ მირზაშვილიაო. მე

ვთქვი, ეს როგორ იქნება თენგიზ მირზაშვილი, როცა ჩემი ბავშვობიდან ვიცოდი მისი ნახატი, და ახლა მოხუცი უნდა ყოფილიყო ჩემი აზრით. ხმა აღარ ამოვიღე. ხალხის ზღვა იყო. ვახუშტი, ალექსი და ციური ისხდნენ... მოვიდა თენგიზიც. დავიწყე კითხვა. ყველა გაჩუმდა. შემთხვევით გადავშალე და წავიკითხე ლექსი, რომელიც ჩემი პაპისგან ირმის მოკვლას ეხებოდა. ჩუბჩიკამ დაიყვირა, ნახე, რა ლექსიაო! ვახუშტიმ რაღაც დაიძახა... ალექსის ღვარად ჩამოსდიოდა ცრემლები...

იმ დღეს წითელი კაბა მეცვა და წითელი ბაფთა მეკეთა. მეორე დღეს საღამოსთვის გამოვიპრანჭე, შაბიამნისფერი კაბა ჩავიცვი. თენგიზი სულ საყვედურს მეუბნებოდა, ისევ წითელი კაბით რატომ არ მოხვედიო... თვითონ ზომ სულ წითელკაბიან თუშის გოგოებს ხატავდა... ახლა მეც მწყდება გული, ნეტა ჩამეცვა წითელი კაბა...

იმ დღიდან თენგიზის სიკვდილამდე, თვეები შემიძლია დაეთვალო, როცა საქართველოში არ იყო, თორემ სხვა დროს არ იყო დღე, რომ ჩვენ არ შევხვედროდით, ან ტელეფონით არ გველაპარაკა. საერთოდაც ვცნობობდით თენ-

მომღერალი ლელა თათარაძე, ეთერ თათარაძის და

გიზის სახელოსნოში მე და ამირანი. როგორ გველიდა, ცალკე თემა... რომ გამოვდიოდით ოთახიდან, თვითონ აღარ იყო იქ და მისი მოტანილი პროდუქტები ელაგა... მერე როგორ გვამუშავებდა, როგორ გვაგალებდა, რა უნდა დაგვეწერა, როგორ გვიჩვენებდა... თვითონ მეორე სართულზე იჯდა, ხატავდა. დაიძახებდა: წამვიდა! და თავზე გვაყრიდა ნახატებს...

ვახუშტი კოტეტიშვილის, ალექსი ჭინჭარაშლისა და ელუარდ შვეარდნაძის დახმარებით უგამოცდოდ მიმიღეს უნივერსიტეტში.

ამირანი ერთი კვირითაა ჩემზე უფროსი, მაგრამ პირველ კურსზე რომ ვიყავი, ის უკვე ასპირანტურაში სწავლობდა...

მერე მოგვერიდა, გავეპარეთ თენგიზს... ფეხმძიმედ ვიყავი... გადავედით სტუდენტთა კამპუსში. ამირანი ცხოვრობდა ჩერქეზ სერგეი პლაზოვთან ერთად, მერე სერგეიმ სადღაც პატარა ოთახი იპოვა და გადავიდა, დაგვიძახა, მოდი, თქვენს ოთახში იცხოვრეთო. დასაჯდომი ადგილი არ გექონდა, ისეთი პატარა ოთახი იყო. ამირანი დისერტაციას დერეფანში, მაცოვარზე წერდა...

თენგიზ მირზაშვილისა და სოლიკო ხაბეიშვილის წყალობით, ბინა მივიღეთ ნუცუბიძეზე... მეცამეტე სართულზე 22 წელი

ვიცხოვრეთ ჩვენს შვილებთან ერთად... ახლა ნარიყალაზე ვცხოვრობთ.

ადვილი არ იქნება მიმწახრი. მიიკრიფებიან ჩვენი საყვარელი ადამიანები, ეს იცი როგორი ვარამია?... მათ გარეშე ბედნიერი ვერასდროს ვეღარ იქნები. ჩუბჩიკა აღარ არის, გოდერძი აღარ არის... ისეთ ხალხთან ვიყავი, რომლებთანაც ათი წუთით შეხვედრას ნატრობენ ხოლმე... მე კი მათთან ვცხოვრობდი, ვმეგობრობდი.

სულის ნაწილი დამიდუმდა... ეგ არის მიმწახრი, როცა ნელ-ნელა სული გიდუმდება...

მინდა მყავდეს ჭკვიანი და კარგი შვილიშვილები, რომ იმათთან გავერთო. ახლა მე ხომ ბალღობის ასაკისკენ გადავდივარ, ვეთამაშებოდი, შეუუკერავდი თოჯინებს შვილიშვილ გოგონებს და ძალიან მაგარ ამბებს ვუამბობდი შვილიშვილ ბიჭებს.

მყვანან მოლექსეები, ეგენი ხომ სუფთა ბალღები არიან, ეგენი არიან ჩემი ძალის მომცემები...

და კიდევ იცი, რა? ძალიან დიდი ღონეა, რაც უფალმა პროფესიად მომცა. ეს რომ არ მქონდეს, აქამდე კარგა ხნის გაღმა გასული ვიქნებოდი.

ლილა ჯიყაშვილი

„ისეთ ხალხთან ვიყავი, რომლებთანაც ათი წუთით შეხვედრას ნატრობენ ხოლმე... მე კი მათთან ვცხოვრობდი, ვმეგობრობდი“ (ვახუშტი კოტეტიშვილთან ერთად)

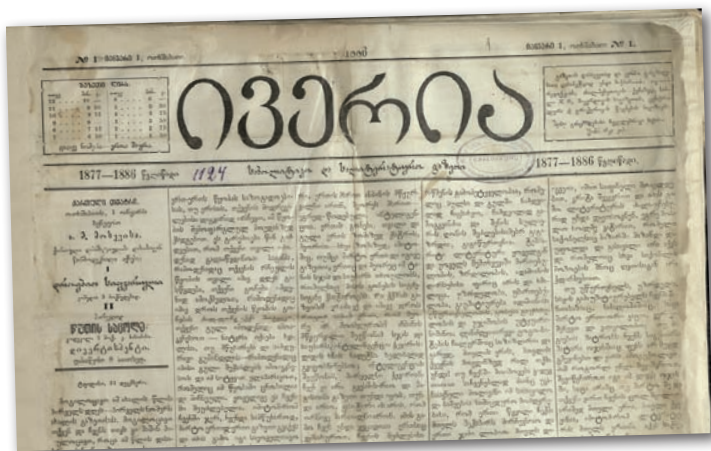

1934
წლისთვის

საქართველოს
საფეხბურთო
საზოგადოებრივი
სამსახური

მხიარული ამბები „ივერიიდან“

რუბრიკაში „XIX საუკუნის ჟურნალ-გაზეთები“ შემოგთავაზებთ საინტერესო ამონარიდებს პირველი ქართული ჟურნალ-გაზეთებიდან. „ივერია“ ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული პერიოდული გამოცემაა. მისი, როგორც

ყოველკვირეული გაზეთის პირველი ნომერი 1877 წლის 3 მარტს დაიბეჭდა თბილისში. 1879-1885 წლებში ჟურნალის სახით გამოდიოდა, ხოლო 1886 წლიდან 1906 წლის 27 აგვისტომდე — ყოველდღიურ გაზეთად. „ივერიის“ დამაარსებელი და პირველი რედაქტორი იყო ილია ჭავჭავაძე. თანარედაქტორი იყო სერგეი მესხი (1881 წლიდან, „დროებისა“ და „ივერიის“ რედაქციების გაერთიანებისას). „ივერიის“ რედაქტორები იყვნენ ასევე: ივანე მაჩაბელი (1882-1884 წლებში), ალექსანდრე სარაჯიშვილი (1901 წელი), გრიგოლ ყიფშიძე (1903-1905 წლები), შემდეგ გაზეთის დახურვამდე — ფილიპე გოგიჩაიშვილი.

ერთი ჩვენებური მწერალი ამბობდა, რომ ძილშიაც ვეღარ მომისვენია, სიზმრები მაწუხებენო, გუნდად და გუნდად მუშები თავს მებევეიანო!

მეორემ დაუწერა:

ჩვენმა პოეტმა სიზმარში ნახა, გარს ქვე-ოდნენ გუნდად მუშები, მაგრამ თვალი რომ გამოახილა, დაურჩა ხელში მხოლოდ ბუშები.

ბერი მაჭუტაძე სადილად ერთს ოჯახში დაესწრო. ოთხშაბათი იყო. სხვებს ხორცი მორთვეს და ბერმა კი ლობიო მოატანინა. ერთმა დარბიბმა თავადმა ლობიოს დანახვაზედ შესძახა:

— ბერო, ეგ რა არისო!

— ეგ ის არის, რასაც სხვის სახლში მარხვაშიაც არ ჰკადრულობ და შენსაში — ხსნილია კი ჰნატრულობო, — მიუგო ბერმა.

ერთი უცხოელი სჩიოდა:

— მე რომ აქ თქვენთანა ვარ, თქვენთვის ვწვალობ, თქვენთვის ვიტანჯებიო და თქვენ კი არ მათასებთო.

— როგორ არაო, — მიუგო აკაკიმ: — მეტი არა შეგიძლიან-რა და ღმერთს კი ყოველდღე ამას ვეხვეწებით: „ყოვლად შემძლეო, ნუ სტანჯავ ამ კაცს უბრალოდ ჩვენთან, შენ მოუმართე ხელი და საიღამაც მოსულა, იქვე წაიყვანეო“.

ალექსანდრე ჭავჭავაძეს ჰკითხეს: ჩიბუხს რატომ არა სწევო.

„გოგჩის ტბის“ დამწერმა უპასუხა:

მე ჩიბუხისა წვეითა ვერ გადავოვლი მთასაო; ასე რომ ბოლი მიყვარდეს, ბუხარში შევყოფ თავსაო.

პლატონ იოსელიანი სადილად თ. გიორგი მუხრან-ბატონთან იყო და ლაპარაკი ჩამოვარ-

და ვილაცა მდიდარ კაცზედ, რომელსაც დღე-ში ასი თუმანი აქვსო შემოსავალი. პლატონმა ინატრა, ნეტავი მე მქონდეს ვე შეძლებო!

— რად გინდაო, ჩემო პლატონ, — ჰკითხა თ. გიორგიმ, ჭამა შენ არ იცი და სძაო, რაში გამოიყენებო?

— როცა მაგოდენა სიმდიდრე მექნებაო, — უპასუხა პლატონმა, — შენისთანა დიდკაცებს მოჯამაგირედ დავიჭერ, სმასაც მასწავლიან და ჭამასაცაო!

სასტუმროში ერთმა ადვოკატმა ძეხვი მოითხოვა, ბევრი ეწვალა და კანი ვერ გააცილა. გულმოსულმა ადვოკატმა იკითხა:

— არ გიკვიროთ, რომ კანი არა სძვრება ამ ძეხვსაო?

— ეგ არ მიკვიროსო, — მიუგო იქვე მყოფმა აკაკიმ, მაგრამ ის კი გასაკვირველია, რომ ადვოკატი ხარ და ტყავის გაძრობას ვერ ახერხებო.

გრაფი პასკევიჩი რომ თავრიზზე მიდიოდა, მოწინავე ჯარით წინ გაისტუმრა თავადი გიორგი ერისთავი, „დიდ კნიაზად“ წოდებული. შტაბის უფროსად გიორგი კნიაზს ჰყოლია მურავიოვი. ეს წინა ჯარი, თავრიზს რომ მი-ახლოვებია, გიორგი კნიაზს აღარ მოუცდია პასკევიჩისთვის და მოუწადინებია თავრიზის აღება მარტო თავისის ჯარითა. ვიდრე იერიშს მიიტანდნენ, გიორგი კნიაზმა სათათბიროთ მოიწვია ყველა თავისი ხელ-ქვეითი აფიცრები. ყველამ ერთხმით მოიწონა წადილი გიორგი კნიაზისა, მხოლოდ მურავიოვი წინააღმდეგა და სთქვა:

— ნუ ინებებთ, ბატონო, მაგას, მოუცადოთ პასკევიჩს, ჩვენ ცოტა ჯარი გვეყავს, ყი-ზილბაშები სიმაგრეებში არიან და უსათუოდ დაგვამარცხებენო. რაც აქამდის გავიმარჯვეთ, სულ ამოდ ჩაგვივლის და დიდ პასუხისგებაში მივეცემითო.

— ჩვენ კი ან ავიღებთ ან გავწყდებით და ვაი თქვენი ბრალი, რომ მარტო თქვენ გადარჩებით და პასუხიც თქვენ მოგეკითხებათო, — უთხრა თურმე გიორგი კნიაზმა.

„ივერია“, 1886 წელი
მოამზადა
თეა ცაგურიშვილმა

აკაკი წერეთელი

პლატონ იოსელიანი

ხატიბიუხი ნაბეზობები

ძსოფლიო რელიგიების მიმდევართა უმეტესობა ლოცვისთვის განსაკუთრებულ ნაგებობებს იყენებს. ამ შენობებს სხვადასხვა სახელი აქვთ ეკლესია (ქრისტიანობა), მეჩეთი (ისლამი), სინაგოგა (იუდაიზმი), ტაძარი (ინდუიზმი, სიქიზმი, ბუდიზმი). ზოგი სალოცავი ნაგებობა შორეულ წარსულშია აშენებული.

კლდის გუმბათი იერუსალიმში მუსლიმებმა იმ ადგილზე ააგეს, საიდანაც მაჰმადი ზეცად ამალდდა.

ამრიტსარის ოქროს ტაძარი ინდოეთში სიქების უწმინდესი ადგილია. სიქიზმი გურუ ნანაკმა, სულ მცირე, 1400 წლის წინ იქადაგა.

ძველი ბერძნები თავიანთი ღმერთების სახელზე ულამაზეს ტაძრებს აგებდნენ. ეს საბერძნეთში, დელფოში მდებარე აპოლონის ტაძრის ნანგრევებია.

ებრაელები იერუსალიმში გოდების კედელთან იკრიბებიან. ეს არის მეორე ტაძრის გალავნის ნაწილი. პირველი ტაძარი მეფე სოლომონმა ააგო.

ლონდონის წმ. პავლეს საკათედრო ტაძრის ინტერიერი. იგი სერ კრისტოფერ რენმა ააგო 165 წლის დიდი ხანძრით განადგურებული ძველი ეკლესიის ადგილზე.

ცენტრალურ ამერიკაში მცხოვრები მაიას ტომის ხალხი საფეხუროვან პირამიდებს აგებდა, რომელთა თავზე ტაძარი მდებარეობდა. სურათზე გამოსახულია პალენკეს ტაძარი მექსიკაში.

დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ № 34-35

ნაწყობი წიგნიდან „წოდნის სამყარო“. ბამოცემლობა „კალიტრა ს“

ბუდისტები ტაძრების შიგნით და გარეთ ბუდას ქანდაკებებს განათავსებენ. კიბის თაფზე მდებარე ეს ქანდაკება ტაი-ლანდში, სამუს კუნძულზეა.

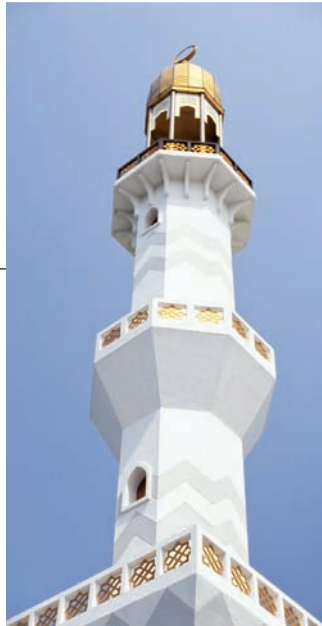
ინდუსური ტაძრები შიგნით და გარეთ ხშირად მორთულია ქანდაკებებით, რომლებიც კაშკაშა ფერებით არის შეღებილი.

მსოფლიოს უდიდესი ბუდისტური ტაძარია ანგორ-ვატი კამბოჯაში. იგი XI ს-ში აიგო და XIV-ში მიატოვეს.

ისლამურ მეჩეთს მინარეთები აქვს. ეს მაღალი კოშკებია, საიდანაც მოლა ლოცვისთვის მოუწოდებს მორწმუნეებს.

იაპონიაში სინტოისტურ სალოცაუში შესვლამდე მორწმუნემ ჯერ წმინდა ჭიშკარი, ტორი უნდა გაიაროს. ეს ჭიშკარი მიაიჯიმაშია.

1506-1614 წლებში აგებული წმ. პეტრეს ტაძარი რომში უდიდესი ქრისტიანული ეკლესიაა ევროპაში. მისი გუმბათის დიამეტრი 42 მ-ია.

ბასაოცარია

წმ. პეტრეს ბაზილიკა მდებარეობს ვატიკანში. ქალაქ რომის ეს პაწაწინა უბანი რომის კათოლიკური ეკლესიის ცენტრი და მსოფლიოს ყველაზე პატარა დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.

ეპოსები

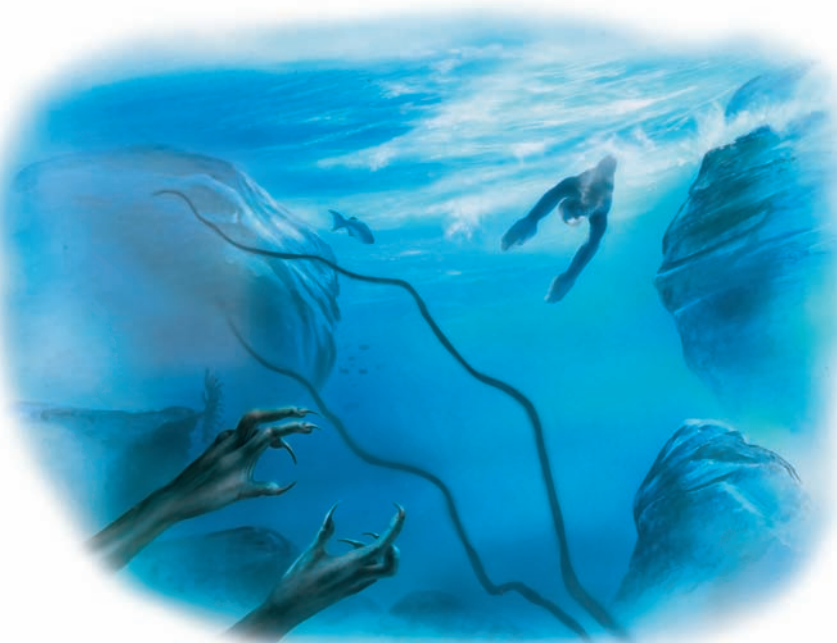
ეპოსები გრძელი პოემებია, რომლებშიც მოთხრობილია მაგიურ არსებებთან შეჭიდებული და სახელოვნად დაღუპული გმირების თავგადასავალი. ეპოსები, ძირითადად, ზეპირად გადაეცემოდა თაობებს და მხოლოდ მოგვიანებით ჩაიწერა. მათი დაზმარებით უძველეს ხალხებში ყალიბდებოდა შეხედულება, თუ რა არის კარგად განვლილი ცხოვრება.

დედალოსი და იკაროსი

ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი მითი დედალოსა და იკაროსზე გვიამბობს. დედალოსმა თავისთვის და თავისი ვაჟისთვის ბუმბულისგან ფრთები დაამზადა. მათ ახლა უკვე ფრენა შეეძლოთ და მეფე მინოსს კუნძულ კრეტიდან გაექცნენ. მაგრამ იკაროსი ძალიან მიუახლოვდა მზეს და ცველი, რითაც ფრთები იყო დამაგრებული, გადნა. იკაროსი ზღვაში ჩაურდა და დაიღუპა.

ბეოუღლფი იმავე სახელწოდების ანგლოსაქსური ეპოსის გმირია. იგი სამ საზარელ ურჩხულს – გრენდელს, გრენდელის დედასა და დრაკონს შეებრძოლა. აქ გამოსახულია, როგორ ეშვება ბეოუღლფი ზღვის ფსკერზე, რათა გრენდელის დედას დაუპირისპირდეს. ამ ძველი დანიელი მეტრძოლის ამბავი მოგვიანებით ძველი ინგლისურ ენაზე ჩაწერეს.

ყველაზე ცნობილი ბერძნული ეპოსებია „ილიადა“ და „ოდისეა“. ზოგიერთი ისტორიკოსის აზრით, ისინი ძვ. წ. VIII ს-ში მცხოვრებმა ბრმა პოეტმა, ჰომეროსმა შექმნა. სხვების აზრით კი რამდენიმე პოეტის თხზულებები საუკუნეთა განმავლობაში ზეპირი გზით ვრცელდებოდა.

არქეოლოგებმა „ილიადასა“ და „ოდისეას“ ძვ. წ. IV ს-ში ჩაწერულ ფრაგმენტებს მიაგნეს. ამ ეპოსების ყველაზე სრული

ვერსიები X ს-ის ხელნაწერში შემონახული.

სკანდინავიურ, ბრიტანულ და გერმანულ მითოლოგიებში ზიგფრიდის (ნორვეგიულად სიგურდის) თავგადასავლის განსხვავებული ვერსიები არსებობს.

სკანდინავიური ეპოსის უძველესი ჩაწერილი ვერსია ბეოუღლფის შესახებ ეპოსის ნაწილი. პოემა მეომრების გასართობად არის შექმნილი.

მითის ყველაზე დეტალური ვერსიაა „ვოლსუნგების საგა“ (დაახლოებით XIII ს-ში უცნობი ავტორის მიერ ჩაწერილი).

ბასანოვარია
ინდუსებს სწამო, რომ პოემა „რამაიანას“ მთავარი პერსონაჟი რამა ღმერთ ვიშნუს ათი ადამიანური განსახიერებიდან ერთ-ერთია.

○ ინდური ეპოსი „რამაიანა“ სიკეთისა და ბოროტების ძალების ბრძოლაზე მოგვითხრობს. ისტორიკოსების აზრით, იგი ძვ. წ. II და ახ. წ. II საუკუნეებს შორის პერიოდში უნდა დაეწერა პოეტ ვალმიკის.

○ ბერძნული „ოდისეას“ მსგავსად, „რამაიანას“ მთავარი პერსონაჟი (უფლისწული რამა) ხანგრძლივ და სახიფათო მოგზაურობას იწყებს.

○ უფლისწულ რამას მეტოქეა დემონი რავანა. ის ყოვლისშემძლე ჯადოქარია, თუმცა, მისი მოკვლა შესაძლებელია.

აქილევსის ქუსლი

უდიდესი ბერძენი მეომარი „ილიადას“ მიხედვით აქილევსია. დედამისმა, ქალღმერთმა თეტიდამ, ჩვილი ქვესკნელის მდინარე სტიქსის წყლით განბანა, რათა ვერც ერთ იარაღს მისი სხეული ვერ დაეზიანებინა. აქილევსის სხეულის სუსტი ადგილი მხოლოდ ქუსლი იყო, რითაც ის დედას ეჭირა. სწორედ ქუსლში მიიღო მან სასიკვდილო ჭრილობა.

○ დემონ რავანას მომხრეებს რაკშასები ჯწოდება. მათ სახის შეცვლა და შენიღბვა შეუძლიათ, რათა არ გაამყდონ ნამდვილი ბუნება. ბოროტ რაკშასებს სწვევით კეთილი ადამიანების შეცდენა.

➔ „რამაიანას“ მთავარი პერსონაჟი რამა ღმერთ ჰანუმანის დახმარებით დემონ რავანასგან დედოფალ სიტას გასათვისუფლებლად იბრძვის.

○ შუმერული ეპოსი „გილგამეში“ ძვ. წ. 2700-2500 წლებში ქალაქ ურუქის მეფის ამბავს მოგვითხრობს. პოემის მიხედვით, უჩვეულოდ ძლიერი გილგამეში ღმერთების რჩეული იყო. მეცნიერთა აზრით, „გილგამეში“ თავდაპირველად თიხის ფირფიტებზე ლურსმული დამწერლობით გადაიტანეს.

○ „ილიადაში“ მოთხრობილია, ათი წელი როგორ ცდილობდნენ ელინები აეღოთ ქალაქი ტროა. ომი მას შემდეგ დასრულდა, რაც ბერძენმა მეომრებმა ქალაქში უზარმაზარ ხის ცხენში დამალულულებმა მუხანათურად შეაღწიეს. ხის ცხენის ამ ასლის ნახვა თურქეთშია შესაძლებელი.

ბიიხები

მითების, ლეგენდებისა და ეპოსების მრავალი გმირი ზეადამიანური თვისებების მქონეა და მათ ღმერთები ან სულები ეხმარებიან. როგორც წესი, მათ მაგიური იარაღი ან საგანი აქვთ.

○ „ოდისეა“ აღწერს ტროელების დამარცხების შემდგომ ერთ-ერთი გმირის, ოდისეუსის შინ დაბრუნების გრძელ და ხიფათიან თავგადასავალს.

○ მოგზაურობის დროს ოდისეუსი და მისი მეგობრები მრავალ უცნაურ განსაცდელს შეეყარნენ, ებრძოდნენ ურჩხულებსა და გიგანტებს.

○ 20 წლის შემდეგ ოდისეუსი, როგორც იქნა, კუნძულ თაკაზე თავის სასახლეში დაბრუნდა. მათხოურის სამოსში გადაცმული, მხოლოდ მისმა ერთგულმა ბებერმა მადლმა იცნო.

○ „ენეიდა“ პოემაა, რომელიც ტროელი უფლისწულის, ენეასის თავგადასავალს აღწერს ტროას ომის დასრულების შემდგომ.

➔ 20-წლიანი მოგზაურობის შემდგომ ოდისეუსი თავის სასახლეში მათხოურის სამოსში გადაცმული დაბრუნდა. იგი მხოლოდ ერთგულმა მადლმა იცნო, რომელიც პატრონის ნახვით გახარებული მოკვდა.

რომულუსი და რემუსი

ამბავი რომულუსი-სა და რემუსის შესახებ მოგვითხრობს, თუ როგორ იზრდებოდნენ ტყუპი ძმები, რომლებმაც შემდეგ ქალაქი რომი დააარსეს. ტახტის დაკარგვის შიშით ტყუპის გარდაცვლილი ბაბუის ვერაგმა მძამ ბავშვები თავიდან მოიშორა, ტყეში დაატოვებინა. ისინი ძუ მეგლმა იპოვა და თავის რძით გამოკვება, ჩიტს კი პატარებისთვის პურის ნამცეკები მიჰქონდა. 20-წლიანი მოგზაურობის შემდგომ ოდისეუსი თავის სასახლეში მათხოურის სამოსში გადაცმული დაბრუნდა. იგი მხოლოდ ერთგულმა მადლმა იცნო, რომელიც პატრონის ნახვით გახარებული მოკვდა.

○ „ენეიდა“ ზეპირი გზით არ გავრცელებულა. იგი რომაელმა პოეტმა ვერგილიუსმა ლათინურ ენაზე დაწერა.

○ კელტური ლეგენდა ფინ მაკკოლის შესახებ შეიძლება ეფუძნებოდეს III ს-ში ირლანდიაში მცხოვრები მეომრის თავგადასავალს.

○ ლეგენდის თანახმად, ფინ მაკკოლი მოლტანდიელ გოლიათს შეებრძოლა. ისინი ერთმანეთს ქეებს ესროდნენ, ვიდრე არ წარმოიქმნა ის, რასაც დღეს „გიგანტების ქვაფენილი“ ეწოდება. სინამდვილეში ის ცაცხვებული ვულკანური ლავის შედეგადაა შექმნილი.

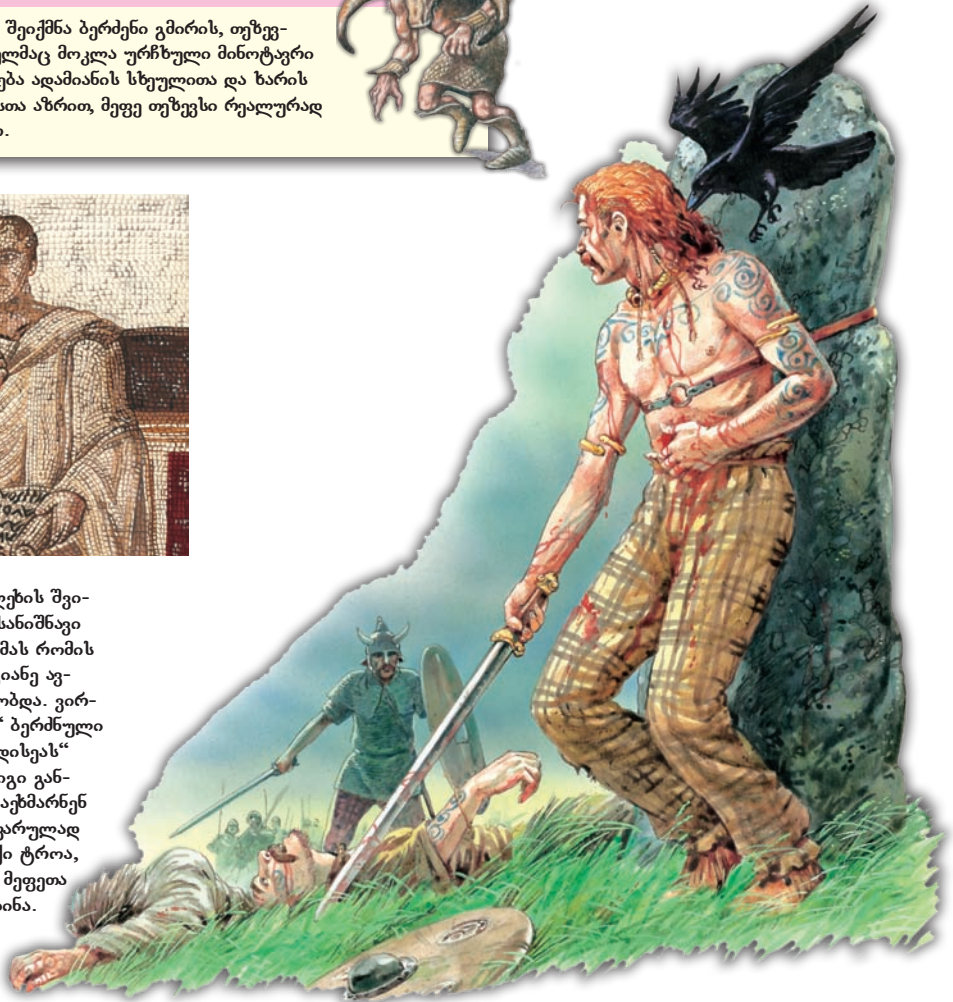

თეზავსი

მრავალი მითი შეიქმნა ბერძენი გმირის, თეზევსის შესახებ, რომელმაც მოკლა ურჩხული მინოტავრი – ზღაპრული არსება ადამიანის სხეულითა და ხარის თავით. ისტორიკოსთა აზრით, მეფე თეზევსი რეალურად უნდა არსებულებო.

ვირგილიუსი გლეხის შვილი იყო, თუმცა, შესანიშნავი განათლება მიიღო. მას რომის იმპერატორი ოქტავიანე ავგუსტუსი მფარველობდა. ვირგილიუსმა „ენეიდა“ ბერძნული „ილიადასა“ და „ოდისეას“ გაგლეხით დაწერა. იგი განმარტავს, როგორ დაქმარნენ ღმერთები ენეასს, ფარულად დაეტოვებინა ქალაქი ტროა, რომ შემდეგ რომის მეფეთა დინასტია დაეარსებინა.

ჰერაკლეს თორმეტი გმირობა

უკვდავი რომ გამხდარიყო, ჰერაკლემ 12 გმირობა ჩაიდინა:

1. მოკლა კაციჭამია ნემესის ლომი.
2. მოკლა ცხრათავიანი შხამიანი ჭაობის ურჩხული ჰიდრა.
3. დაიჭირა ოქროსრქებიანი ირემი, რომელსაც ქალღმერთი არტემიდე მფარველობდა.
4. დაიჭირა ერმანთოსის გამყინვარებული ტახი.
5. დაიჭირა ხარი, რომელიც პოსეიდონმა გააცოფა.
6. დაიჭირა და მოათინიერა თრაკიის მეფე დიომედეს კაციჭამია ულავები.
7. განდევნა სტიმფალიდები – მტაცებელი ფრინველები, რომელთა ფრთებით ისრებივით ერჭობოდა ყველაფერში და ხმალივით ჭრიადა. ფრთებს ისრებივით ისროდნენ.
8. ბრძოლით მოაპოვა ამამონთა დედოფალ ჰიპოლიტეს სარტყელი.
9. ბუმბერაზ გერიონს ულამაზესი მუქ-წითელი ხარების ჯოგი წაართვა.
10. გაწმინდა მეფე ავგაის სიბინძურით საუსე თავლა.
11. დედამიწის კიდემდე იმოგზაურა პესპერიდების ბაღის ოქროს ვაშლების მოსაწყვეტად.
12. ქვესკნელის მრისხანე დარაჯი, სამთავიანი ძალი კერბერი დედამიწაზე ამოიყვანა.

კუხულაინი ირლანდიელი გმირი მეომარი იყო, რომელიც, საგარაუდოდ, I ს-ში ცხოვრობდა. იგი ბრძოლაში დაიღუპა. გადმოცემით, მძიმედ დაჭრილი ქვაზე მიეგა, რომ სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე ფეხზე მდგარი შეჰგებებოდა მტერს.

ბასარგარია

ფინ მაკ-კოლს ჯადოსნური „ცოდნის კბილი“ ჰქონდა, რომელიც უამბობდა ყველაფერს, რისი გაგებაც სურდა.

მაბინა და ჯალოქობა

უძველესი დროიდან არსებობდა რწმენა, რომ განსაკუთრებული რიტუალების დახმარებით შესაძლებელია ბუნების ძალების ან ზებუნებრივი ძალების კეთილგანწყობის მოპოვება. ეს მაგიაა მრავალი ქვეყნის ლეგენდებსა და მითოლოგიაში ნახსენები ჯადოქრები და მისნები ფერებისა და ელფების მსგავსად საოცარ საქმეებს სწადიან.

ბასანოცარია
არსებობს გადმოცემა, რომ დედოფალ ელისაბედ I-ის დროს ჰემფშირის ყველა ჯადოქარი შეკრიბეს, რათა მათ ესპანელთა „უძლველი არმადის“ დასამარცხებლად ე.წ. ენერგის კონუსი შეექმნათ. ცნობილია, რომ ზღვაზე უძლიერესი ქარიშხალი ამოვარდა და ესპანელთა მხოლოდ რამდენიმე ხომალდი გადარჩა.

○ ესტრადის მსახიობები ინდონეზიის კუნძულ ბალიდან ხშირად განასახიერებენ მითებს რანგდას შესახებ. მას რეალური პროტოტიპი ჰყავდა – 1000 წლის წინ მცხოვრები ბოროტი დედოფალი მაჰენდრადატა.

○ ჯადოქარი მერლინი მეფე ართურის სანდო მრჩეველი იყო. მერლინმა ართური გააფრთხილა, რომ გვიწვრავა, მისი მეუღლე, დიდ მწუხარებას მოუტანდა და ასეც მოხდა – გვიწვრას რაინდი ლანსელოტი შეუყვარდა. ლანსელოტი მრგვალი მაგიდის რაინდების საძმოდან გააძევეს, დამწუხრებული მეფე ართური ბრძოლაში დაიღუპა, ხოლო გვიწვრამ მონასტერს მიაშურა და სიცოცხლე იქ გაატარა.

○ სიკიმი ჰიმალაებში მდებარე პატარა სამეფოა, სადაც მაგიის რწმენა ისევე ძლიერია. მის მმართველ მაჰარაჯას, სერ ტაში ნამგიალს ამინდის მართვის ზებუნებრივი უნარს მიაწერდნენ.

○ მანდრაგორის ფესვი ცნობილია როგორც მაგიური სასმლის უმთავრესი ელემენტი. ლეგენდის თანახმად, ის უსაფრთხო მამინ იყო, თუ სავსემთვარობისას განსაკუთრებული ჰიმნების თანხლებით ამოიღებდნენ მიწიდან.

○ ამბავი მერლინის შესახებ იმ ფორმით, როგორითაც დღეს ვიცით, XIII-ში აღწერა გალფრიდ მონმუთულმა.

ფერიების დედოფალი

ტამ ლინის შესახებ შოტლანდიურ ლეგენდაში ფერიების დედოფალს მაგიური ძალა აქვს. მამაცმა გოგონამ დედოფლის მიერ დატყვევებული მამაკაცი დაისაკუთრა – დედოფალი მამაკაცს რიგრიგობით საზარელი ურჩხულების სახეს აძლევდა, თუმცა, გოგონა არ შეშინებულა და მისთვის ხელი არ გაუშვია.

❶ მოტირალი ქალები ზღაპრული არსებები იყვნენ, რომლებიც თავს ამფლუნებდნენ შემადრწუნებელი მოთქმით. კელტების წარმოდგენით, ვინც მათ გოდებას გაიგონებდა, უახლოეს ხანში მოკვდებოდა.

○ ბერძნები და რომაელები სიბნელის ქალღმერთ ჰეკატეს თავიანთს გზაჯვარედინებზე სცემდნენ. დღეს მას შავი მაგიის მიმდევრები ეთავყნებიან.

○ აღმოსავლეთ ევროპის ხალხებში გავრცელებულია თქმულებები ჯადოქარ ბაბა-იაგაზე. მისი სახლი ქათმის ფეხებზე დგას და სირბილი შეუძლია. ბაბა-იაგას პოუნის მსურველმა ცეცხლის მდინარე უნდა გადალახოს.

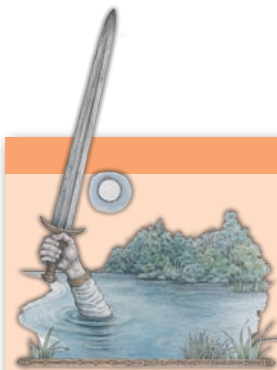
○ 1487 წელს ჯეიმზ სპრენგერმა და ჰენრი კრამერმა დაწერეს ნაშრომი „The Malleus Maleficarum“ („ურო ჯადოქრებისთვის“), რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო რჩევები ჯადოქრების აღმოსაჩენად. მას ევროპის ეკლესია 300 წლის განმავლობაში იყენებდა, რომ ადამიანებისთვის ჯადოქრობა დაებრალეხინა და სიკვდილით დაესჯა.

○ აცტეკი ჯადოქრები მომავლის განსაჭვრეტად ობსიდიანის შავ სარკვეს იყენებდნენ. მათი მფარველი იყო ღმერთი ტეცატლიპოკა – „დაბურული სარკვევის მბრძანებელი“.

○ ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, გრძნეულ კირკეს ჰყავდა ულამაზესი ჯადოქარი მმისშივილი მედეა. ორივე მაგიის დიდი მცოდნე იყო.

❶ ევროპულ ფოლკლორში ჯადოქრებს ზშირად ბოროტებას მიაწერენ, მაგრამ ადრეულ შუა საუკუნეებში მათ მიიჩნევდნენ ბრძენ ქალებად, რომლებმაც შესანიშნავად იცოდნენ მცენარეებით მკურნალობა.

მერლინი და ტბის ქალბატონი

ართურის შესახებ ლეგენდის თანახმად, მერლინის შეუფერად ტბის ქალბატონი, რომელმაც ართურს ჯადოსნური ხმალი ექსკალიბური უბოძა. მერლინმა მას თავისი ჯადოქრობის ყველა საიდუმლო გაანდო. სამაგიეროდ, ტბის ქალბატონმა მერლინი მინის კოშკში გამოაპყვედია.

გამოჩენილი ბრიტანელი აღმომრალი

სკანვორდი ჟურნალ „არუსელისგან“

1	2	3	4
დიდი ფრანგი მწერალი	პლატონ სამანიშვილის შარანი სიძე	„ღვთიანის“ ავტორი	საზოგადოებრივი წესრიგის დამცევი სტრუქტურა
→	↙		↘
5			
მადეასკარის ფულის ერთეული			
↙			
6			7
პორტუგალიის ინდიების დელაქალაქი ძველად			საშუალო სასწავლებელი დასაჯულების ქვეყნებში
↘			
8	9		
მამაკაცთა უკრაინული (კვკვ)	ცხენი, ბუღარი, შერანი ანუ		
↘	↘		
10			11
მოძღვარი საფრანგეთში			ჩინებისი ვაჭი
↘			↗
		12	13
		ხელოსანთა ერთობა ძველად	კოლონკელი-მთა საერისთავო
		↘	↙
14	15		
ბეწისა და ქუდის მწერავი	მუსლიმ ქალთა ტრადიციული კაბა		
↘			
			16
			„ოტელოს“ ბოროტი პერსონაჟი
			↘
17	18	19	
იოანე პეტრიწი ანუ იოანე ...	ნაპოლეონის მარშალი	აქლევების სუსტი ადგილი	
	↘	→	
		20	
		იპონიის საპორტო ქალაქი	
		→	
			21
			სომხური ეკლესია თბილისში
			↙
22		23	
ქალაქი რაჭაში		შინადირე გასაწვრთნელი ფრინველი	
↗		→	

წინა ნომერში გამოქვეყნებული სკანვორდის პასუხები:

1. ჯეჯილი
 2. ჯუანშერი
 3. ლიკანი
 4. ლავაში
 5. ნიაგარა
 6. საკურა
 7. კიტოფანი
 8. ლებანიძე
 9. პაშიში
 10. კესანე
 11. იმპერია
 12. იბარური
 13. იპრიტი
 14. აია
 15. პონდა
 16. დელფო
 17. რუპია
 18. ალდე
 19. დუნდა
 20. გო
 21. ნოტა
 22. ნეფერტიტი
 23. ნო
 24. რა.
- ფოტოზე: ჯაგაპარლალ ნერუ.